

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

ANA LIKAR

Mentorica: red. prof. dr. Mirjana Ule

**nasilje nad otroki v družini – analiza dela društva
sos telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja**

Diplomsko delo

LJUBLJANA, 2006

Zahvaljujem se vsem, ki so mi pri pisanju diplomske naloge pomagali, še posebej mentorici, red. prof. dr. Mirjani Ule, za nasvete, g. Dalidi Horvat ter prostovoljkam iz SOS telefona, ki so mi omogočile izvedbo fokusne skupine.

NASILJE NAD OTROKI V DRUŽINI – ANALIZA DELA DRUŠTVA SOS TELEFON ZA ŽENSKE IN OTROKE – ŽTRVE NASILJA

Nasilje nad otroki v družini je brez dvoma kompleksen in večplasten pojav, ki vedno bolj prodira na različna področja družbene zavesti. Med otroki - žrtvami nasilja v družini prevladujejo deklice, in sicer v starostni skupini od 11-15 let. Najpogostejši obliki nasilja nad otroki sta fizično in spolno nasilje, medtem ko je psihično nasilje še vedno premalokrat opaženo in sankcionirano s strani državnih institucij. Storilci nasilja pa so osebe, ki so otroku blizu, zato so posledice, ki jih nasilje pušča, največkrat dolgotrajne, lahko celo rečemo, da vplivajo na celotno otrokovo življenje. Prav zato je zgodnje odkrivanje ter dejansko zavedanje problema nasilja ključnega pomena pri nudenju pomoči otrokom - žrtvam nasilja. Pomembno vlogo pri tem imajo tudi nevladne organizacije, med njimi tudi SOS telefon, ki pogosto prvi vstopa v stik z žrtvami nasilja ter skupaj z vladnimi organizacijami nudi optimalno podporo in pomoč otroku – žrtvi nasilja.

Ključne besede: nasilje nad otroki, družina, žrtve nasilja, storilci, posledice nasilja, vladne in nevladne organizacije, SOS telefon

VIOLENCE AGAINST CHILDREN IN THE FAMILY – ANALYSIS OF THE WORK OF THE ASSOCIATION SOS HELPLINE FOR WOMEN AND CHILDREN - VICTIMS OF VIOLENCE

Violence against children in the family is undoubtedly a complex phenomenon, which is increasingly penetrating different spheres of social consciousness. Among children who are victims of domestic violence, girls aged from 11 to 15 years prevail. The most common forms of violence against children are physical and sexual violence, whereas psychic violence still remains too frequently unnoticed and non-sanctioned by state institutions. The perpetrators of child abuse are people who are well-known to the child and therefore in most cases violence leaves long-lasting consequences which influence the child's entire life. This is why early detection and the actual awareness of the problem of violence are of crucial importance in offering help to children – victims of violence. An equally important role is played by non-governmental organizations, among which the SOS helpline which is often the first to come into contact with the victims of violence. Together with governmental organizations it offers optimal support and help to a child – victim of violence.

Key words: violence against children, family, victims of violence, perpetrators, consequences of violence, governmental and non-governmental organizations, SOS helpline

KAZALO

1 UVOD.....	5
2 DRUŽINA KOT PROSTOR NASILJA.....	7
2.1 Nasilje nad otroki skozi zgodovino	9
2.2 Teorije o nasilju v družini.....	14
2.2.1 Individualistične teorije.....	15
2.2.2 Socialno psihološke teorije.....	16
2.2.3 Sociološke ali sociokulturne teorije.....	18
3 OBLIKE NASILJA NAD OTROKI	22
3.1 Spolno nasilje nad otroki	23
3.2 Fizično nasilje nad otroki	28
3.3 Psihično trpinčenje otrok.....	31
3.4 Zanemarjanje otrok.....	33
4 OTROCI, ŽRTVE NASILJA	35
5 KDO SO STORILCI	40
6 POSLEDICE NASILJA	48
7 PRISTOPI ODKRIVANJA IN INTERVENCIJE.....	52
7.1 Odkrivanje nasilja.....	53
7.2 Ukrepi ob odkritju	55
8 MREŽE INSTITUCIJ, KI SE UKVARJAJO Z NASILJEM V DRUŽINI, NJHOVO SODELOVANJE IN POVEZOVANJE	58
8.1 Neinstitucionalne oblike pomoči žrtvam nasilja	62
8.1.1 Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja	65
8.1.1.1 TELEFONSKI SVETOVALNI POGOVOR Z OTROKOM, ŽRTVIJO NASILJA ..	71
9 EMPIRIČNI DEL	75
9.1 Opredelitev raziskovalnega problema in metodologija.....	75
9.2 Empirične ugotovitve	76
10 ZAKLJUČEK	83
11 LITERATURA IN VIRI.....	85
PRILOGA: PREPIS FOKUSNE SKUPINE	90

1 UVOD

Biti otrok ne bi smelo biti boleče. Teza, s katero se večina od nas strinja, a hkrati dejstvo, da temu prepogosto ni tako. Nasilje nad otroki je danes žal prepogosto, je univerzalen pojav ne glede na raso, spol ali različne družbe. Nasilje nad otroki se dogaja povsod; v družinah vseh vrst - bogatih in revnih, velikih in majhnih, izobraženih in neizobraženih, v šolah, parkih, sosesčini. Tudi oblike nasilja se po večini ne razlikujejo od družbe do družbe, razlike so le v intenziteti ukrepov nad otroki. Dejstvo pa je, da obstajajo nesporne razlike med družbami glede dopustnosti določenih pojavov oziroma oblik nasilja; nekaj, kar je v eni družbi dovoljeno in ljudje dojemajo kot sredstvo socializacije, vzgoje, je v neki drugi družbi prepovedano in se dojemata kot oblika nasilja. Postavlja pa se tudi vprašanje, kje so meje vzgojnega kaznovanja otrok. Odgovor na to bi jasno razmejil dilemo, kaj je nasilje in kaj ni. Prežihov Voranc (v Grabner, 1995: 2) je nekoč zapisal: »To, kar človek doživlja v mladih letih, kar se kali skozi otroško dušo, to ostane odločilno pri odraslem, iz tega rastejo nagibi, dejanja. Če se ti v mladih letih do česar koli vsadi ljubezen ali sovraštvo, to ostane in se pozneje rado v taki ali drugi obliki pokaže«.

Nasilje nad otroki je vsekakor dejanje, ki ima hude posledice za razvijajočega se posameznika. Otrok namesto ljubezni, varnosti, veselja in radosti, ki mu dajejo možnost, da se razvija in postavi na lastne noge, doživi grenko in bolečo izkušnjo, ki ga spremlja celo življenje, mu onemogoča normalen razvoj ter navezovanje stikov z drugimi, hkrati pa povzroči čustvene rane in prizadetost. Nasilje nad otroki je torej tema, ob kateri je težko (ali celo nemogoče) ostati čustveno neprizadet. Pomembno pa je dejstvo, da je danes ta tema močno prisotna v različnih področjih družbene zavesti, o njej se veliko piše in govori v strokovnem in dnevnem tisku, na radiu in televiziji. Dandanes skoraj ne mine teden, da ne bi zasledili šokantnih zgodb o nasilju v družini, vedno več je tudi filmov, ki prikazujejo nasilje nad otroki ter na ta način opozarjajo na posledice, ki jih nasilje pušča, hkrati pa dvigajo zanimanje ter ozaveščenost javnosti o tem problemu. Pri vsem tem pa se pojavlja vprašanje, ali je danes res več slabega ravnanja z otroki oziroma trpinčenja otrok kot v preteklosti. Verjetno ne. Je pa danes tema vsekakor bolj v ospredju zanimanja širše javnosti predvsem zaradi večje občutljivosti za ravnanje z otroki, boljše kvalitete življenja, do katere imajo otroci pravico, boljše informiranosti o pojavnih oblikah, znakih ter posledicah nasilja.

Prav zaradi vseh navedenih dejstev je zaščita otrokovih pravic še kako potrebna. V Ustavi Republike Slovenije, kot najvišjem pravnem aktu, so v 56. členu zapisane pravice otrok: »Otroci uživajo posebno varstvo in skrb. Človekove pravice in temeljne svoboščine uživajo otroci v skladu s svojo starostjo in zrelostjo. Otrokom se zagotavlja posebno varstvo pred gospodarskim, socialnim, telesnim, duševnim in drugim izkoriščanjem in zanemarjanjem«. Tudi Organizacija združenih narodov je sprejela Konvencijo o otrokovih pravicah, ki jo je ratificirala tudi Republika Slovenija. Dejstvo pa je, da otroci kljub vsem konvencijam in aktom, ki jih ščitijo, niso varni.

Ko govorimo o nasilju nad otroki, je še posebej zaskrbljujoče tudi dejstvo, da so storilci največkrat ljudje, ki jih otrok dobro pozna ter jim zaupa, imajo pa moč nad otrokom, ki jo na ta način tudi izkoriščajo. Prav zato ni izgovorov za nasilje. Tudi dejstvo, da je bil storilec v svojem otroštvu deležen zlorabe, ne opravičuje njegovega nasilnega vedenja do otrok in dejanja ne naredi nič bolj dopustnega. Storilci prihajajo iz vseh družbenih slojev in skupin, zato ne moremo govoriti o nekih skupnih značilnostih, ki bi nam že na videz omogočale prepoznavanje storilcev teh dejanj. Storilci so še vedno v večini primerov moški (90%), žrtve pa deklice (77%), vendar pa pri tem ne smemo zanemariti dejstva, da se povečuje delež žrtev moškega spola. Kljub temu pa nasilje, predvsem spolno, nad dečki pogosto ostaja skrito in se o njem ne govori, kar je povezano s predstavo moškega (dečka) kot močnega, nezlomljivega subjekta, ki ne sme kazati ranljivosti, občutljivosti in slabosti, kar pa seveda lahko povzroča ter pušča še hujše posledice.

V diplomski nalogi želim podrobneje prikazati oblike nasilja nad otroki v družini, značilnosti žrtev ter storilcev ter posledice, ki jih nasilje pušča. Za lažje razumevanje nasilja ter položaja otrok v družini, bom predstavila tudi kratko zgodovino nasilja v družini ter značilnosti oziroma karakteristike družin, v katerih se nasilje pogosteje dogaja. Poleg tega se bom dotaknila tudi teorij o nasilju v družini ter s pomočjo le-teh poslušala ugotoviti, kateri so tisti dejavniki, ki pripeljejo odrasle do nasilnega vedenja nad otroki. V nadaljevanju naloge želim predstaviti tudi dejavnosti ter oblike pomoči organizacij, ki se ukvarjajo z žrtvami nasilja, v tem okviru pa bom podrobneje predstavila Društvo SOS telefon za ženske in otroke - žrtve nasilja. Poseben poudarek bom posvetila predvsem svetovanju preko SOS telefona ter izkušnjam prostovoljk, ki imajo s svetovanjem že dolgoletne izkušnje. V ta namen bom opravila tudi fokusno skupino s prostovoljkami na SOS telefonu, s pomočjo katere bom poskušala pridobiti čim več dodatnih informacij o nasilju nad otroki.

2 DRUŽINA KOT PROSTOR NASILJA

Družina naj bi bila prostor, ki daje optimalne možnosti za emocionalni in socialni razvoj otrok, nosi pa tudi odgovornost za njihovo blaginjo. Pomembna je tudi za vzgojo, znotraj nje pa otrok oblikuje tudi vedenje, ki je zanj značilno tudi kasneje. Družina otroka pripravi na vstop v njegovo socialno skupino s tem, da mu privzgoji določene norme in stališča (Sambolič, 2002: 10-11). Družina naj bi bila tudi kraj, kamor se posameznik umakne pred napetostmi in očmi javnosti ter najde razumevanje, ljubezen in podporo pri družinskih članih. Takšna podoba pa je idealiziranje družinskega življenja in je, žal, prepogosto daleč od stvarnosti. Družina je namreč prostor, kjer je obseg formalnega in neformalnega družbenega nadzora omejen, zato je zasebnost družine močno povezana z možnostjo nasilnega vedenja (Filipčič, 2002: 42). Raziskave namreč kažejo, da se v družini zgodi več nasilja kot kjerkoli drugje, največja verjetnost, da bo otrok žrtev fizičnega, psihičnega in spolnega nasilja, je ravno v družini. Družina je torej skupina z visoko stopnjo konfliktov in stresov (Filipčič, 2000: 197).

Dejstvo pa je, da do nasilja nad otroki prihaja v vseh družbenih plasteh. Pogosteje se sicer problem nasilja omenja v nižjih socialnoekonomskih slojih, predvsem zaradi večjih stresov v takih družinah, ki so povezani z revščino, stanovanjsko stisko in drugimi prikrajšanostmi. Kljub temu pa tu ne moremo mimo dejstva, da je nasilje pogosto prisotno tudi v višjih socialnoekonomskih skupinah in družinah, ki v okolju uživajo sloves »ugledne družine«, le da je tu nasilje zaradi ugleda družine prepogosto skrito očem javnosti in ga je zato težje ugotavljati in odkrivati. Obstaja pa nesporno dejstvo, da se o družinskem nasilju v današnjem času vse več govori in piše ter da se družinsko nasilje pojmuje kot nekaj problematičnega. Zato se tudi ugledne družine ne bodo mogle več dolgo skrivati očem javnosti.

Težko je torej govoriti o enotnih značilnostih družine, kjer se nasilje pojavlja, kljub temu pa lahko izločimo določene dejavnike, ki bolj pripomorejo k temu, da bo do nasilja prišlo.

Kos-Mikuševa (1994: 23) pravi, da se nasilje pogosteje dogaja v družinah, ki so psihosocialno motene, neurejene in dezorganizirane. Odnosi med starši ali partnerji v družinah, kjer se nasilje dogaja, so običajno konfliktni in nevzdržni, v smislu pogostih pretepov med člani družine. Možje so nezanesljivi, ne prevzemajo odgovornosti za dom in otroke, žene oziroma matere pa so pogosto podrejene, pasivne in nezmožne, da bi se uprle nasilnemu ravnanju z

otroki, saj so tudi same večkrat žrtve nasilja. Avtorica nadalje govori o treh kategorijah oziroma značilnostih, ki jih lahko dojemamo kot dejavnik nasilja nad otroki v družini. Mednje sodijo:

1. storilčeve osebnostne lastnosti (tip odzivanja, psihosocialna motenost, alkoholizem, psihopatija, duševne bolezni, nezrelost, nepoučenost mladih staršev o otrokovem razvoju, nezaželenost otroka, čustvena hladnost staršev, nesposobnost empatije do otroka);
2. otrokove lastnosti (koliko je otrok težaven, obremenilen za starše);
3. značilnosti družinskega sistema (odnosi med družinskimi člani, psihodinamika odnosov, življenjska zgodovina družinskih članov, vzgojni slogi in vrednote družine) (Kos-Mikuš, 1994: 20).

Avtorica navaja tudi druge razlage za nasilje nad otroki. Mednje prišteva:

1. biološko razlago (tip odzivanja, človeku lastna biološka zaloga agresivnosti, psihopatija, čustvena labilnost, impulzivnost in eksplozivnost, duševno bolezen, nezrelost);
2. socialno-psihološko razlago (nasilje je proizvod socialnega učenja - če je nasilno vedenje del družinske kulture ali družbene skupnosti ali širše družbe, obstaja večja verjetnost, da se bodo ljudje nasilja posluževali tudi v odnosu do drugih, tudi do otrok);
3. interpersonalno razlago (nasilje je posledica neugodnih interakcij med ljudmi in slabih izkušen z drugimi);
4. sociološko razlago (revščina, prenaseljenost, nezaposlenost, socialno pogojeni stresi, organizirano nasilje in vojna dogajanja, ki povečujejo stopnjo nasilja v družbi in ekonomsko izkoriščanje otrok);
5. viktimološko razlago (mnogi otroci, ki so žrtve nasilja, imajo značilnosti, ki prispevajo k temu, da jih odrasli trpinčijo, npr. nemirno vedenjska težavnost, mentalna prizadetost) (Kos-Mikuš, 1997: 54-55).

Omenjena avtorica govori še o kulturalnih in ideoloških vplivih na pojavnost nasilja v družini. Meni, da je vzgoja otrok kulturno pogojeno vedenje. Med posameznimi etičnimi ali drugače opredeljenimi manjšinskimi skupinami so razlike v tem, kaj je dovoljeno in kaj ne. Nekateri kulturni obredi prehoda iz otroštva v odraslo dobo, kot je npr. obred obrezovanja ženskega spolovila pri deklicah v afriških državah, so dejanja, ki ima nedvomno značaj trpinčenja, a ostaja pravilo obnašanja v družini in družbi (Kos-Mikuš, 1997: 72).

Katja Filipčič (2002: 34-35) pravi, da nasilje v družini pogosto izvira iz stisk posameznika, ki so posledica omejevanja njegove zasebnosti v družini. V družini se namreč člani med seboj nadzorujejo, prilagajajo, sklepajo kompromise, podrejajo, zato je v družini malo zasebnosti.

Pečar (1984: 310-313) pa pravi, da je nasilje nad otroki naučeno vedenje, je nekakšna kulturna dediščina. Avtor meni, da so otroci še posebej lahko prizadeti v primerih družinskih disfunkcij oziroma ob raznih pojavih t. i. patologije staršev, ki se ji bom podrobneje posvetila v nadaljevanju naloge, ko bom govorila o storilcih nasilja nad otroki. Avtor kot morebitne dejavnike nasilja oziroma značilnosti družin, kjer se nasilje pojavlja, omenja še revščino, stanovanjsko prenaseljenost in neurejenost, brezposelnost, preveč otrok (še posebej če gre za enostarševsko družino), nezagotovljenost varstva ter situacije, ko so otroci staršem v breme. Poleg tega je nasilje v družini nad otroki povezano tudi z alkoholizmom, motenimi družinskimi odnosi in konflikti med zakoncema/partnerjema, kriminalnostjo v družini, težavami pri vzgoji in socializaciji otrok ter lastnimi neuspehi.

Valentinčičeva (1997: 94-95) pa pravi, da se največ nasilja odvija v popolni, matični družini, za katero je značilno, da se kot sistem vzgoje pojmuje »trda roka« in so tako vzgojni prijemi določeni kot edino primerni za odmerjanje strogosti kazni. Poleg tega so v družinah, kjer prihaja pogosto do nasilja, odrasle osebe usmerjene predvsem vase. Pomembni so odrasli, otroci pa so dojeti kot nekaj, kar je odraslim bilo dano. Otroci niso sprejeti kot osebnosti z lastnimi željami in potrebami, ampak so objekti, s katerimi se lahko počne kar se hoče. Temu pa že dolgo ni več tako, saj so otroci danes pravno zaščiteni subjekti. Torej lahko rečemo, da je odkrije fenomena trpinčenega, zlorabljenega otroka oziroma otroka, žrtve nasilja in s tem zanimanje za značilnosti družin, kjer se nasilje pojavlja, povezano s spremenjenim družbenim položajem otroka.

2.1 Nasilje nad otroki skozi zgodovino

Nasilje nasploh ter nasilje nad otroki ni nekaj novega ampak ima svoje korenine v človeški zgodovini. Celó v mitologiji so bilo otroci žrtvovani, pretepani, zapuščeni ali pohabljeni (Pečar, 1984: 303). Starši so bili lastniki svojih otrok in so z njimi počeli kar so hoteli. Kasneje so bili otroci delovna sila za revne starše, sredstvo za iskanje gmotnih prednosti in izpeljevanje načrtov. Otroke so skozi zgodovino pogosto pohabljali iz verskih, gmotnih,

zdravstvenih ali kozmetičnih razlogov. »Otroci so bili pravno neurejeno področje, nezavarovani pred nasiljem ali pa je bilo nasilje nad njimi dopustno, ob podpori oblasti, zaradi discipliniranja otrok in zagotavljanja moči odraslih nad njimi« (Pečar, 1984: 304).

Proti koncu 13. stoletja pa je bil v Angliji prvič izdan zakon za zaščito deklet, po katerem je bilo kaznivo posilstvo deklet, mlajših od dvanajst let, tudi če se dejanju niso vidno upirala. Približno 150 let kasneje so izdali podoben zakon za zaščito fantov. Zakona pa sta bila komaj kaj v rabi. Otroci so veljali za »majhne odrasle osebe«, zato se ni zdelo potrebno podeliti jim posebno oskrbo ali varstvo. Poleg tega so otroci že zgodaj, pri štirih, petih letih začeli pomagati staršem pri delu ali pa so jih oddali za delovno silo k premožnejšim družinam. Otroci so se tako že zgodaj ločili od staršev, globokih čustev med starši in otroki niso poznali, saj je družina veljala predvsem za moralno in socialno, manj pa za čustveno skupnost (Aries, 1991). Do 18. stoletja je bilo nasilje nad otroki običajna praksa, saj so jih starši navajali na strogo poslušnost in podrejenost. Nasilje je bilo sredstvo vzgoje, socializacije ter izraz čustev družinskega poglavarja. Močnejši v družini je imel vedno dominanten položaj, zaradi katerega je od drugih zahteval spoštovanje, poslušnost, ubogljivost. Tudi 18. in začetek 19. stoletja nista prinesla bistvenih sprememb v čustvenih odnosih v družini, saj je za kmečke matere tega časa značilna ravnodušnost in brezbržnost do otrok, ki se kaže tudi v brezbržnem sprejemanju pogostih smrti dojenčkov, pomanjkanju časa zanje oziroma za njihovo vzgojo, saj je le ta »potekala kot integralni sestavni del vseh delovnih in življenjskih procesov znotraj gospodinjstva« (Sieder, 1998: 35). Podobno se je dogajalo tudi z otroki delavskih družin, njihova socializacija je potekala mimogrede, prednostni in življenjsko nujni cilj pa je predstavljala »vzgoja za delo«. Tudi ti otroci so morali že pri treh, štirih letih pomagati staršem pri delu, kar je povzročalo telesne in duševne obremenitve ter deformacije otrok (Sieder, 1998: 91). Poleg tega pa so okoliščine (utesnjene stanovanjske razmere, pomanjkanje postelj), v katerih so živeli nižji sloji, doprinesle k temu, da so bili starši in otroci prisiljeni spati skupaj, zato je pogosto prihajalo do spolnih zlorab in incesta (Sieder, 1998: 190). Po drugi strani pa so bili otroci meščanskih družin prikrajšani na drugačen način, saj so trpeli za pogosto osamljenostjo ter izoliranostjo, saj so jih starši zapirali v domove, da ne bi imeli stikov z pripadniki nižjih družbenih slojev. Šele v 19. stoletju se je z nastankom novih socialnih reform deloma spremenilo nasilno ravnanje do otrok ter celotno dojetje fenomena otroštva, oziroma pojavila se je potreba po priznavanju otroštva in mladosti kot posebnih življenjskih obdobj, čemur je sledilo tudi priznanje, da otrokom pripada posebna zaščita in skrb (Waiss in Gallé, 1996: 11). Sieder (1998: 129) pravi, da je »z individualizacijo

oseb ter intimizacijo njihovih odnosov v zakonu in družini tudi odnos do otrok doživel odločilno spremembo. Tradicionalno zadržano vedenje staršev do otrok ter pogoste telesne kazni, ki so jim jih nalagali, so postali vprašljivi«. Poleg tega je otrok prvokrat veljal za »vzgojljivo« bitje.

Velike spremembe na področju družinskega življenja je prinesla industrializacija, ki je, kot pravi Sieder (1998: 143), »potegnila za sabo nastajanje kompleksnih družinskih oblik«. Poleg tega je to tudi čas konstruiranja moderne družine, čas velikih sprememb družinskega življenja, kot so npr. konstruiranje novih družbenih vlog, kot so materinstvo, očetovstvo, otroštvo (Švab, 2001: 37). Poleg tega so se ženske in matere začele vedno bolj pomikati iz zasebne v javno sfero, saj so začele delati v industriji, očetovstvo pa je postajalo vse bolj neločljiv del moške identitete. Vedno večji je bil tudi nadzor mater s strani socialnih delavk, ki so presojale ustreznost življenjskih pogojev, v katerih so živeli otroci, hkrati s tem pa so otroke iz nasilnih družin, družin alkoholikov ter zanemarjene otroke premeščali v otroške domove. To je bil tudi čas nastanka nuklearne družine, za katero je značilna visoka stopnja zasebnosti, močne čustvene vezi med člani družine ter poudarek na vzgoji otrok. Alenka Švab (2001: 48) pravi, da je »moderno nuklearno družino družboslovje percipiralo kot neolokalno institucijo, ločeno od ostalih sorodniških in javnih odnosov ter jasno strukturirano po starosti in spolu, predvsem pa je takšna družina predstavljala prevladujoč model«. Prehod iz razširjene v nuklearno družino so torej spremljale tudi spremembe v emocionalnem odnosu med starši in otroki. V predhodnih razširjenih družinah so bili odnosi zelo neosebni, otrokom je bilo namenjenih le malo pozornosti. S preходом na nuklearno družino pa so čustva in ljubezen med staršema in do otroka prišla v ospredje. Pred tem zakonska zveza ni temeljila na čustvih kot podlagi za zakon, temveč so zakonca povezovale skupne dolžnosti: družina, otroci, gospodinjstvo in delo.

Temu je sledilo obdobje pluralizacije družinskih oblik (pozna osemdeseta in zgodnja devetdeseta leta prejšnjega stoletja): enostarševske, reorganizirane, dopolnjene družine, istospolne družine, izvenzakonske življenjske skupnosti z otrokom/otroki, stanovanjske skupnosti z otrokom/otroki,... »Tako so lahko kohabitacije, istospolne družine, reorganizirane družine na primer ravno tako organizirane v nuklearne oblike in strukture, a vseeno štejejo za nove družinske oblike« (Švab, 2001: 43). Poleg tega družinsko življenje spremljajo mnogi postmoderni fenomeni kot so LAT faza (Living Apart Together), podaljševanje mladosti, odločitve za starševstvo v poznejših letih, zmanjševanje števila otrok v družini, naraščanje

števila razvez in s tem povezano reorganiziranje družin, nova vloga očeta (čedalje večja participacija pri vzgoji otrok), upadanje števila porok ter moške avtoritete v družini, nove percepcije otroštva (Švab, 2001: 46-47). V ospredje stopajo motivi za starševstvo, kot so emocionalne potrebe staršev. Z otrokom dobimo občutek, da se uresničujemo v naslednji generaciji in se v njej vidimo še enkrat »predstavljeni«. Te psihološke koristi se izražajo v želji po smislu življenja, v težnji po osrečevanju, v drobnih radostih v odnosu z otrokom. Večina staršev razume starševstvo kot življenjsko obliko (Beck-Gernsheim v Ule, Kuhar, 2003: 57).

Odločitev za starševstvo postaja vedno bolj skrbno načrtovan projekt v življenjskem poteku posameznikov. Otroci naj v zameno za skrb in predanost staršev le-tem pomagajo doseči ali ohranjati spontanost, pristnost, odprtost, emotivnost, samouresničitev, kompenzacijo uresničenih ciljev in obratno. Otrok lahko daje našemu življenju vseživljenjski smisel, vsebino in sidrišče v času, ko so vse druge dejavnosti, cilji in odnosi postali poljubni in zamenljivi, ko so vsi drugi projekti začasni in negotovi. Otroci so tu kot dejstvo in za vedno. Vzporedno s tem (oziroma z zametki v konstruiranju modernega otroštva) se je razvil tudi fenomen »protektivnega« otroštva, ki se kaže v vedno bolj intenzivni skrbi za otroke, za njihovo blaginjo, izobraževanje oziroma v zagotavljanju čim boljših pogojev otroške eksistence in blaginje (Švab, 2001: 135-136). »Protektivno otroštvo torej označuje imperativ 'le najboljše je dovolj dobro'« (Švab, 2001: 139).

Hkrati z rastjo zahtev, ki se povezujejo s starševsko vlogo in rojstvom otroka, pa se povsod v sodobnem svetu pojavlja tudi nov vzorec odločanja za življenje brez otroka. Do te odločitve pride zaradi zapolnitve življenja z drugimi projekti (kariera, negotovo partnerstvo).

»Otroštvo postaja vse bolj projekt, ki potrebuje skrben nadzor, stalen nadzor razvojnih stopenj in vodenje. Otrok postaja na nov način odvisno bitje, ki stalno potrebuje prisotnost odraslih oseb, ki definirajo, skrbijo, svetujejo, upravljajo s sedanjimi in prihodnjimi duševnimi in telesnimi potrebami otroka. To upravljanje traja, dokler traja odnos odvisnosti, in ta se pri otrocih neznansko daljša« (Ule, Kuhar, 2003: 59).

Wethwrell (1995 v Švab, 2001: 142) še meni, da »se od modernih staršev zahteva, da so amaterski učitelji in psihologi, ki aktivno skrbijo za otroke«. »Ta preobrat pa nazorno kaže manjšanje očetovske avtoritete in pomen hierarhije starejših nad mlajšimi« (Švab, 2001: 142). Vendar bolj kot se večja otroška avtonomija, bolj se ustvarjajo tudi nove oblike in načini

nadzora, ki se sicer ločujejo od klasičnih, na kaznovanju in disciplini utemeljenih metod, vendar pa s tem nadzora ter stroge avtoritete staršev ne odpravljajo.

Vidimo torej, da se je skozi čas položaj otroka v družbi, način vzgoje ter odnos do nasilja nad otroki močno spreminjal, vse do današnjega dne, ko so pravice in dolžnosti staršev in otrok opredeljene in zapisane v številnih zakonskih predpisih in aktih (Pečar, 1984a: 143). Poleg tega pa se je z nastankom novih socialnih reform deloma spremenilo tudi dojemanje otroštva. Toda to dejstvo nasilja v družini ni odpravilo, mogoče lahko danes celo govorimo o najbolj prikriti deviantnosti, saj se storilci zavedajo sankcij, ki jih lahko doletijo primeru odkritega nasilja nad otroki. Nasilje torej ni izkoreninjeno, postalo je le manj družbeno sprejemljivo (Sambolič, 2002: 15). Danes lahko rečemo, da »mučno spoznanje ni to, da obstaja nasilje kot tako, temveč je v tem, kako pogosto nasilje nad otroki preseže vsako mero pričakovanj in dopustnosti in kako pogosto sta zavračanje in nasilje edina interakcija, ki jo otroci prejmejo« (Pavlović, 1994: 72).

Prav zaradi vseh navedenih dejstev je zaščita otrokovih pravic še kako potrebna. Kljub temu pa se je o problemu nasilja nad otroki začelo govoriti relativno pozno. Leta 1962 je ameriški pediater Kempe s svojim člankom o sindromu trpinčenega otroka zbudil pozornost, ne le v krogu svojih poklicnih kolegov, temveč tudi pri strokovnjakih z drugih področij, ki so se ukvarjali z otroki. Zlasti je zbudil zanimanje za probleme otrok v širši javnosti, katere predstavniki so se bili pripravljeni angažirati v gibanju za otrokove pravice (Šelih, 1992).

V tem okviru je Generalna skupščina Združenih narodov leta 1959 sprejela in razglasila Deklaracijo o otrokovih pravicah, kasneje, leta 1989 pa še Konvencijo o otrokovih pravicah, ki jo je ratificirala tudi Republika Slovenija. Konvencija je univerzalnega značaja, kar pomeni, da so otrokove pravice najpomembnejše, ne glede ne to, s katerega kontinenta so otroci ali kateri civilizaciji oziroma kulturi pripadajo. Države podpisnice so mednarodnopravno zavezane spoštovati Konvencijo. Le-ta v 3. členu navaja: »Države pogodbenice se zavezujejo, da bodo otroku zagotovile takšno varstvo in skrb, kakršno je potrebno za njegovo blaginjo, upošteva je pravice in dolžnosti staršev, zakonitih skrbnikov ali drugih posameznikov, ki so zakonsko odgovorni za otroka, in da bodo v ta namen sprejele vse ustrezne zakonodajne in upravne ukrepe«.

V 19. členu pa pravi: »Države pogodbenice bodo z vsemi ustreznimi zakonodajnimi, administrativnimi, družbenimi in vzgojnimi ukrepi otroka zavarovale pred vsemi oblikami

telesnega in duševnega nasilja, poškodb in zlorab, zanemarjanja in malomarnega ravnanja, trpinčenja ali izkoriščanja, všteti spolne zlorabe, medtem ko je pod skrbništvom staršev, zakonitega skrbnika ali katerekoli druge osebe, ki skrbi zanj«.

Tudi Ustava Republike Slovenije izrecno omenja in zagotavlja pravice otrok, in sicer v drugem delu, ki govori o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah. V 56. členu je opredeljeno: »Otroci uživajo posebno varstvo in skrb. Človekove pravice in temeljne svoboščine uživajo otroci v skladu s svojo starostjo in zrelostjo. Otrokom se zagotavlja posebno varstvo pred gospodarskim, socialnim, telesnim, duševnim in drugim izkoriščanjem in zlorabljanjem«.

Prav tako tudi Kazenski zakonik Republike Slovenije določa zaščito in pravno varstvo otrok ter s tem neposredno grozi tistim, ki bi s prepovedanim ravnanjem otroke ogrožali. Omenjena ravnanja oziroma kazniva dejanja so opredeljena v poglavjih o kaznivih dejanjih zoper spolno nedotakljivost, kaznivih dejanjih zoper zakonsko zvezo, družino in mladino ter kaznivih dejanjih zoper življenje in telo. V tem delu omenjenih kaznivih dejanj ne bom predstavila, nanje se bom osredotočila v poglavjih o oblikah nasilja nad otroki.

2.2 Teorije o nasilju v družini

Družina naj bi predstavljala prostor, kamor bi se posameznik lahko umaknil pred stresnimi situacijami, kjer bi bil deležen topline in razumevanja ter se počutil varnega in zaščiteneega. Vendar temu še zdaleč že dolgo ni tako, saj je družina že dolgo prostor številnih konfliktov ter nasilja. Dejstvo namreč je, da ima posameznik ravno v družini ter s strani družinskih članov, bolj kot kjerkoli drugje, veliko večje možnosti, da bo postal žrtev nasilja. Vendar pa kljub vsem dejstvom, še vedno ne obstaja dominantna, enotna, univerzalna teorija o nasilju v družini, ki bi pojasnjevala vzroke nasilja ter nam pomagala pri obravnavanju ter preprečevanju nasilja v družini.

V nadaljevanju bom predstavila nekatere teorije, ki so se mi zdele pomembne za razumevanje nasilja v družini.

2.2.1 Individualistične teorije

Individualistične teorije se osredotočajo na posameznikove osebnostne lastnosti (tako biološke - pomen genov, kot tudi pozneje pridobljene) kot determinante nasilja in zlorabe družinskih članov. Te teorije vključujejo teoretične pristope, ki povezujejo osebnostne, značajske motnje, duševne bolezni, zlorabo alkohola in drugih substanc ter druge intra-individualne procese z nasiljem znotraj družine. V okviru teh teorij bom obravnavala samo teorijo o alkoholu kot vzroku nasilja, saj je nasilje še vedno pogosto povezano prav z njim (Gelles in Loseke, 1993: 8-9).

Teorija o alkoholizmu kot vzroku nasilja v družini (the "drunken bum" theory)

Splošno prevladujoče prepričanje je, da je alkohol eden od poglavitnih dejavnikov nasilja v družini, torej, da obstaja povezava med alkoholom in nasiljem. To prepričanje izhaja iz domneve, da alkohol sprosti zavore in spremeni presojo. Vendar pa so ugotovitve raziskav o povezanosti med alkoholom in nasiljem različne in se gibljejo med 6 in 85% deležem nasilnežev, ki so bili med nasilnim vedenjem v družini pod vplivom alkohola (Kantor, Straus v Filipičič, 2002: 46). Vidimo torej, da so razlike v deležu alkoholiziranih nasilnežev precej velike, kar je lahko posledica različnih vzorcev in oblik nasilja v družini ter vira podatkov - nekateri podatki izhajajo iz policijskih statistik, drugi iz izjav samih udeležencev raziskave.

Znotraj te teorije sta se razvili *dezinhibicijska teorija* ter *teorija socialnega učenja in zanikanja deviantnosti*.

Dezinhibicijska teorija govori o direktni povezavi med alkoholom in nasiljem v družini. Teorija razlaga povezavo z vidika, da alkohol učinkuje na osrednje živčevje - vpliva na delovanje možganov ali na delovanje superega ter s tem omogoča sproščanje jeze. Vendar pa ne obstajajo empirične potrditve, ki bi dokazale neposredno vzročno povezavo med alkoholom in nasiljem.

Teorija socialnega učenja in zanikanja deviantnosti pa sloni na predpostavki, da se ljudje z opazovanjem naučijo, da se posameznikom oprostijo ali odpustijo ravnanje, ki ga storijo pod vplivom alkohola (Coleman, Straus v Filipičič, 2002: 49). »Biti vinjen« torej za posameznika

predstavlja primeren izgovor oziroma opravičilo za nasilno dejanje v takšnem stanju ter tako služi za nevtraliziranje nasilja nad družinskim članom.

Pri povezavi ali korelaciji med alkoholom in nasiljem je treba torej upoštevati, da medsebojna povezava dveh pojavov še ne pomeni vzročnega odnosa med njima. Kantor in Straus (v Filipčič, 2002: 50) sta empirično pokazala, da sicer obstaja močna povezava med alkoholom in trpinčenjem žene, vendar pa alkohol ni edini in tudi ne najpomembnejši dejavnik pri nasilju, saj kar 80% moških v vinjenem stanju nikoli ni bilo nasilnih do žene. Kljub temu pa prepričanje laične javnosti o vzročni vlogi alkohola še vedno ostaja nespremenjeno ter tako v alkoholu vidi glavnega povzročitelja nasilja. Vendar pa razlogov za nasilnost ne gre vedno pripisovati samo enemu dejavniku (v tem primeru alkoholu), saj sta tako alkohol kot družinsko nasilje lahko odraz nekega tretjega dejavnika ali dejavnikov. Ti dejavniki pa so različni in se pojavljajo na individualni ravni (stresi, porušeni odnosi med partnerjema, občutek nemoči, finančne težave, alkoholizem, brezposelnost), strukturni ravni (revščina) ali kulturni ravni (norme, ki opravičujejo nasilje kot obliko moškosti). Povezavo med alkoholom in nasiljem v družini moramo tako označiti kot posredno (in ne neposredno) zvezo. Zaključimo lahko, da sta »alkoholizem in nasilje v družini dva ločena sindroma, ki v praksi pogosto soobstajata. Razmerje med njima ostaja problematično, saj raziskave niso dale enopomenskih rezultatov. Neposredne povezave med alkoholom in nasiljem v družini niso ugotovili« (Filipčič, 2002: 51).

2.2.2 Socialno psihološke teorije

Te teorije so usmerjene predvsem na interakcijo med posameznikom in okoljem (drugimi posamezniki, skupinami ali organizacijami) ter zatrjujejo, da je vir nasilja ravno v tej interakciji (npr. v določenih frustracijah ali v procesu učenja) (Filipčič, 2002: 45).

Teorije domnevajo, da sta nasilje in zloraba najboljše razumljena z natančnim raziskovanjem zunanjih (družbenih) dejavnikov, ki vplivajo na družino, družinsko organizacijo in strukturo ter na vsakodnevne interakcije med družinskimi člani, ki so lahko znanilci nasilniških dejanj. V okviru teh teorij se srečamo s pristopi, ki proučujejo družinsko strukturo, stres, prenos nasilja iz ene generacije v drugo ter vzorec družinskih interakcij. V ta sklop teorij tako spadata teorija socialnega učenja in teorija izmenjave (Gelles, Loseke, 1993: 8-9).

Teorija socialnega učenja

Teorija izhaja iz stališča, da oblikujemo svoje vedenje na podlagi tega, čemur smo bili izpostavljeni v otroštvu. Pri posameznikih, ki so izkusili nasilje v otroštvu ali pa so bili priča nasilju med staršema, obstaja veliko večja verjetnost, da bodo tudi sami kasneje nasilni do svojih otrok, kot pa tisti, ki nasilja niso izkusili (MacKenry, Price, 1994: 270). Gre torej za učenje nasilja prek mehanizma modelov, po katerem ena oseba prevzame vedenje druge, ki jo občuduje, spoštuje ali doživlja kot avtoriteto. V družini se otrok tudi nauči, kako se spopadati s stresom, frustracijami in konflikti. Če se oseba, ki jo otrok doživlja kot vzor in avtoriteto, v teh situacijah vede nasilno, bo otrok tudi prevzel tak način soočanja s stresnimi situacijami. Model odzivanja na strese in težave z uporabo nasilja ali dožemanje nasilja kot običajen način komuniciranja, se na takšen način prenašata iz roda v rod (medgeneracijski prenos nasilja). In prav ta pristop je med razlagalci nasilja v družini zbudil največ pozornosti. Veliko raziskav je namreč našlo dokaze za potrditev hipoteze o medgeneracijskem »ciklu nasilja«, ki pravi, da so se nasilni starši ali starši, ki zlorablajo otroke na kakšen drugačen način, tega ravnanja naučili v svojem otroštvu, ko so bili sami priče ali žrtve nasilja in drugih zlorab v svojih lastnih družinah (Filipčič, 2002: 55). »Biti žrtev« nasilja je torej močno povezana z »biti nasilen«. Kljub temu pa se teorija o tem, da žrtve postanejo storilci, ne kaže enako pri vseh oblikah nasilja nad otroke. Pri spolno zlorabljenih otrocih se namreč pogosteje kaže v obliki mladoletniške delikvence kot pa delikventnega vedenja v odrasli dobi, ravno nasprotno pa velja za fizično nasilje (Pallone v Filipčič, 2002: 62).

Vendar pa kljub ugotovitvam o medgeneracijskem prenosu nasilja to ne more biti podlaga za poenostavljeno posploševanje, kar je tudi pogosta kritika te teorije; »ne moremo namreč trditi, da bo vsak, ki je bil v otroštvu žrtev nasilja v družini, tudi sam postal nasilnež. Velja pa tudi obratno: nasilneži lahko izhajajo iz povsem nenasilnih družin« (Filipčič, 2002: 56).

Teorija izmenjave

Ta teorija izhaja s stališča, da vse človeške interakcije vodi na eni strani želja po koristi, nagradi oziroma določeni obliki zadovoljstva, na drugi strani pa želja po izogibanju neprijetnostim, kar se lahko kaže v obsojanju posameznika s strani okolja, kaznovanju ter materialnih stroških. Ljudje se zato izogibajo ravnanjem, ki jim ne prinašajo koristi in si

prizadevajo doseči tak status in tako oblikovati medsebojne odnose in čustveno stanje, da jim bo prineslo ugodnosti in zadovoljstvo. Za doseg tega cilja so ljudje pripravljeni sprejeti tudi nekaj neugodnosti ali stroškov. Recipročnost v medsebojnih odnosih je torej temeljno izhodišče te teorije. Oseba povzroči drugi osebi ugodnost, kar predstavlja za to drugo osebo obvezo, da bo ustregel pričakovanju prvi osebi po povrnitvi ugodnosti. Če pride do recipročne izmenjave ugodnosti, se medsebojni odnos nadaljuje, če pa recipročnosti ni, se odnosi pretrgajo (Gelles, Loseke, 1993: 157).

Po tej teoriji pa za posameznika ni pomembna le razlika med izmenjanimi ugodnostmi in neugodnostmi v absolutnem smislu, ampak tudi »pravičnost« pri porazdelitvi rezultatov. Oseba ocenjuje, ali je prejela nagrado sorazmerno svojemu vložku, pri tem pa se primerja z drugimi. Če so ugodnosti med posamezniki enakomerno porazdeljene, je podana »distributivna pravičnost«. Če se to načelo krši, nastopi jeza, agresivno vedenje pa v takem primeru predstavlja zadovoljstvo ali upor proti nepravični porazdelitvi nagrad. Ta teorija pa nasilja v družini pogosto ne razlaga kot reakcijo na kršeno načelo distributivne pravičnosti, ampak kot rezultat tehtanja stroškov in koristi, ki jih prinese nasilje nad družinskim članom ali drugače: nasilnež zlorablja družinske člane zato, ker to lahko počne (Gelles, Loseke, 1993:157). Posamezniki torej uporabijo nasilje, če stroški nasilnega vedenja ne bodo presegali ugodnosti, ki jih povzroča takšno ravnanje. Družinsko nasilje se tako pojavi zaradi odsotnosti učinkovite družbene kontrole družinskih odnosov (zaradi zasebne narave današnje družine), ki zmanjšujejo stroške nasilnega družinskega člana.

2.2.3 Sociološke ali sociokulturne teorije

Te teorije analizirajo pomen socialnih struktur pri pojasnjevanju nasilja. Nasilje preučujejo v luči družbeno strukturalnih variabel kot so norme, vrednote, institucije, delovanje sistema ter vedenje o nasilju in družinskih odnosih. Usmerjene so torej na makro raven (Filipčič, 2002: 45). Med te teorije sodijo teorija konflikta, teorija virov ter feministične teorije.

Teorija konflikta

Teorija konflikta izhaja iz dinamike kapitalistične ekonomije. Hkrati s spremembami v ekonomiji so se dogajale tudi spremembe v družini, kar je pogosto vodilo do konfliktov in nasilja. V času industrializacije je ženska skrbela za dom in družino, moški pa je pogosto v

družini zahteval spoštovanje, ki ga ni bil deležen na delovnem mestu. Teorija konflikta meni, da »je imela takšna konfiguracija družinskih odnosov pomembno vlogo pri preusmerjanju jeze delavcev, saj jim je zagotavljala skupnost, kjer so lahko vladali« (Filipčič, 2002: 76).

Industrializacija je družini odvzela tudi številne funkcije, pustila pa ji je funkcijo čustvenega izražanja. Z vedno bolj monotonim delom in hkrati zahtevami ekonomije po zadovoljenih delavcih, se je veliko frustracij prenašalo na družino, kjer so delavci svojo jezo stresali na družinske člane. Pri tem je bilo tudi pomembno ali je bilo delovno mesto avtoritativno nadzorovano ali ne. Če je bilo, sta se pogosto razvila sovražnost in odtujenost, kar se je prenašalo tudi na družino. Negativne izkušnje iz delovnega mesta torej lahko povzročajo dezorganizirano družino in neprimerno okolje za otroke. To se pa zgodi, ker so delavci iz nižjega sloja deležni nekonsistentnih in stresnih oblik kontrole, ki jo prenašajo tudi na svoje otroke. Za taka okolja pa je značilno tudi delikventno obnašanje otrok.

Teorija virov

Teorija izhaja iz stališča, da je moč odločanja v družinskih odnosih precej odvisna od količine in vrednosti virov, ki jih ima vsaka od oseb. Več virov kot ima oseba oziroma lahko z njimi razpolaga, več nasilja lahko izbere. Goode (1971 v Filipčič, 2002: 78) pa pravi, da »več kot ima posameznik zunanjih virov, manjša verjetnost je, da bo uporabil silo«. Trdimo lahko tudi, da bolj kot nekdo nadzoruje vire (več kot ima moči), manjša je dejanska uporaba sile. Nasilje se tako kot vir moči uporabi ali kadar so drugi viri nezadostni ali jih ni. Primer: mož, ki želi biti dominantna oseba v družini, ima pa nizko izobrazbo in službo z majhnimi dohodki, ki ni prestižna (skratka, če moškemu primanjkujejo makroresursi), in za katerega je značilno pomanjkanje spretnosti pri ohranjanju medosebnih stikov, bo posegel k mikroresursom (v tem primeru po nasilju) za ohranitev svojega dominantnega položaja.

Ta teorija je v sedemdesetih letih doživela nekaj sprememb in se preimenovala v *teorijo statusne nekonsistentnosti* (*»status inconsistency theory«*), ki temelji na spoznanju, da je: *»verjetnost nasilnega vedenja večja takrat, kadar sta moč in status posameznika nekonsistentna (velika v enem socialnem okolju in majhna v drugem) ali kadar se norme, ki določajo status v družini, spreminjajo. Ta nekonsistentnost v času ali prostoru vodi do stresa, ki lahko pripelje do pretepanja žene ali otrok. Teza je še posebej primerna za razlago*

pretepanja žena v družbah, kjer moški izgublja tradicionalno moč, medtem ko moč žensk narašča» (Filipčič, 2002: 78-79).

Feministične teorije

Glavna teza feminističnih teorij je ta, da ekonomski in socialni procesi delujejo direktno ali indirektno v smeri podpiranja patriarhalnega načina življenja, tako družbenega kot tudi družinskega (MacKenry, Price, 1994: 273). Hkrati pa napadajo tudi kulturni ideal družine kot »varnega zavetja pred krutim svetom«. Nasilje v družini razlagajo kot izraz socialne moči: možje imajo več moči od žena, starši pa več od svojih otrok. Možje pretepajo žene, da bi dosegli (vzdrževali) moč, do katere menijo, da so upravičeni zaradi strukture patriarhalne družbe, ki jih uči, da se od njih pričakuje dominanten položaj. Pomembno vlogo pri tem igra tudi (rigidna) socializacija spolnih vlog, ki oblikuje stereotype moške agresije (kako postati nasilen) in ženske pasivnosti (kako postati žrtev). Dečki so naučeni, da morajo biti močni ter imeti vse pod nadzorom, deklice pa se naučijo, da je njihovo delo v odrasli dobi usmerjeno na domača dela in skrb za otroke.

Večina teorij (in tudi prevladujoče mnenje) govori o tem, da so pretepane ženske nemočne žrtve ali provokatorice nasilja, feminizem pa temu nasprotuje in pretepane ženske vidi kot posameznice, ki so preživele zastrašujočo izkušnjo in, ki imajo veliko sposobnost prilagajanja in moči (Filipčič, 2002: 84).

Teorije torej poudarjajo socialno strukturo kot kavzalni dejavnik nasilja. Socialna struktura pa se pojmuje kot odnos med socialnimi kategorijami posameznikov, za katerega sta značilni neenakost in podrejenost. »Vse feministične študije izhajajo iz domneve, da večino nasilnih dejanj, vsaj najtežjih, izvršijo moški. S tega vidika je nasilje del patriarhalno organizirane družbe, v kateri moški dominirajo in kontrolirajo ženske. Ko moški uporabijo nasilje, odraža to njihovo relativno večjo moč, avtoriteto in družbeni status. Žensko tako degradirajo v lastnino moškega« (Filipčič, 2002: 83).

Večina raziskav pa ni uspela potrditi spolne razlage družinskega nasilja, nekatere so jo celo negirale oziroma so prišle do ravno nasprotnih sklepov. Pretepane ženske naj ne bi pojmovale svoje vloge v zakonu kot tradicionalno, ampak sebe ocenjujejo kot liberalne, svojega moža pa dojemajo na tradicionalen način. Po podatkih raziskav tudi moški nasilneži nimajo tipično

tradicionalnih pogledov na spolne vloge. »Iz tega lahko sklepamo, da tudi različno dojetje lastne spolne vloge in spolne vloge partnerja pripelje do konfliktov v družini in tako tudi do nasilja« (Filipčič, 2002: 84).

Vidimo torej, da vsaka od teorij razlaga nasilje v družini z drugega zornega kota ter kot pomembne upošteva različne dejavnike. Vse teorije tudi nimajo enake vrednosti za razumevanje različnih oblik nasilja ali za razumevanje ravnanj nasilneža. V nadaljevanju naloge bom zato predstavila oblike nasilja in njihov obseg ter značilnosti žrtev in storilcev, pri čemer bom poskušala predstaviti tudi vzroke oziroma nagibe storilca, da zakrivi tako dejanje.

3 OBLIKE NASILJA NAD OTROKI

V okviru pojma zloraba otrok, se srečujemo tudi z opredelitvami nasilje nad otrokom in trpinčen otrok.

Prav zaradi različnega pojmovanja trpinčenja otrok je Mednarodni komite za trpinčenje otrok, ki dela v okviru Mednarodne zveze za dobrobit otroka (s sedežem v Ženevi), leta 1981 predlagal naslednjo klasifikacijo oblik trpinčenega otroka (Šelih, 1988: 2):

1. *FIZIČNO NASILJE ZOPER OTROKA ZNOTRAJ DRUŽINE*: sem sodi ponavljajoče fizično nasilje do otroka, ki ga izvajajo starši ali drugi člani skupnega gospodinjstva.
2. *ZANEMARJANJE OTROKA ZNOTRAJ DRUŽINE*: zanemarjanje s strani staršev ali skrbnikov, ki ima za posledico zaostanek ali motnjo v otrokovem fizičnem, psihičnem, emocionalnem ali socialnem razvoju. Zanemarjanje lahko izhaja iz nesposobnosti staršev ali zavestne nepripravljenosti staršev, da bi skrbeli za otroka. Zanemarjanje lahko pomeni odklanjanje otroka, emocionalno ali materialno prikrajšanje v njegovih osnovnih potrebah ali prikrajšanje za normalne dražljaje in spodbude, nujne za otrokov intelektualni razvoj.
3. *SPOLNO NASILJE NAD OTROKI ZNOTRAJ DRUŽINE*: to ni le incest, temveč tudi odnosi znotraj družine, ki imajo seksualni značaj in moteče vplivajo na otrokove emocionalne in kasnejše seksualne odnose.
4. *PSIHIČNO OZIROMA EMOCIONALNO TRPINČENJE OTROKA ZNOTRAJ DRUŽINE*: za to skupino pojava je značilna ponižujoča ali omalovažujoča obravnava oziroma ravnanje z otrokom, ki pa nima značaja fizičnega nasilja ali materialnega zanemarjanja (npr. besedno ponižanje, nerealistične zahteve, ...).
5. *INSTITUCIONALNO TRPINČENJE*: otroci, ki stalno bivajo v različnih institucijah (vzgojni zavodi, internati, bolnišnice, domovi za invalidne otroke) in tudi tisti, ki institucijo obiskujejo le občasno, lahko postanejo žrtve psihičnega ali fizičnega nasilja, zanemarjanja in osamitve znotraj institucije.
6. *ZLORABLJANJE OTROK IZVEN DRUŽINE*:
 - zloraba otrok v zvezi s prostitucijo;
 - zloraba otroškega dela.
7. *DRUGA PODROČJA ZLORABLJANJA OTROKA ZUNAJ DRUŽINE*:
 - nezakonito pridobivanje droge in navajanje nanjo;
 - vpliv sredstev javnega obveščanja na otroke;

- reklamiranje, ki je namenjeno otrokom;
- drugo: izkoriščanja v prehrani, zdravju, izobraževanju, ločitev otrok od staršev, vojna stanja.

Ta razvrstitev omogoča strokovnjakom, ki skušajo s svojimi intervencijami delovati proti nasilju nad otroki, večjo preglednost in možnost strokovnega sporazumevanja.

Ker je tema moje diplomske naloge nasilje nad otroki v družini, se bom v nadaljevanju posvetila prvim štirim zgoraj omenjenim oblikam nasilja. Tu naj še povem, da otrok - žrtev nasilja, navadno pretrpi več oblik nasilja, torej ni žrtev zgolj ene oblike nasilja v družini. Dejstvo je, da so oblike nasilja med seboj povezane in sovpadajo. Fizično nasilje je pogosto povezano s spolnim nasiljem, navezuje pa se tudi na psihično trpinčenje. Nasilje v družini tudi ni omejeno na en sam dogodek, ampak navadno poteka dalj časa, v ponavljajočih se ciklikih. Tu naj izpostavim še dejstvo, da je vrsta nasilja, ki ga doživlja otrok, najpogosteje odvisna od spola odraslega, ki skrbi zanj. Moški otroke pogosteje pretepajo (uporaba fizične premoči) in so v večini tudi storilci spolnih zlorab (spretna manipulacija z družbeno premočjo, ki jo podeljuje vloga roditelja), ženske pa izkazujejo svojo nadvlado tako, da na otroke pogosteje stresajo svoje fantazije o tem, kaj mora otrok doseči. Nasilje moških in žensk nad otroki je torej različno, povezano z njihovo socializacijo, socialnim statusom in vrednostnim sistemom (Zaviršek, 1994: 60-61).

3.1 Spolno nasilje nad otroki

Ločimo tri oblike spolnega nasilja nad otroki in sicer: krvoskrunstvo (incest), spolni odnos in spolno zlorabo.

Kazenski zakonik Republike Slovenije v poglavju Kazniva dejanja zoper zakonsko zvezo, družino in mladino opredeljuje kaznivo dejanje krvoskrunstvo v 204. členu, ki pravi: »Polnoletna oseba, ki spolno občuje z mladoletnim krvnim sorodnikom v ravni črti ali mladoletnim bratom oziroma sestro, se kaznuje z zaporem dveh let«.

Iz analize zakonskih znakov tega kaznivega dejanja izhaja, da je protipravnost dejanja podana kljub mladoletnikovi privolitvi v spolno aktivnost. Zakonodajalec je s tem pokazal svoj

negativen odnos do incesta, za katerega je značilno sorodstveno razmerje med storilcem in žrtvijo in ne prisilnost dejanja (Filipčič, 2002: 179). V okviru tega pojava se poznavalci in strokovnjaki, posebno pa še nepoznavalci srečujejo z različnimi polemikami. Dejstvo je namreč, da včasih incest predstavlja prostovoljni spolni odnos s krvnim sorodnikom, odnos torej ni vedno posledica sile, grožnje, zlorabe položaja, vendar pa zakonodaja vanj posega predvsem zaradi bioloških in socioloških razlogov.

Pri spolnem odnosu gre za isto dejanje kot pri krvoskrunstvu, le da tu ne govorimo o sorodstvu med storilcem in žrtvijo. Storilec je lahko družinski prijatelj, učitelj, vzgojitelj ali kaka druga oseba.

Ko govorimo o spolni zlorabi, govorimo o nečem, kar se z vidika različnih strok različno definira in pojmuje. Nekatere definicije se bolj osredotočajo na doživljanje otroka - žrtve zlorabe, druge gledajo na problem z vidika storilca, nekatere zajamejo pojav širše, druge bolj omejujoče. Pri definiranju je potrebno upoštevati tudi družbene in kulturne razlike glede tega, ali se otrokom dovoljuje, da vidijo svoje starše gole, glede starosti, v kateri otroke še umivajo ali kopajo starši, glede tega, do katere starosti otroci še spijo v postelji svojih staršev.

Bašičeva (1997: 143) pravi, da še sama ni enotna glede dejstva, ali je mogoče z definicijo, s katero tako radi uokvirjamo probleme, v celoti povedati, kaj je spolna zloraba otroka. Sama definira spolno zlorabo kot: »Udeležbo nepreskrbljenih otrok in mladoletnikov v spolnih aktivnostih z odraslo osebo, ki je starejša ali večja od njih, pri katerih je otrok ali mladoletnik zlorabljen kot spolni objekt za zadovoljevanje spolnih potreb ali želja osebe, ki je starejša od njega in pri katerih nima možnosti, da bi izbiral, ali privolil v spolno aktivnost ali ne, zaradi neenakih moči v odnosu med njim in drugo osebo«.

Tudi številne druge definicije poudarjajo, da gre pri spolni zlorabi

»za različne vrste spolnih dejanj, ki pomenijo vdor v otrokovo notranje življenje, njegov svet in njegovo spolnost, njihova skupna značilnost pa je, da odrasli zlorablja zaupanje, odgovornost in moč pred katero se otrok takrat, ko odrasli uporablja različne vrste nasilja, groženj in manipulacij, ne more braniti. Odrasli, ki spolno zlorablja otroka, uporablja otroka v svoje lastne namene, ga funkcionalizira in ne spoštuje otrokovega sveta. Otroci so orodje za zadovoljevanje potreb tistih odraslih, ki jih izkoriščajo pod plaščem starševske ljubezni«

(Rush, 1998; Thuermer Rohr, 1987; Rijnarts, 1988; Steinhage, 1989; Enders, 1989 v Zaviršek, 1994: 52).

Zavirškova (1994a: 152) pa podaja socialno definicijo, ki pravi, »da je spolno nasilje tisto, kar človek doživlja kot nasilje in mu daje občutek, da je v funkciji drugega, da je njegovo telo le instrument za zadovoljevanje potreb drugega. Je torej vse tisto, kar človek sam zase definira kot zlorabo«.

Bain in Sanders (1996: 12) pa pravita, »da je spolna zloraba tisto dogajanje ali dejanje, ko se odrasli ali starejši mladoletnik otroka dotika na način, ki ima seksualno obeležje in otroka uporabi za zadovoljitev svojih seksualnih potreb. Načini in aktivnosti so zelo različni, vsem pa je skupno to, da odrasel zlorabi svojo moč in avtoriteto ter otroka ujame v zanko, ga zavede ali celo na silo potisne v seksualno aktivnost«.

Na podoben način definira spolno zlorabo tudi Karin Frei (1996: 12).

»Dejanje spolne zlorabe otroka je podano takrat, kadar odrasel človek ali mladoletnik načrtno uporabi ali uporablja otroka za to, da se spolno vzburi ali/in da poteši svojo spolno slo. Odrasel človek je v odnosu do otroka zmeraj v položaju močnejšega. Otrok je majhen in neveden. Največkrat tej odrasli osebi tudi zaupa in/ali je celo odvisen od nje. Zato otrok ni sposoben svobodno odločati in zavestno sodelovati pri dejanjih, ki jih zahteva odrasli«.

Bouwkamp (1996: 17) spolno zlorabo opisuje tako:

1. storilec zahteva otrokovo sodelovanje pri spolnih dejanjih ali poskuša to doseči, grozi s tem ali to nakazuje tako, da otroka ustrahuje, ali pa se odziva na otrokove latentne spolne občutke;
2. dejanja izhajajo iz storilčeve želje, da zadovoljijo lastne potrebe (moč in pohota);
3. dejanja se dogajajo proti otrokovi volji ali v okolju, v katerem ima otrok občutek, da se dejanjem ne more izogniti - zaradi fizične premoči ali odvisnega položaja v odnosu, čustvenega pritiska prisiljevanja ali nasilja, dejanj ne razume ali dejanja ne sodijo v otrokovo razvojno obdobje.

V okviru ožje opredelitve spolne zlorabe se srečujemo predvsem z definiranjem spolne zlorabe v družini. V tem okviru se kot spolna zloraba pojmujejo spolni odnosi, ki so incestuozni (dogajajo se med družinskimi člani, med katerimi je po zakonu poroka

prepovedana), ali neincestuozi (med otrokom in drugimi odraslimi člani gospodinjstva). Zloraba vključuje spolni akt z biološkimi ali adoptivnimi starši, z očimom ali mačeho, s starejšim sorojencem ali drugimi sorodniki ali s sostanovalci ali družinskimi prijatelji.

Pri spolni zlorabi torej ne gre, tako kot pri incestu, za prostovoljni spolni odnos, ampak pride do spolnega občevanja zaradi sile, grožnje, moči in avtoritete storilca ter zlorabe položaja. Storilec izrabi otrokovo zaupanje in spoštovanje, da ga zavede v spolno dejavnost. Vse te okoliščine so zajete v zakonskih znakih kaznivega dejanja »spolni napad na osebo, mlajšo od 15 let« iz 183. člena Kazenskega zakonika RS. Po prvem odstavku omenjenega člena (»kdor spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z osebo drugega ali istega spola, ki še ni stara petnajst let, pri čemer obstaja očitno nesorazmerje med zrelostjo storilca in žrtve, se kaznuje z zaporom od šestih mesecev do petih let«) so kaznivi vsi spolni odnosi z otrokom, ki so bili prostovoljni, brez upiranja žrtve. Po drugem odstavku (»kdor stori dejanje iz prvega odstavka s slabotno osebo, ki še ni stara petnajst let ali tako, da uporabi silo ali zagrozi z neposrednim napadom na življenje ali telo, se kaznuje z zaporom najmanj pet let«) je kaznivo spolno občevanje ali drugo spolno dejanje, storjeno proti otroku z uporabo sile ali grožnje. Prav tako je po tem členu sankcionirano tudi tisto dejanje, ki brez fizične povezave med storilcem in otrokom (ekshibicionizem, masturbiranje pred otrokom, voyerstvo) prizadane otrokovo spolno nedotakljivost. Zakonik je torej zajel inkriminacije različnih oblik spolnega nasilja nad otroki znotraj družine, to pa zato, da je otrok v formalnem smislu dovolj zaščiten pred spolnim nasiljem. Po podatkih policije je bilo v letu 2002 prijavljenih 227 primerov kaznivega dejanja »spolnega napada na osebo, mlajšo od 15 let«, v letu 2003 je bilo 196 prijav, v letu 2004 pa 218 (<http://www.policija.si/si>).

Enotna definicija o tem, kaj je spolna zloraba, torej ne obstaja, so si pa opredelitve precej blizu, kar pripomore k lažjemu razumevanju pojava. Podrobnejšo osvetlitev problem in s tem prepoznavnosti pa prinese poznavanje vrst spolnih zlorab. Po veljavnih definicijah so namreč oblike, načini in vrste ravnanj, ki jih poznamo pod pojmom spolna zloraba, s katero storilci dosežejo svojo spolno zadovoljitev, različni. Pojem obsega cel spekter dejanj od razkazovanja pornografskega materiala, razgaljanja, verbalnega nadlegovanja do božanja, vzajemne masturbacije in vseh oblik spolnega občevanja. Nekateri avtorji predlagajo razlikovanje med nadlegovanjem, spolnim aktom in posilstvom, drugi razlikovanje med nepenetralnimi in penetralnimi spolnimi dejanji. Najbolj se je uveljavilo razlikovanje med spolno zlorabo brez telesnega stika in zlorabo s telesnim stikom (Gorišek, 1999: 113).

Spolna zloraba otrok je postala šele v zadnjih desetletjih problem, s katerim se ukvarja vedno več strokovnjakov. Povečuje se širše družbeno zanimanje za pojav, pozornost socialnih in zdravstvenih služb, šol, vrtcev, organov pregona. Narašča tudi število in vpliv nevladnih organizacij, ki se ukvarjajo s to problematiko (Žorž, 1997: 87). Prav zato je danes ta tema močno prisotna v različnih področjih družbene zavesti. Ob tem pa se pojavlja še vprašanje, ali je bilo število dejanj spolne zlorabe v preteklosti nižje kot danes. Verjetno ne. Razlika je le v tem, da danes posvečamo temu problemu mnogo več pozornosti, predvsem zaradi drugačnih meril glede kakovosti življenja, do katere imajo otroci pravico. Ta pravila natančno določa mednarodna Konvencija o otrokovih pravicah. Večja občutljivost za ravnanje z otroki, boljša informiranost o pojavnih oblikah, znakih in posledicah spolne zlorabe, osveščenost o tem, da je državljanska dolžnost posameznikov, dolžnost institucij in dolžnost države zaščititi otroka, imajo za posledico tudi porast v zaznavanju pojava in v prizadevanjih, s katerimi skušamo zaščititi otroka (Kos-Mikuš, 1997: 52). Kljub vsem novosti in napredku pri odkrivanju tovrstnih dejanj, pa si strokovnjaki še vedno zastavljajo vprašanje, kaj žene odrasle, da od otroka zahtevajo določene spolne aktivnosti in še posebej, zakaj se med storilci teh dejanj najpogosteje pojavijo starši ali krušni starši (Filipčič, 2002: 153).

Vendar pa lahko rečemo, da kljub vsem prizadevanjem, ostaja ta tema še vedno prevečkrat tabu. Mnogi namreč še danes odvrta pogled od te teme, je ne znajo, ne upajo in nočejo videti. Drugi celo zanikajo obstoj tega pojava in njegovih razdiralnih posledic. Razlogov za to je več, lahko pa jih povežemo s pojmovanjem družine kot sfere zasebnosti in intimnosti, kar implicira manjši obseg formalnega in neformalnega družbenega nadzorstva. To pa pomeni, da agenti kazenskopravnega sistema le redko in v izjemnih primerih posegajo v družinske zadeve, še takrat pa je njihov poseg večkrat jalov. Poleg tega pa je v družinskem okolju največkrat majhna tudi učinkovitost neformalnih nadzorstvenih mehanizmov. Le-to se povezuje z geografsko ali socialno izoliranostjo družine od zunanjih medosebnih - sorodstvenih, sosedskih ali prijateljskih mrež (Kanduč, 2001: 17). Hkrati s tem pa se vse bolj zavedamo dejstva, da je cena za odkrivanje in zanikanje te teme previsoka - za otroke, ki so žrtev spolne zlorabe, a tudi za tiste, ki zlorabo nad otroki vključujejo v nikoli prekinjen krog lastnih nerešenih stisk (Tomori, 1997: 219).

Danes se kljub vsemu problemu ne da več izogniti, ga ignorirati. Poleg tega pa nastaja še potreba po resnem spopadanju s težavami in potreba po ustreznih rešitvah. Šele z jasnim razumevanjem pojava in zavedanjem njegovega obstoja in resnosti je mogoče razvijati

potrebno raziskovalno dejavnost. To pa je osnova za načrtovanje in uresničevanje potez, ki bi ga lahko preprečevale.

Zlorabe v družini so najpogostejša vrsta zlorabe in hkrati najbolj prikrit pojav, ki zahteva molčečnost in skrajno poigravanje z otrokovimi čustvi. To storilcu omogoča popolno obvladovanje situacije, otroka pa potiska v vedno večjo stisko. Za otroka je to težko breme, saj ga strah in samoobtoževanje držita nazaj, da ne spregovori. Tu gre za vrsto zlorabe, ki je zaprta v družinski krog in lahko ostaja skrivnost dolga leta. Razkritje je prepogosto redko, poleg tega pa je doba, ko je otrok žrtev dolga, saj so raziskave pokazale, da se nasilje dogaja približno štiri leta preden ga odkrijejo. Raziskave tudi kažejo, da je spolno zlorabljenih od 15 do 25% otrok, med njimi močno prevladujejo deklice. Vendar pa so to številke, do katerih moramo biti skeptični, saj je temno polje na tem področju zelo veliko.

Kljub vse večji ozaveščenosti, da se zlorabe dogajajo, spremenjeni strpnosti do tega pojava oziroma večjemu obsojanju teh dejanj ter boljšega obsega spoznanj o spolnih zlorabah v družini, pa bo, vsaj po mojem mnenju, moralo preteči še veliko časa, da se bo temno polje na tem področju zmanjšalo.

3.2 Fizično nasilje nad otroki

Fizično nasilje je namenska, neslučajna raba fizične sile, ali namenska, neslučajna opustitev ravnanja od staršev ali skrbnika, z namenom škodovati, poškodovati ali pokončati otroka (Freeman v Pečar, 1984: 302). Lahko govorimo tudi o uporabi fizične sile, ki ogroža otrokovo doseganje telesne in duševne zmogljivosti. Lahko je posledica izgube samokontrole odrasle osebe ali pa je zavestno in namensko povzročanje trpljenja otroku. Nekateri avtorji uporabljajo tudi izraz fizično trpinčenje, s katerim je povezana tudi sintagma »sindrom trpinčenega otroka«. Omenjen sindrom je klinično stanje majhnega otroka, ki so mu prizadejane resne telesne poškodbe, na splošno od staršev ali skrbnikov (Kembe v Pečar, 1984: 302).

Torej, ko govorimo o fizičnem nasilju v družini lahko rečemo, da je fizično nasilje ponavljajoča se uporaba fizične sile nad otrokom, ki ga izvajajo starši ali drugi družinski člani, lahko pa tudi ljudje, ki niso sorodniki, vendar živijo v skupnem gospodinjstvu. Gre za

namerno izkoriščanje ali zlorabo otroka s strani roditelja ali skrbnika v okviru patološkega družinskega okolja. Nasilje ima za rezultat škodljive posledice pri otroku, vključno z motnjami v socialnem in psihološkem delovanju.

Pri natančnem opredeljevanju fizičnega nasilja pa pogosto naletimo na problem, saj ni jasnih mej, do kod sega vzgojno kaznovanje. Očitno kontradiktorno je, da so nekatere vrste fizičnega nasilja nad otroki odraslim dovoljene, medtem ko so druge določene kot problematične, nelegalne, in zato kaznive. Nekatere vrste fizičnega nasilja se obravnavajo kot način vzgoje, nekatere kot socialni problem, nekatere kot problem mentalnega zdravja in nekatere kot politični problem (Mezak, 1994: 89).

Vsakič, ko pride do fizičnega nasilja, se zgodi tudi čustveno, psihično nasilje. To dejanje se lahko prepleta z vsakim področjem otrokove osebnosti, z njegovim razmišljanjem, z njegovimi odnosi, samospoštovanjem in zavestjo. Povezanost pa lahko najdemo tudi med fizično in spolno zlorabo. Podobni sta si v tem, da zadevata namerno izkoriščanje ali zlorabo otroka s strani roditelja ali skrbnika. Rezultat obeh so trajne posledice na otroku - žrtvi.

Fizično nasilje je najpogostejša oblika nasilja znotraj družine, prepoznamo pa ga po vidnih znakih na telesu. Gre za povzročanje bolečin skozi telo, posledice pa so lahko zelo hude in dolgotrajne. Za otroka ima fizično nasilje drugačen pomen kot za odraslega. Slednji lahko fizično kaznuje otroka zaradi napačnega ali nezaželenega vedenja, lahko pa uporabi fizično silo tudi za izražanje svojega pritiska, besa, bolečine, razdraženosti ali nemoči oziroma zaradi različnih stresov v življenju, ki jih ni nujno povzročil otrok, jih pa odrasla oseba ne zna drugače izraziti (Mezak, 1994: 88). Fizično nasilje povzroči pri otroku vrsto negativnih občutkov, kot so strah, jeza, nemoč, ponižanje, zmeda, ničvrednost. Otrok ima lahko občutek, da je sam vzrok za stres, bes in jezo staršev ter da si je tako ravnanje zaslužil.

Kot sem že omenila, obstajajo med posameznimi kulturami znatne razlike glede meje, do katere so načini telesnega kaznovanja še sprejemljivi. Nedvomno pa gre za fizično nasilje nad otrokom v naslednjih primerih:

1. kaznovanje je bilo tako hudo, da ima za posledico natrganine, zlome, zvine sklepov ali znatnejše modrice;
2. kaznovanje vključuje udarce s trdim ali ostrim predmetom, kot je palica, pas s sponko;

3. odrasla oseba ob kaznovanju povsem izgubi samokontrolo, kar se kaže z metanjem otroka ob zid ali porivanjem otroka po stopnicah navzdol;
4. nasilje vključuje neobičajne ali nesprejemljive oblike telesnih poškodb, kot so npr. opekline, v primeru, da otroka zvežejo in potiskajo glavo pod vodo (Kos-Mikuš, 1997: 57-58).

Fizično nasilje nad otrokom vsebuje cel spekter dejanj, od raznih oblik telesnega kaznovanja (udarci z roko, palico, vrvjo, jermeni, biči, brce, klofute), do vzgajanja s pretepanjem, metanja predmetov v otroka, napadov z orožjem, do nasilnega doseganja in vzdrževanja discipline in avtoritete. Nekateri otroci morajo dolge ure stati, viseti na rokah, nekatere grizejo, polivajo z vrelo vodo ali potapljujejo v ledeno mrzlo vodo do izčrpanosti, utopitve ali bolezenskih posledic. V primerih hudega telesnega kaznovanja lahko pride tudi do krvavitve v notranjih organih prsnega koša in trebuha, od smrtno nevarnih pa so pogoste še možganske krvavitve. Kot sem že prej omenila, so to dejanja, ki so nujno povezana s psihičnim nasiljem, ki pušča dolgotrajne posledice na otroku. Lahko proizvede ali agresivno, nasilno bitje ali plaho, zlomljeno, pasivno bitje.

Temeljno kaznivo dejanje, ki nudi kazenskopravno varstvo pred nasiljem v družini (z izjemo spolnega nasilja), je kaznivo dejanje »zanemarjanje mladoletne osebe in surovo ravnanje« po 201. členu Kazenskega zakonika RS. V tem poglavju bom predstavila tiste vidike kaznivega dejanja, ki se nanašajo na fizično nasilje, ostale vidike bom predstavila v nadaljevanju naloge, ko bom govorila o psihičnem nasilju ter zanemarjanju. Zanemarjanje se kot storitvena oblika fizičnega nasilja kaže v fizičnem maltretiranju otroka ter v grobih postopkih, ki presegajo meje običajnih vzgojnih ukrepov staršev. Tu pa se postavi vprašanje, kje je meja med dovoljenim in protipravnim telesnim kaznovanjem kot vzgojno metodo. Zgornja meja je manj problematična in se kaže v stopnji poškodbe kot posledici takega ravnanja. Elementi kaznivega dejanja so podani, če se tako kaznovanje dogaja pogosto in tudi takrat, ko gre za enkratno dejanje, ki je povzročeno na grozovit način (npr. pretepanje s palico, pasom, električnim kablom, metlo, močno brcanje). Kot surovo ravnanje po tem členu pa se štejejo dejanja, ko starši otroku namerno povzročajo telesne in psihične bolečine večje intenzitete. Vendar se tudi tu pojavi dilema, saj že sam izraz surovo ravnanje pove, da so druge oblike grdega ravnanja z otrokom, ki ne dosegajo meje surovosti, dopustne (Filipčič, 2002: 182-183). Statistike kažejo, da je bilo v letu 2002 prijavljenih 220 primerov teh dejanj, v letu 2003

je bilo 241 prijav, v letu 2004 pa 210. Tudi tu je zaskrbljujoč podatek, da je bilo v letu 1995 prijavljenih 86 dejanj, leta 2004 pa 210 (<http://www.policija.si/si>).

3.3 Psihično trpinčenje otrok

Psihično trpinčenje se lahko pojavlja kot edina in samostojna oblika nasilja nad otrokom znotraj družine, lahko pa se prepleta z drugimi oblikami nasilja. Največkrat nastopi skupaj z drugimi oblikami nasilja, najpogosteje je spremljevalec fizičnega in spolnega nasilja nad otroki. Dejstvo je tudi, da psihično trpinčenje, ki ni spremljevalec fizičnega nasilja in spolne zlorabe, le redko pripelje do državne intervencije. Eden od vzrokov je pomanjkanje opredelitev, kdaj starši prekoračijo mejo dopustnega. Zato je bila ta vrsta nasilja nad otroki dolgo spregledana, ni vzbujala večje pozornosti javnosti, saj ima pogosto nejasne oblike in posledice. Vendar pa je ravno ta oblika nasilja pogosto ključ za razumevanje celotnega trpinčenja otrok. Kanduč (2001a: 109) pravi, da je psihično trpinčenje neprimerno pogostejše kakor fizično nasilje, je tudi najbolj prikrita in zahrbtna oblika, saj ne pušča vidnih posledic na otroku. Je tudi najmanj raziskano in morda najbolj škodljivo.

Bouwkamp (1996: 14) pravi, da lahko o psihičnem trpinčenju govorimo takrat, ko gre za neprikrito sovražno vedenje do otroka, ponižujoče ravnanje z njim, ki ni fizičnega značaja in kjer tudi ni prisotno materialno zanemarjanje.

Psihično trpinčenje otrok vključuje opustitve in dejanja, ki so glede na merila skupnosti in strokovno presojo ocenjena kot psihološko škodljiva. Taka dejanja storijo skupno ali posamič osebe, ki imajo po svojem položaju moč nad otrokom, zaradi česar je ta ranljiv. Taka dejanja oškodujejo otroka takoj ali pa kasneje, ko oslabijo vedenjsko, kognitivno, čustveno in telesno funkcioniranje otroka (Pavlović, 1990: 100-101).

Kljub tem razlagam pa se še vedno pojavljajo problemi opredelitve psihičnega trpinčenja. »Raziskovalci te oblike trpinčenja so zato pogosto oblikovali opredelitve, ki so zadoščale potrebam in namenom posamezne raziskave. Veliko jih je pod tem pojmom upoštevalo ponavljajoče se oblike vedenja, ki naj bi prepričale otroka, da je ničvreden, neljubljen, neželjen, da je njegova vrednost zgolj v zadovoljevanju potreb drugih« (Filipčič, 2002: 160).

Pomemben je tudi podatek, da obseg psihičnega trpinčenja ni znan, kar je sicer značilno za druge oblike nasilja. Zaradi kompleksnosti ga je namreč, v primerjavi z drugimi oblikami nasilja, težko meriti. Kljub temu pa je bilo psihično trpinčenje, kot primarna oblika trpinčenja, ugotovljeno v 7-11% primerov dveh večjih ameriških raziskav (Hart, Brassard, Karlson, 1996 v Filipčič, 2002: 160-161).

Oblike psihičnega trpinčenja so raznolike, izhajajo pa lahko iz storitve ali opustitve dejanja. Kanduč (2001a: 109) pravi, da je oblik psihičnega trpinčenja toliko, da jih ni mogoče izčrpno popisati. Možnosti za izvajanje psihičnega trpinčenja so praktično neomejene. Najpogostejši pa so primeri poniževanja, omalovaževanja, žaljenja, zaničevanja, označevanja s slabšalnimi izrazi, zlonamernega kritiziranja in drugih skrajnih oblik verbalne agresije, usmerjene na otrokovo samopodobo in samospoštovanje.

Kos-Mikuševa (1997: 61-62) pa med oblike psihičnega trpinčenja prišteva:

1. namensko omalovaževanje, zmerjanje in druge oblike žaljivega vedenja do otroka, ki prizadenejo njegovo samospoštovanje in samopodobo;
2. zavestno in namensko zanemarjanje otrokovih čustvenih potreb, odsotnost čustvene toplote, neodzivanje na znake čustvene stiske, namensko odklanjanje podpore v okoliščinah, ki jih otrok ne zmore obvladati sam;
3. postavljanje delovnih in vedenjskih zahtev do otroka, ki znatno presegajo njegove zmogljivosti (starši postavljajo pred otroka zahteve glede vedenja in uspehov, ki jih otrok zaradi svojih razvojnih značilnosti ali sposobnosti ne more izpolniti);
4. poniževanje otroka in prikrajševanje za dostojanstvo (prizadevanje otrokovega ugleda in blatenje otroka, nazivanje otroka s ponižujočimi izrazi, javna ponižanja);
5. teroriziranje, zastrahovanje (povzročanje kratkotrajnega ali dalj časa trajajočega stanja skrajnega strahu, discipliniranje z zastrahovanjem, kričanje, grožnja s fizičnim napadom, siljenje otroka, da opazuje nasilje, izvajano nad osebo, ki jo ima otrok rad, zapuščanje majhnega otroka samega);
6. izolacija otroka (prostorska osamitev otroka, npr. zaklepanje v stranišče, temno sobo, prepoved stikov in odnosov z vrstniki in odraslimi zunaj družine);
7. kvarna vzgoja (namenska vzgoja za asocialnost in disocialnost - vzgoja, ki ne pripravlja otroka za socialno ustrezno in sprejemljivo vedenje, izkoriščanje - zlorabljanje otroka za koristi, ugodnosti materialne ali položajne narave odrasle osebe);
8. izkoriščanje otrokovega dela v družini.

Med psihične pritiske, nasilje in trpinčenje otrok spadajo tudi primeri karierizma staršev, ki iz svojih otrok, vede ali nevede, hočejo narediti genije in jih tako pretirano obremenjujejo s številnimi aktivnostmi in obveznostmi, ki ne ustrezajo otrokovi razvojni stopnji. Posebne oblike psihičnega trpinčenja so tudi televizija, video in računalniške igrice, in sicer v primerih, ko starši otroke z njimi zaposlujejo, zato da bi sami lahko imeli mir. Otroci so tako pogosto podvrženi nasilnemu ter razvojno neprimernemu programu, ki povzroča otrokov prezgodnji razvoj ter ne dopušča, da bi otroci živeli svoje otroštvo.

Inkriminiranje psihičnega trpinčenja izhaja iz 201. člena Kazenskega zakonika RS - »zanemarjanje mladoletne osebe in surovo ravnanje«. Psihično trpinčenje je zajeto v okvir surovega ravnanja, ki je opredeljeno v 2. odstavku omenjenega člena (»roditelj surovo ravna z mladoletno osebo«). V tem primeru surovo ravnanje pomeni, da starši otroku namerno povzročajo telesne in psihične bolečine večje intenzitete. Nekateri avtorji pa so mnenja, da je psihično trpinčenje zajeto tudi v pojmu zanemarjanja otroka. Deisinger (1985 v Filipčič, 2002: 183) pravi, da se zanemarjenje kot storitvena oblika kaže v fizičnem ali psihičnem maltretiranju otroka. Po mnenju Katje Filipčič (2002: 183) pa je sodna praksa tista, ki se mora v vsakem primeru posebej opredeliti, kaj je psihično trpinčenje. Praviloma se ne pojavlja samostojno ali kot edina oblika nasilja nad otrokom, ampak skupaj s telesnim in spolnim nasiljem. Slovenska sodna praksa se do danes še ni srečala s primerom, pri katerem bi staršem očitali samo psihično trpinčenje. To dejstvo je tudi vzrok, da se pri nas še ni pojavila potreba po natančnejšem opredeljevanju, katere oblike psihičnega nasilja so inkriminirane.

3.4 Zanemarjanje otrok

Zanemarjanje je opustitev dejanj ali vedenja, s katerim odgovorni odrasli zadostijo otrokovim telesnim, čustvenim, intelektualnim in drugim potrebam, ki varujejo otroka in mu omogočijo ustrezen razvoj. Kaže se v čustvenem in fizičnem prikrajševanju ter zanemarjanju izobraževanja otroka (Kos-Mikuš, 1997: 60).

Zanemarjanje čustvene narave se kaže v:

1. prikrajševanju otroka za pozitivne čustvene odzive v družini, ki mu omogočajo zdrav razvoj;
2. odsotnosti čustvene topline;

3. neodzivanje na znake čustvene stiske;
4. namensko odklanjanje podpore v okoliščinah, ki jih otrok ne zmote obvladati sam;
5. izločevanje iz družinskih dejavnosti.

Fizično zanemarjanje se kaže kot:

1. neustrezno prehranjevanje in nega;
2. odsotnost skrbi za otrokovo varnost;
3. odtegotvanje spanja;
4. neustrezna skrb za otrokovo zdravje in ne iskanje zdravniške pomoči v situacijah, ki ogrožajo otrokovo zdravje, razvoj in življenje.

Zanemarjanje otroka na področju izobraževanja pa se nanaša na primere, ko odrasli onemogočajo otroku, da se izobražuje - da obiskuje šolo ter ga odtegujejo od osnovnih razvojnih vzpodbud (Kos- Mikuš, 1997: 60).

Zanemarjanje otroka pomeni tudi izločanje, zavračanje, nepravično ravnanje z otrokom, npr. izrazito v negativnem smislu različno obravnavanje otroka v primerjavi z njegovimi sorojenci ali vrstniki na način, ki jasno kaže, da odrasli ne mara otroka ter aktivno odklanjanje pomoči otroku ali namensko spregledanje otrokove prošnje po pomoči (Kos-Mikuš, 1997: 61-62).

Temeljno kaznivo dejanje, ki se nanaša na zanemarjanje otroka je kaznivo dejanje »zanemarjanje mladoletne osebe in surovo ravnanje« po 201. členu Kazenskega zakonika RS. Omenjeno kaznivo dejanje sestoji iz dveh oblik, in sicer zanemarjanja in surovega ravnanja. Zanemarjanje se nanaša na zanemarjanje dolžnosti skrbi za mladoletno osebo ter na zanemarjanje vzgoje. Zanemarjanje dolžnosti skrbi se nanaša na primere, ko roditelj opušča skrb za osnovne eksistenčne potrebe otroka - prehrano, nego, zdravje, obleko ipd., zanemarjanje vzgoje pa se nanaša na primere, ko roditelj opušča primerne ukrepe za vzgojo ali preprečevanje otrokove (vzgojne) deviantnosti (Nikolič Ristanović v Filipčič, 2002: 182).

Zanemarjanje kot oblika zlorabe oziroma nasilja so sodišča začela obravnavati sorazmerno pozno. Ta oblika zlorabe je največkrat nenamerna in je posledica pomanjkljivega razumevanja staršev za otrokove potrebe. Zaskrbljujoč pa je podatek, da delež zanemarjenih otrok narašča, kar pa je lahko tudi posledica večje občutljivosti socialnega okolja za tovrstno problematiko ter širših družbenih sprememb.

4 OTROCI, ŽRTVE NASILJA

Ko govorimo o žrtvah, ne moremo mimo vprašanja, zakaj nekateri otroci postanejo žrtve, drugi pa ne. Završková (1994a: 84) navaja, da so otroci, ki pripadajo ranljivim skupinam, se pravi fizično in psihično prizadeti, ki živijo v nadomestnih družinah ali institucijah, še vedno bolj izpostavljeni različnim zlorabam. Praviloma gre za otroke, ki so v teh institucijah oddaljeni očem širše javnosti ter o zlorabah vedo še zelo malo.

V primeru nasilja nad otroki v družini statistike kažejo zaskrbljujoče podatke o številu žrtev. Dejstvo je, da so žrtve nasilja v družini lahko otroci vseh starosti, obeh spolov in iz vseh verskih in socialnoekonomskih skupin. Vrsta zlorabe oziroma nasilja, katere žrtev je otrok, je odvisna od spola odraslega, ki skrbi za otroka, in otroka samega. Dečki so pogosteje žrtve spolne zlorabe in fizičnega nasilja hkrati, deklice pa so bolj podvržene sami spolni zlorabi.

Ko govorimo o spolnem nasilju, še vedno prevladuje mnenje, da je zlorabljenih veliko več deklic in da se le izjemoma zgodi, da tudi deček postane žrtev zlorabe. Strokovnjaki sicer ocenjujejo, da je deklic, žrtev zlorabe, okrog 77%, se pravi res bistveno več, vendar pa hkrati menijo, da je neodkritih zlorab pri dečkih več kot pri deklicah, poleg tega pa so dečki pri zlorabi pogosteje zelo resno telesno poškodovani (Henderson, 2000 v Rus Makovec, 2003: 72). Dečki so pogosteje žrtve v nižjih slojih in depriviligiranih skupinah. Pri deklicah je večja verjetnost, da postanejo žrtve spolnega nasilja znotraj družine ali v krogu družinskih prijateljev ter oseb, ki jih poznajo in jim zaupajo (to nasilje najpogosteje izvajajo sorodniki moškega spola: oče, očim, ostali tesni družinski prijatelji), pri dečkih pa obstaja večja verjetnost, da postanejo žrtve spolnega nasilja zunaj družine. Pomemben je tudi podatek, da je 15% do 25% otrok v družinah spolno zlorabljenih, pri dečkih se številke gibljejo okrog 16%, pri deklicah pa kar okrog 27%. Številke bodo še bolj jasne, če povem, da je vsako tretje/četrtro dekle in vsak sedmi/osmi fant imela izkušnjo spolnega nasilja. Vsekakor je to zelo zaskrbljujoč podatek, če pomislimo, da so storilci osebe, ki jih žrtve dobro poznajo in jim zaupajo. Podatki namreč kažejo, da se več kot 50% spolnih zlorab zgodi v družini (Vanček v Dobnikar, 2001: 75), nekateri podatki pa celo kažejo, da je ta delež blizu 90%.

Spolno nasilje nad otrokom se začne v katerikoli starosti in vključuje vse otroke, od nekaj tednov starih dojenčkov do mladostnikov, starih 13 let in več. 90% vseh zlorab se začne pred dopolnjenim 12 letom. Povprečna starost žrtev pa naj bi bila 9,9 let za dečke in 9,6 let za

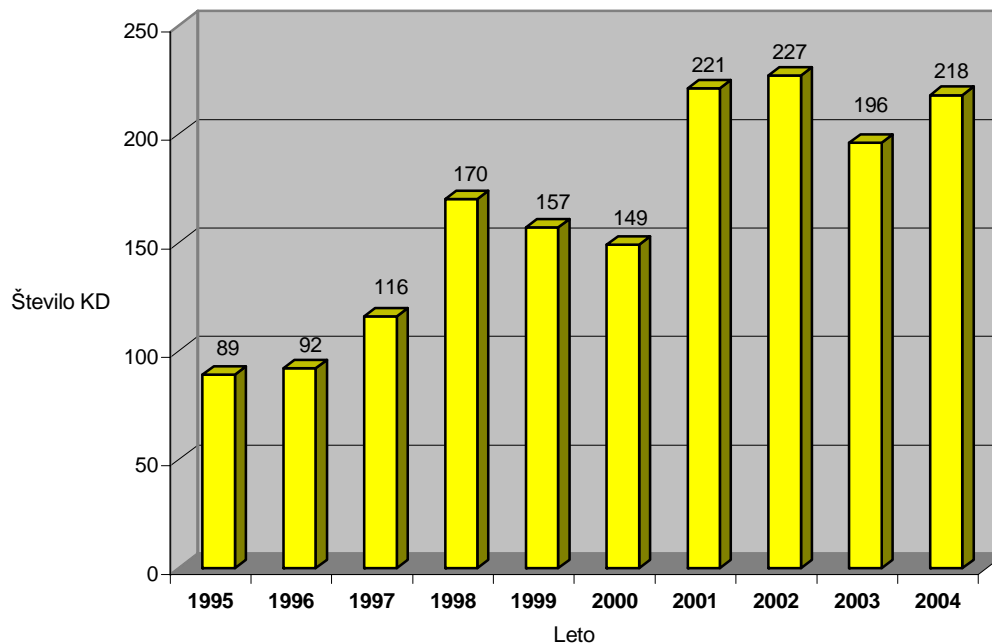
deklice. Malo več kot 2/3 vseh zlorab se zgodi med 3. in 5. letom. Raziskave navajajo različne podatke o rizični starosti, pri kateri naj bi bil otrok najbolj izpostavljen spolnemu nasilju; ta naj bi zajemala obdobje med 5. in 12. letom; za 22% dečkov in 23% deklic pa naj bi se spolna zloraba začela pred izpolnjenim 8 letom starosti (Finkelhor, Williams v Vanček v Dobnikar, 2001: 75). Tu je treba še dodati, da se rizična starost razlikuje glede na spol; pri dečkih je le-ta malo višja kot pri deklicah.

Večinoma se dejanja spolnega nasilja večkrat ponovijo v obdobju, ki lahko traja tudi po več let, glede na raziskave povprečno štiri leta. Pogosto si dejanja spolne zlorabe sledijo v vse krajših razmakih, storilčevo vedenje pa napreduje. V okrog 70% primerov storilec zlorablja otroka več kot eno leto. Znano je tudi, da se spolna zloraba znotraj družine navadno dolgo časa ponavlja, medtem ko je zunaj družine pogosteje le enkratna. Podobno velja tudi za incest, kot obliko spolnega nasilja, v kateri sta žrtev in storilec krvna sorodnika. Znotraj družine namreč najdemo od ene tretjine do ene polovice vseh storilcev nad deklicami in samo eno desetino do eno petino storilcev nad dečki (Finkelhor, 1994 v Rus Makovec, 2003: 73). Če je storilec član družine, je tudi veliko bolj verjetno, da bodo incestuozni odnosi trajali dlje in bodo imeli tudi resnejše posledice, kot če bi bil storilec nekdo, ki ne sodi v krog družine.

Pri vsem tem pa se še vedno postavljajo vprašanja, zakaj je toliko razlik med dečki in deklicami, ki so žrtve spolne zlorabe. Morda je glavni razlog ravno v delitvi vlog med moškimi in ženskami. Dečki morajo biti močni, sposobni, ne smejo kazati ranljivosti, občutljivosti in slabosti, ter ne smejo jokati. Deklice pa morajo skrbeti zase in za druge, biti morajo popustljive, ustrežljive in se pripravljene žrtvovati (Bain, Sanders, 1996: 15).

Graf 4.1. prikazuje število prijav kaznivega dejanja spolnega napada na osebo, mlajšo od 15 let (183. člen Kazenskega zakonika RS) v zadnjih desetih letih. Kot je iz tabele razvidno, ne moremo govoriti niti o naraščanju ali upadanju teh dejanj, o čemer govori tudi Bašičeva (2002: 1). Zaskrbljujoč pa je podatek, da je bilo v letu 1995 prijavljenih 89 primerov, leta 2004 pa že 218 (<http://www.policija.si/si>).

Graf 4.1.: KD spolnega napada na osebo, mlajšo od 15 let v obdobju 1995-2004

Vir: <http://www.policija.si/si> (GDP CPD, 2005)

Tudi pri otrocih, ki so žrtve fizičnega nasilja v družini, lahko izpostavimo določene specifikke, seveda pa ni nujno, da bodo vsi otroci, ki tem kriterijem ustrezajo, postali žrtve nasilja.

V zvezi s tem je Pečar (1984: 308) mnenja, da:

1. tako dečki kot deklice so lahko žrtve fizičnega nasilja. Najbolj so izpostavljeni otroci med tretjim in četrtem letom starosti, delež dečkov pa je nekoliko višji, slednji pa so bolj izpostavljeni v šolski starosti od 7 do 14 let;
2. z nasiljem so najpogosteje prizadeti otroci, ki niso zaželeni, otroci staršev, ki so v velikih gmotnih stiskah, ki so rojeni kljub poskusu splava, nezakonski otroci, otroci iz prejšnjega zakona;
3. otroci, ki se vedejo nenavadno, ki povzročajo težave, nepredvidene dogodke, skrbi, tisti, ki so razvojno prizadeti, ki vzbujajo odklanjanje, odvrčanje, sramovanje ter tisti, ki vzbujajo navadno ostrejšje reakcije staršev predvsem s sestavinami kaznovanja in pobiljševanja;
4. t.i. hiperaktivni otroci, ki potrebujejo več pozornosti, posredovanje in pobiljševanje;
5. otroci, ki so bili spočeti v času materine depresivnosti in otroci mater, ki so pogosto noseče in opravljajo težko delo.

Vidimo torej, da so fizičnemu nasilju znotraj družine bolj izpostavljeni otroci, ki zahtevajo več potrpljenja, več moči in truda staršev ter tisti otroci, ki v večji meri izzivajo starše s svojim vedenjem.

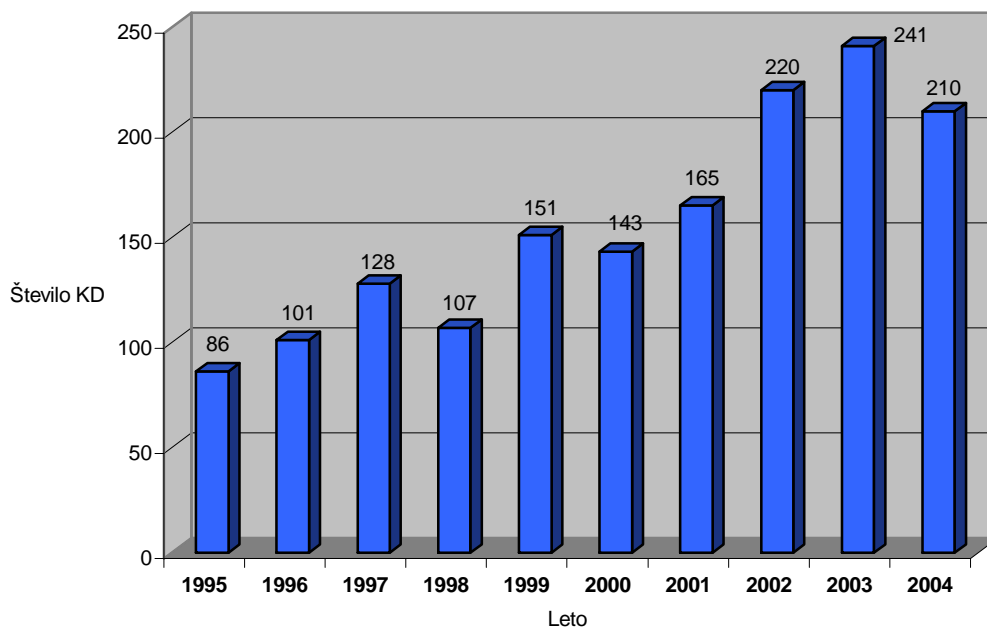
Pomemben je podatek, da se v nekaterih družinah izvaja nasilje nad vsemi otroci, v družinah z več otroki pa je žrtev navadno le eden. Le-ta je pogosteje težje vodljiv in vzgojljiv ter je glede osebnostnih lastnosti podoben nekomu, ki ga storilec ne mara oziroma ga sovraži. Če se v družini zgodi, da trpinčenega otroka odvzamejo, pogosto stopi na njegovo mesto drug otrok (Kos-Mikuš, 1994: 22-23). Med žrtvami fizičnega nasilja ni bistvenih razlik po spolu; delež fantov je sicer malo višji - fantje prevladujejo z deležem malo nad polovico (Sedlak, Brodadhurst, 1996 v Filipčič, 2002: 151). Na podlagi študij, opravljenih v ZDA so ugotovili, da 90% tri- do štiriletnikov starši telesno kaznujejo, milijon in pol otrok pa je resno napadenih vsako leto (Rosen, 1998 v Rus Makovec, 2003: 41).

V tem kontekstu je potrebno tudi poudariti, da je fizično nasilje največkrat priučeno obnašanje. Otroci, ki so žrtve nasilja, so namreč veliko bolj podvrženi temu, da bodo tudi sami postali nasilneži, kar se najprej odrazi v odnosih z vrstniki, kasneje pa v odnosu do partnerja in otrok. Otrok, ki živi v družini z nasiljem, pogosto prevzame enak način vedenja, kot so ga imeli starši do njega, kar še zlasti velja za fante.

V primerih psihičnega nasilja pa je potrebno še enkrat poudariti, da je to obliko nasilja zaradi njegove kompleksnosti težje meriti. Pri nas ne obstajajo raziskave, ki bi se opredeljevale le do te oblike nasilja. V dveh ameriških študijah (Hart, Brassard, Karlson v Filipčič, 2002: 161) pa je bilo psihično trpinčenje, kot primarna oblika nasilja nad otrokom, ugotovljeno v 7-11% primerov. Ugotovitve tudi kažejo, da skoraj ni nobene razlike v trpinčenju, ki bi temeljila na spolu (deklic je po ugotovitvah 53%, dečkov pa 47%). Stopnja psihičnega trpinčenja pa raste s starostjo otroka. Čeprav je psihično trpinčenje navadno spremljevalec fizičnega nasilja, žrtve o njem ne poročajo, zato tudi pristojni organi nanj niso pozorni.

V primeru zanemarjanja so žrtve skoraj v enaki meri deklice in dečki; delež dečkov je namreč le malo nad polovico. V prebrani literaturi pa nisem našla ničesar, kar bi natančneje opredeljevalo značilnosti otrok, ki postanejo žrtve zanemarjanja znotraj družine, zato lahko bistvene karakteristike, ki pripeljejo do zanemarjanja, pripišemo značilnostim družin in staršem oziroma storilcem.

Graf 4.2.: KD zanemarjanje mladoletne osebe in surovo ravnanje v letih 1995-2004

Vir: <http://www.policija.si/si> (GDP CPD, 2005)

Iz grafa 4.2. je razvidno število KD zanemarjanja mladoletne osebe in surovega ravnanja. Tudi tu ne moremo govoriti o naraščanju ali upadanju števila teh dejanj, čeprav je število dejanj občutno zvišalo v letu 2002. Pri tem pa ne moremo reči, ali se je število dejanj v resnici res zvišalo, ali pa je šlo le za večje število prijav teh dejanj.

5 KDO SO STORILCI

Ničesar takega ni, kar bi že na prvi pogled pomagalo prepoznati storilca. Žal tudi ne moremo govoriti o določenem tipu moškega/ženske, na katerem bi lahko nekako prepoznali, da zlorablja otroke. Storilci se pojavljajo v vseh slojih prebivalstva, vseh verskih in svetovno nazorskih skupinah. Navadno tudi ne kažejo vedenjskih motenj ali drugih nenavadnosti. Storilec - razen tega, da je pač storilec - nima na sebi ničesar takega, kar bi lahko pomagalo, da bi se razlikoval od drugih (Waiss, Gallé, 1996: 20-21).

Ko govorimo o spolnem nasilju nad otroki, so storilci navadno ljudje, ki potrebujejo občutek moči in kontrole nad drugimi. To zlasti velja za seksualne odnose. Potrebo po moči zadovoljujejo edino v odnosu z veliko šibkejšo, nemočno in ranljivo osebo. To lahko storijo na dva načina:

1. za zadovoljitev te potrebe uporabijo zavajanje,
2. potrebo po moči in obvladovanju zadovoljijo s silo in ustrahovanjem (Bain, Sanders, 1996: 25).

Glede na statistike, so storilci spolnega nasilja nad otroki pretežno odrasle osebe, ki imajo moč nad otrokom in katerim otrok zaupa. Med storilci prevladujejo moški, teh naj bi bilo od okrog 90%, preostali delež predstavljajo ženske storilke. Med moškimi storilci prevladujejo očetje, očimi, bratje, stari očetje, strici, med ženskimi pa matere in sestre. Manj pogosta je spolna zloraba izven družine, v tem primeru so storilci otroku neznanе osebe, ki izkoristijo otrokovo nemoč in v nekaterih primerih tudi trenutno ranljivost.

Waiss in Gallé (1996: 46-47) pa navajata nekaj splošnih prepričanj glede storilk. Zloraba s strani žensk naj ne bi bila tako pretresljiva kakor s strani moških. Vendar pa izkušnje in izjave žrtev dokazujejo, da zloraba ni manj travmatična - ravno tako povzroča strah, sram in brezizhodnost. Ženske naj bi bile pri zlorabljanju tudi manj nasilne, ob tem pa Waiss in Galle (1996: 50) pravita, da »ženske uporabljajo skoraj vsakdanjo obliko nasilja - zato jih skoraj ni mogoče odkriti«. Nekateri so tudi prepričani, da so bile ženske storilke v otroštvu tudi same žrtve nasilja, vendar tega ne moremo potrditi oziroma, če je toliko več zlorabljenih deklet kot fantov, bi morale biti tudi mnogo več storilk.

Nekateri avtorji so skušali ugotoviti osebnostne poteze ljudi, ki zlorablajo. Tu navajam nekaj primerov. Hkrati pa bi rada poudarila, da vsi ljudje, ki imajo te poteze, seveda ne zlorablajo.

Singer (1994: 338) pravi, da so storilci egocentični in emocionalno labilni, nagnjeni k hitremu in nepremišljenemu reagiranju, pogosto zelo agresivni, težijo po dominaciji nad drugimi, izkoriščajo druge za zadovoljevanje lastnih potreb, kažejo agresivno - paranoiden odnos do okolice, sadistično strast proti bližjim osebam, nekritičnost do lastnega vedenja in prelaganje krivde na druge.

Finkelhor in drugi (1983) pa omenjajo še nekatere značilnosti storilcev. Po njihovem mnenju imajo ljudje, ki so zlorabljali otroke, več lastnosti introverzije, psihoz in nevroz, so bolj sramežljivi, občutljivi, osamljeni, depresivni in s pomanjkanjem humorja. Te lastnosti kažejo na pomanjkanje socialnih stikov z okolico ter na težave v odločanju. Veliko storilcev ima zelo toge moralne norme, tudi glede spolnosti: odpor do masturbacije, predzakonskih in izvenzakonskih spolnih odnosov, do gledanja erotične literature. Imajo težave pri navezovanju ljubezensko-erotičnih stikov z odraslimi ženskami.

Bouwkamp (1996: 19-20) pa je opredelil šest različnih tipov storilcev:

1. pasivni odvisni storilec (negotov, zaprt vase in socialno manj spreten);
2. agresivni dominantni storilec (glava družine, na hčer se obrne, ko mu žena ne more zadovoljiti seksualnih potreb);
3. psihopatski storilec (ima kriminalno preteklost, je spolno promiskuiteten, ne pozna občutkov obžalovanja in krivde, v svojih dejanjih je premišljen);
4. psihotični storilec (duševno ni sposoben obvladovati svojih spolnih vzgibov, ima hude psihiatrične motnje, njegovo vedenje je nepredvidljivo);
5. alkoholični storilec (dejanje stori le, če je skrajno pijan ali če je pod močnim čustvenim pritiskom);
6. pedofilski storilec (je spolno usmerjen izključno na otroke, čeprav je včasih tudi poročen).

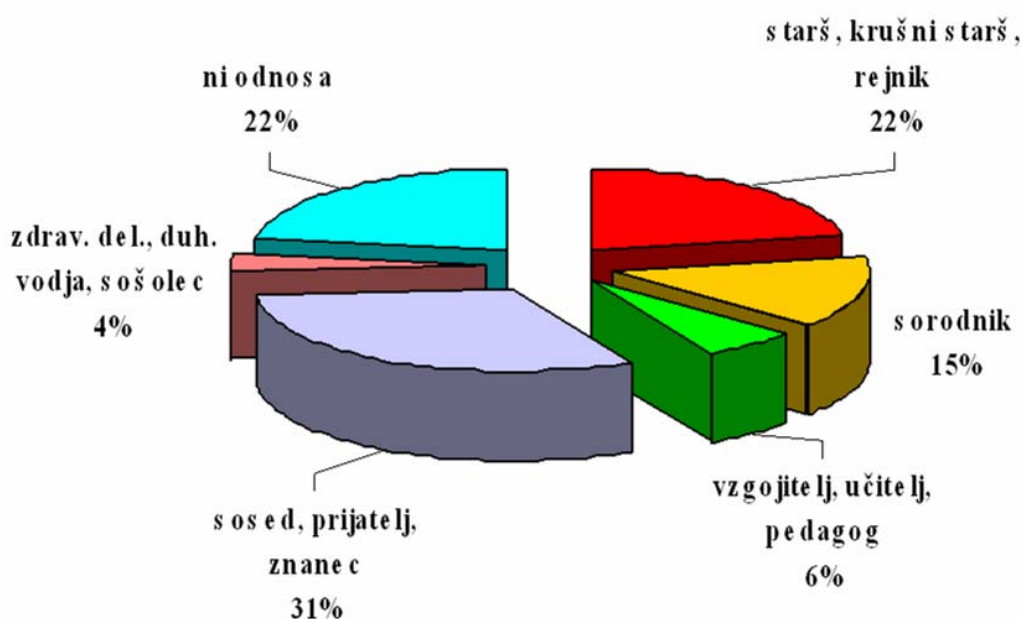
Pečar (1984; 309-310) pa pravi, da so storilci »starši v viktimokriminogenem razmerju nasproti svojim otrokom v dominantnem položaju. V rokah imajo moč, spoštovanje, avtoriteto in sredstva, ne le za socializacijo svojih otrok, marveč tudi za prisiljevanje in zlorabljanje«. Veliko storilcev ima ali so imeli spolne probleme, konflikte s pravom in tegobe z življenjskimi pogoji. Po njegovem mnenju ima pomembno vlogo pri spolnem nasilju tudi

mati, še posebej v primerih, ko le-ta ne želi nosečnosti, želi splav, otroke namerava dati v rejo, se vdaja drogam, je v konfliktnih odnosih z možem/partnerjem.

Petrovičeva (1997: 30) pa govori o karakteristikah družin, kjer se dogaja spolna zloraba. Za take družine je značilno:

1. otrok ni čustveno povezan s starši;
2. starši so bolj usmerjeni nase kot na otroka;
3. otroci se morajo podrediti družinskim normam brez pravice do lastnega razmišljanja oziroma ne sodelujejo pri organizaciji družinskega življenja;
4. navidezno dobro funkcionirajo, v bistvu pa so zelo površne in pomanjkljive ter socialno izolirane.

Graf 5.1.: Spolni napad na osebo, mlajšo od 15 let RS od leta 1999 do 2001 - odnos osumljencev do žrtev

Vir: <http://www.policija.si/si> (UKP GPU)

Graf 5.1. prikazuje odnos osumljencev do žrtev v primeru KD spolnega napada na osebo, mlajšo od 15 let v letih 1999-2001. Iz grafa je razvidno, da so osumljenci največkrat, v 31%

primerov, sosedje, prijatelji ali znanci, 22% je staršev, krušnih staršev ali rejnikov, 15% sorodnikov, 6% vzgojiteljev, učiteljev oziroma pedagogov, 4% zdravstvenih delavcev, duhovnih vodij ali sošolcev, 22% oseb pa ni imelo odnosa z žrtvijo.

Med storilci fizičnega nasilja nad otroki (tako dečki kot deklicami) pa skoraj enako pogosto najdemo matere in očete oziroma mačehe in očime. V določenih primerih pa sta nasilneža oba starša. V vsakem primeru pa odgovornost za slabo ravnanje nosita oba starša, čeprav je samo eden izvajalec. Obstajajo pa določene specifike, ki lahko pripeljejo do tega, da bo nekdo postal nasilnež. Pečar (1984: 309-310) meni, da so storilci pogosto tisti, ki:

1. so bili sami v svojem otroštvu žrtve nasilja;
2. ne dojemajo otrokovih telesnih, čustvenih, duševnih in drugih potreb;
3. so prezahtevni in preveč kritični do svojih otrok;
4. v socializaciji preveč pričakujejo od telesnega kaznovanja;
5. ne uživajo podpore zakonca, prijateljev, sorodnikov, soseske in nimajo stikov s šolo in drugimi institucijami;
6. nimajo starševskih izkušenj in so zaradi tega brez hrabrosti, frustrirani in depresivni v starševski vlogi;
7. so na meji inteligentnosti, psihotiki, izražajo nerazumljivo vedenje ali so kruti, sadistični;
8. imajo neugodne življenjske razmere, probleme z zdravjem, so izolirani, netolerantni, brez občutkov za nadzor;
9. izhajajo iz depriviranih, kriminalnih družin.

Straus, Kantor (1994 v Rus Makovec, 2003: 74) pravita, da: »čim več so ljudje v svoji mladosti doživljali telesnega kaznovanja ali/in so bili priče nasilnih obračunov med svojimi starši, tem večja je verjetnost, da bodo tudi sami nasilni do svojih otrok. Večji potencial za nasilnost do svojih otrok so imeli tisti, ki so doživljali telesno nasilje pred puberteto kot po puberteti. Največji potencial za nasilje so imeli tisti, ki so bili priča nasilja in so bili tudi nasilno obravnavani«.

Med materami, pri katerih obstaja večja verjetnost, da bodo fizično trpinčile svoje otroke, pa so:

1. matere nedonošenčkov in matere otrok, ki so dolgo časa preživeli na oddelku za nedonošenčke;
2. matere s psihosocialnimi ali psihiatričnimi motnjami;

3. matere, ki so same odraščale brez materinske ljubezni ali so bile v otroštvu žrtve nasilja;
4. matere, ki živijo v socialni osamitvi;
5. matere, ki niso želele nosečnosti in ne želijo otroka;
6. mladoletne matere (Kos-Mikuš, 1997: 70).

Raziskava, opravljena med revnimi materami pa je še pokazala, da je 40% mater, ki so bile nasilno obravnavane kot otroci, tudi samih slabo ravnalo z otroki (Egeland, 1993 v Rus Makovec, 2003: 74). Tu pa je pomemben podatek, da kar 60% mater tega vzorca vedenja ni prenašalo naprej, kar pomeni, da nasilje v eni generaciji sicer močno poveča možnost, da se bo nasilje dogajalo tudi nad naslednjo generacijo, ni pa to absolutna nujnost (Rus Makovec, 2003: 74-75).

Za storilce je tudi značilno, da je telesno kaznovanje lahko posledica izgube samokontrole ali pa je zavestno in namensko povzročanje trpljenja otroku. Mezakova (1994: 90) meni, da so starši, ki so fizično nasilni do svojih otrok, zelo nenatančni v presoji otrokovih odzivov, ker imajo omejen obseg odzivanja na svojega otroka. Nasilni starši imajo težave z značilnostmi svojega otroka in se zato težje odzivajo na občutljive znake trpljenja.

Tu bi rada podala še bistvene podobnosti in razlike med spolno zlorabo in fizičnim nasiljem. Podobna sta si v tem, da zadevata v glavnem namerno in preišljeno izkoriščanje otroka s strani roditelja ali skrbnika. Rezultat obeh so trajne posledice na otroku - žrtvi. Razlika med njima pa je v pogostosti viktimizacije s strani staršev. Storilci fizičnega nasilja so namreč skoraj enako pogosto očetje in matere, medtem ko so storilci spolnih zlorab večinoma moški - očetje, očimi. Spolna zloraba tudi večkrat uide razkritju, saj običajno nima vidnih fizičnih posledic, pa tudi verjetnost, da jo bo žrtev ali član družine razkrila, je manjša.

V primeru psihičnega trpinčenja pa prevladuje mnenje, da so vzroki za psihično trpinčenje otrok skoraj vedno povezani z objektivno neugodnimi razmerami, v katerih družina živi, z nezrelostjo ali osebno motenostjo staršev ali drugih članov družine, z izrazito nepoučenostjo o razvoju in potrebah otroka ter z nekaterimi psihosocialnimi in konstitucijskimi značilnostmi otroka. Največkrat gre za splet vseh okoliščin (Tomori, 1997: 221).

Znano je tudi dejstvo, da moški pogosteje otroke pretepajo, čeprav so tudi ženske storilke zelo pogoste in se jim po procentu storitev dejanj fizičnega nasilja približujejo, ter da so največkrat

storilci spolnih zlorab. Ženske pa svojo nadvlado izkazuje tako, da na otroka usmerjajo svoje fantazije o tem, kaj mora otrok doseči. V takih primerih lahko govorimo o psihičnem trpinčenju, saj gre za prisiljevanje otroka v dejavnosti in k ciljem, ki jih starši (matere) niso dosegli. To na otroka gotovo deluje obremenjujoče ter proizvaja določen pritisk.

Ko pa govorimo o zanemarjanju, bi rada izpostavila bistvene karakteristike, ki pripeljejo do zanemarjanja, pripišemo pa jih značilnostim družin in staršem oziroma storilcem. Crittenden (v Kos-Mikuš, 1994: 25) navaja analizo značilnih lastnosti družin in storilcev, ki zanemarjajo otroke:

1. Izobrazba, zaposlitev, osebnostne značilnosti:

- pogosta nepismenost, v povprečju le osnovnošolska izobrazba;
- nizek inteligenčni kvocient, mnogi starši so bili v šolah za mentalno zaostale;
- pri nekaterih klinična depresija, večina depresivnih;
- večina nezaposlenih.

2. Družinska sestava:

- v družini mož ali materin partner;
- prazni, toda ne sovražni in nasilni odnosi med zakoncema oziroma partnerjema;
- mlada družina z majhnim številom otrok.

3. Otroške izkušnje staršev:

- kot otroci so bili zelo zanemarjeni.

4. Pričakovanja:

- življenje iz dneva v dan, brez načrtov ali pričakovanj.

5. Podpora socialne mreže:

- vsakodnevni stiki z razširjeno družino;
- gmotne opora, toda brez čustvene ali umske;
- osiromašen podporni socialni sestav.

6. Strategije obvladovanja staršev:

- umik iz težjih okoliščin;
- brezbržnost do drugih ali nedokončane naloge;
- redno discipliniranje otroka.

7. Otroci:

- zelo nedejavni v prvih letih življenja;
- včasih zelo dejavni pozneje;

- omejene zmogljivosti vedenja, ki se ujema s pričakovanji drugih;
 - znatni razvojni zaostanki.
8. Prognoza: zelo slaba, družine ne vidijo možnosti za tvorne spremembe, njihove sposobnosti razumevanja odnosov in družinskih dogajanj so omejene, ne razumejo, kaj je potrebno in pomembno za spreminjanje okoliščin.

Po mnenju Crittendena (v Kos-Mikuš, 1994: 27) je ta razvrstitev pomembna za ugotavljanje razširjenosti zanemarjanja otrok, vendar pa moramo upoštevati dejstvo, da se lahko zanemarjanje pojavi v družinah, ki teh značilnosti nimajo, ni pa tudi nujno, da bodo vse družine s takimi karakteristikami zanemarjale svoje otroke. Obstaja namreč veliko, po običajnih merilih neodklonskih in urejenih družin, v katerih starši zanemarjajo svoje otroke. Trpinčenje v takih družinah pa prepogosto ostaja skrito in o njem nimamo prave predstave. Razvrstitev nam torej lahko pomaga do spoznanja, da v je družini zanemarjanje otroka možno, vendar pa moramo v vsakem primeru posebej preučiti tudi druge okoliščine in omenjenih značilnosti ne smemo posploševati na vse primere, saj bi to lahko bilo v določenih primerih krivično in neutemeljeno. Individualne družinske in socialne značilnosti družin namreč niso specifične za pojav zanemarjanja otrok. Za prakso je zelo pomembno dejstvo, da v nobenem primeru ne moremo z gotovostjo predvideti zanemarjanja otrok, kajti le-to je posledica specifične kombinacije disfunkcij družinskega sistema, pri čemer na proces in dinamiko vplivajo mnoge spremenljivke.

Dolgo časa je veljalo prepričanje, da so ženske po svoji naravi boljše negovalke in skrbnice otrok, danes pa vemo, da temu ni nujno tako. Prepričanje je bilo posledica tradicionalne vloge žensk v zgodovini, ki je bila povezana z domom in družino oziroma s skrbjo za dom in družinske člane. Ženske naj bi bile tudi bolj moralne kot moški in zato bolj primerne za vzgojo otrok. Takšna ideologija pa je hkrati tudi opravičevala moško odsotnost iz družine in družinskih opravil. Danes se ta ideologija sicer spreminja, kljub temu pa ženske še vedno prevzemajo večji del skrbi za dom in družino, zato se tudi približno enako pogosto kot moški ali celo pogosteje pojavljajo kot storilke dejanj zanemarjanja otrok.

Vidimo torej, da ne obstaja nek skupni nabor značilnosti, ki bi nam pomagale opredeliti značilnosti storilcev nasilja nad otroki. Vzgibi in vzroki za storitev teh dejanj se skrivajo v vsakem posamezniku, gre torej za individualne značilnosti, ki pa se jih ne da posploševati. Pri tem je pomembno tudi poudariti, da so nekateri storilci nasilni večkrat oziroma v obdobju

nekaj let, nekateri pa taka dejanja storijo le nekajkrat ali le enkrat. Večina storilcev, predvsem v primeru spolnih zlorab, je povratnikov, dejanja ponavljajo nekaj let in pri tem vsak storilec v povprečju izkoristi osem otrok (Waiss, Gallé, 1996: 37). V primeru fizičnega nasilja pa so številne raziskave pokazale, da s starostjo otroka fizično kaznovanje upade. To lahko razložimo kot posledico večjega tveganja po odkritju nasilja v družini, ko otroci postanejo šoloobvezni ali pa kot posledico, da se bodo otroci na nasilje odzvali z nasiljem.

Vendar pa nikoli ne smemo iskati opravičila storilcev za to, da so bili do otrok nasilni, pa najsi gre za enkratno dejanje ali pa za ponavljajoča si dejanja.

6 POSLEDICE NASILJA

Nesporno dejstvo je, da vsaka zloraba pusti na otroku posledice za vse življenje. Obseg in intenziteta le-teh pa je odvisna predvsem od:

- starosti in razvojnega obdobja, v katerem je bil otrok zlorabljen;
- otrokove osebnosti (temperamenta);
- pričetka, trajanja in pogostosti zlorabe;
- odnosa med otrokom in storilcem;
- odziva družine na razkritje in institucije na prijavo;
- dosegljivosti in kakovosti pomoči otroku in družini (Kos-Mikuš, 1996: 76-77).

Zaradi nasilja se pri otrocih v različni starostni dobi pojavijo tudi različne posledice, in sicer: pri dojenčkih je to opazno kot nemirno spanje, počasnejši razvoj, pri predšolskih otrocih je opazna pogostejša obolevnost, nizko samospoštovanje, agresivnost, pri šolskih otrocih pa pretepaštvo, razna kazniva dejanja, slab učni uspeh, zloraba alkohola, drog.

Dejstvo je, da nasilje v vsakem primeru pusti na otroku posledice, ki niso zgolj kratkotrajne, ampak ga zaznamujejo za celo življenje, vplivajo na njegov razvoj, samopodobo, oblikovanje socialnih stikov. V primeru fizičnega nasilja postane nasilje način otrokovega odzivanja na vsakodnevne situacije in strese, ter vzorec vedenja in vzgajanja, ki ga otroci prenašajo na naslednje generacije. Fizično nasilje v otroštvu prinaša tudi povečano tveganje za zlorabo drog, samopoškodb in samomorilnega vedenja, skratka, za duševne in vedenjske motnje (Malinosky, Rummell, Hansen, 1993 v Rus Makovec, 2003: 76). Nekatere študije so tudi pokazale, da so mladostniki, s katerimi so nasilno ravnali, imeli kar sedemkrat pogosteje težave z depresijo (Kaplan idr., 1998 v Rus Makovec, 2003: 77).

Zavirškova (1994a: 85) pa pravi, da so posledice spolnega nasilja za različne ljudi različne. Pogosto vplivajo na človekov občutek lastne vrednosti, samozavesti in naravnosti do življenja in prihodnosti. Pogosti so tudi samomori ter razvoj duševnih stanj, ki vodijo v psihiatrično hospitalizacijo (multipla osebnost, anoreksija, bulimija, depresije, odvisnost od substanc). Spolno nasilje v večini primerov pomeni travmo, ki vpliva na celotno življenje prizadetega - žrtve. Za večino žrtev je še značilno, da se počutijo manj gotove v vsakdanjem

življenju, težje najdejo občutek varnosti in samozavesti in imajo pogosto občutek izgube ter redkeje najdejo partnerski odnos, ki temelji na medsebojni skrbi.

Green (1991 v Kos-Mikuš, 1997: 73) pa meni, da fizično ter spolno nasilje pustita na otroku prav določene posledice:

1. občutja strahu in tesnobe: le-ta so lahko stalno prisotna ali pa občasno s spremljajočimi se fiziološkimi znaki (potenje, pospešeno bitje srca);
2. motnje spanja in prehranjevanja;
3. motnje delovnega in socialnega delovanja;
4. občutja nemoči, prepuščenosti usodi, brezupa v posledično pasivizacijo in nesposobnostjo spopadanja s težavami, izgubo sposobnosti obvladovanja;
5. seksualni problemi v mladostništvu in odrasli dobi.

Kos-Mikuševa (1997: 73-74) omenja še sledeče posledice fizičnega in spolnega nasilja:

1. identifikacija z agresorjem: le-ta se pojavi kot obrambni mehanizem zoper občutja strahu in nemoči (ob identifikaciji otrok dobi občutja lastne moči ter sposobnosti obvladovanja);
2. občutki drugačnosti, predvsem od vrstnikov (žrtve menijo, da jih nihče ne more razumeti);
3. depresivnost, kot najpogostejša posledica nasilja, ki jo spremljajo slaba samopodoba, apatičnost, zmanjšanje učnih zmogljivosti, pobegi od doma, samouničevalno vedenje;
4. agresivnost;
5. motnje v intelektualnem delovanju ter na področju besednega izražanja, zapoznelost v psihomotoričnem razvoju;
6. samomorilno vedenje;
7. ponavljanje nasilnega vedenja do lastnega otroka;
8. multipla osebnost;
9. postravmatska stresna motnja.

Bouwkamp (1995 v Drobnjak, 1998: 36) pa navaja specifične posledice fizičnega trpinčenja.

Mednje prišteva:

1. kognitivno in razvojno poslabšanje: poslabšanje govornih in jezikovnih sposobnosti je povezano z zavoro teh funkcij, do katere pride, če je otrok pogosto pretepen, zaradi joka ali govorjenja;
2. poslabšanje centralnega živčnega sistema: zaradi hudih poškodb na glavi ima veliko število trpinčenih otrok »lažje znake« poslabšanja centralnega živčnega sistema;

3. hiperagresivno obnašanje: trpinčeni otroci so udeleženi pri ustrahovanju, pretepih in napadalnemu obnašanju do vrstnikov, sorodnikov. Pogosto so označeni kot otroci z vedenjskimi motnjami. Žrtve fizičnega nasilja se v obdobju mladostništva pogosto udeležujejo v delikventnih aktivnostih in zanje obstaja bojazen, da bodo topli svoje potomce.

Mezakova (1994: 89) pa meni, da ni sprejemljivo, da bi pisali o fizičnemu nasilju ločeno od psihičnega. Vsakič, ko pride do fizičnega nasilja se zgodi tudi čustveno. Fizično nasilje se na eni strani manifestira na viden način, po drugi strani pa povzroča bolečino, a le malo zunanjih znakov in fizičnih simptomov. V nadaljevanju še poudari, da »je nevidna čustvena škoda in psihološka cena različne trajne zlorabe, od kontroliranega pretepanja kot oblike kazni, do očitne, nekontrolirane fizične zlorabe, pri kateri pride do zlomov kosti, očitna vsakomur, ki se zaveda čustvenih otrokovih potreb«. Pri tem je potrebno poudariti, da velika večina primerov psihičnega trpinčenja ni znana, ker gre za ravnanje odraslih, ki je težje oprijemljivo - možno ga je prikriti in zanikati. To, da je dejanje prikrito, pa še ne pomeni, da na otroku ne pušča hudih posledic, da je kaj manj razdiralno in ogrožajoče za otrokovo osebnost in njegovo duševno ravnovesje; lahko je le še bolj nevarno. Nekateri strokovnjaki zato menijo, da so posledice psihičnega trpinčenja lahko celo hujše od fizičnega nasilja in spolne zlorabe. Pavlović (1993: 206-207) je prepričan, da psihično trpinčenje otrok lahko povzroči prav takšno ali še večje trpljenje kot ostale oblike nasilja. Psihično trpinčenje prizadane ali oškoduje otroka v času dejanja ali pozneje v njegovem razvoju na področju čustvovanja, vedenja, mišljenja in telesnega delovanja.

Psihično trpinčeni otroci imajo pogosto težave z različnimi fobijami, nespečnostjo. Težave so povezane z načini, trajanjem, pogostostjo in vsebinami psihičnega trpinčenja. Znamenja, ki jih utegnejo kazati psihično trpinčeni otroci, so:

1. fizično, umsko ali psihološko zaostajanje v razvoju;
2. burno reagiranje na lastne napake;
3. obsojanje samega sebe;
4. škodovanje samemu sebi na različne načine;
5. strah in pričakovanje, da jih nihče ne bo maral ali da bodo kar naprej kaznovani;
6. depresija, samomorilnost;
7. nezaupanje, agresija (Pečar, 1984: 312).

Katja Filipčič (2002: 160) pa pravi, da so različni avtorji izdelali obsežen seznam posledic psihičnega trpinčenja: slab tek, občutek krivde, laganje, majhna samozavest, zmanjšana čustvena odzivnost, nesposobnost postati neodvisen, nezaupanje v druge, depresije, avtistično obnašanje, uživanje drog, prostitucija, samomor, tendence po trpinčenju drugih. Empirične potrditve je bilo do sedaj deležnih samo nekaj od teh posledic, kar pa ne pomeni, da se druge ne pojavljajo.

Ko pa govorimo o spolni zlorabi, ne moremo mimo dejstva, da ima dolgoročno ena petina žrtev hude psihološke probleme (Henderson, 2000 v Rus Makovec, 2003: 76). Pojavljajo pa se tudi kronične depresije, nizko samospoštovanje, motnje hranjenja, problemi s psihoaktivnimi substancami ter resne motnje v spolnosti. Tisti, ki so bili spolno zlorabljeni kot otroci, imajo tudi 30-krat večjo možnost, da se bodo ukvarjali s prostitucijo v odraslem življenju (Rus Makovec, 2003: 76). Potrebno je tudi poudariti, da žrtev včasih sama razvije dodatno moč in načine, da se prebije skozi vrsto zapletov, ki jih povzroči zloraba. Pomembna pa je zlasti ugotovitev, da težave, ki nastanejo kot posledica spolne zlorabe, lahko razreši vsaka žrtev (Bain in Sanders, 1996: 23-24). Zavedanje tega dejstva bi bilo zato lahko dobro in spodbudno vodilo za vse žrtve spolne zlorabe.

Za konec poglavja naj še poudarim, da se nekatere motnje kažejo različno pri deklicah in dečkih. Deklice so pasivne, odmaknjene, medtem ko so dečki najpogosteje agresivni in napadalni. Posebne pozornosti bi morali biti deležni tisti otroci, ki se bojijo doma, ki kažejo strah pred neogrožujočimi situacijami ter pred vrstniki. Prav z večjo pozornostjo do otrok, ki kažejo take znake, bi lahko lažje in v več primerih pomagali otrokom, žrtvam psihičnega trpinčenja.

7 PRISTOPI ODKRIVANJA IN INTERVENCIJE

Proces odkrivanja pojava nasilja otroka je miselne, čustvene, vrednostne in tudi etične ter organizacijske narave. Začne se v trenutku, ko se srečamo s pojavom, ki vzbuja sum na nasilje nad otrokom. Pri procesu odkrivanja pa se največkrat srečujemo še s številnimi problemi, ki nam predstavljajo dodatno oviro na poti k odkritju.

Kos-Mikuševa (1994: 28-30) ponuja nekaj odgovorov na vprašanje, zakaj problemi pogosto ostajajo nevidni, oziroma od kod ovire in težave že pri zaznavanju pojava nasilja ter zakaj obstaja toliko zavor in pomislekov pri odzivanju nanj. Razlogi, ki jih lahko upoštevamo:

1. zaradi nepoučenosti problema sploh ne zaznamo in ga ne prepoznavamo (npr. znaki psihičnega trpinčenja pri otroku niso lahko prepoznavni za nepoučenega opazovalca);
2. znake nasilja opazimo, vendar jih ne razlagamo ustrezno, ker možnost nasilja ni prisotna v naši zavesti ali ker je naša predstava o posameznih starših takšna, da izključuje sum na slabo ravnanje z otrokom;
3. ne zavedamo se resnosti pojava (resnosti otrokovega trpljenja, otrokove razvojne, zdravstvene in življenjske ogroženosti);
4. ne zavedamo se naših državljskih in poklicnih dolžnosti (ob srečanju s sumom v zvezi z nasiljem nad otrokom ali z očitnim trpinčenjem otroka);
5. zaradi podzavestnih ali obrambnih mehanizmov prezremo, pozabimo ali spregledamo dejstva, ki nas opozarjajo na možnost nasilja nad otrokom (srečanje, odzivanje in obravnavanje nasilja nad otroki je mučno, naporno, pogosto travmatizirajoče, zbuja čustva žalosti, občutja nemoči in frustracije ali agresivnosti in jeze do storilca, vselej je spremljano z napetostmi in konfliktnimi okoliščinami);
6. zaradi strahu pred storilcem za lastno varnost, varnost svojih otrok;
7. zaradi načela spoštovanja zasebnosti družinskih dogajanj in vzgojnega ravnanja z otroki;
8. zaradi odpora ob izpostavljanju na sodišču;
9. zaradi lastnih vzgojnih meril, ki dovoljujejo kaznovalno ravnanje, če je namen dober;
10. zaradi razumevanja in sočustvovanja s starši, ki imajo zelo težavnega otroka in/ali, ki živijo v zelo neugodnih življenjskih okoliščinah ter so izpostavljeni številnim hudim stresom;
11. zaradi lojalnosti in zaščite interesov ustanove, če se nasilje dogaja v okviru ustanove;
12. zaradi nepoučenosti, kako ukrepati;

13. zaradi slabih izkušenj s prejšnjimi primeri (npr. da so bili poskusi brez učinka ali so še bolj škodovali otroku);

14. zaradi strahu, da bi otroku škodovali ter da ga ne bi s pritiski še bolj ogrozili.

Vse to vpliva na zaznavanje in ukrepanje pri kateremkoli človeku in tudi pri tistih ljudeh, ki se poklicno ukvarjajo s problemom zlorabe otrok. Strokovni delavec se prav tako pogosto znajde v stiski in negotovosti, kar dodatno ovira učinkovitost delovanja. Zato lahko osvetlitev in prepoznavanje zavirajočih dejavnikov znatno pomaga odpravljati psihološke zavore, obenem pa omogoča tudi bolj smotrno načrtovanje preventivnega in represivnega ukrepanja.

7.1 Odkrivanje nasilja

Vsako nasilje je nujno razkriti. Včasih je celo življenjskega pomena, da se obvesti pristojne organe o vsakem dejanju, ki ga otrok ne prenaša, ki posega v njegovo psihično in fizično integriteto in zaradi katerega se otrok počuti ustrahovanega, nemočnega, osamljenega. Srečanje s pojavom nasilja nad otroki je navadno mučno in stresno doživetje. Prizadetost strokovnjaka po eni strani privede do želje po hitrem in učinkovitem delovanju v korist otroka, po drugi strani pa privede do občutja nemoči ter frustracije ob lastni neučinkovitosti v določenih primerih. Stisko še bolj povečuje zavest o resnični ogroženosti in trpljenju otroka ter zavest o veliki odgovornosti tistega, ki pojav obravnava. Predhodne izkušnje vsekakor vplivajo na vsak nov primer oziroma na odločanje in vedenje ob obravnavi naslednjega otroka.

Vendar pa se kljub ozaveščenosti o dejanjih nasilja ter spodbujanju, da se nasilje prijavlja, še vedno prepogosto dogaja, da nasilje nad otrokom več let ali pa celo za vedno ostane skrivnost. Glavni razlog za to je v sami naravi pojava, poleg tega pa so storilci razumljivo zainteresirani, da bi nasilje ostalo skrito. To je še posebej vidno v primerih spolnih zlorab. Bain in Sanders (1996: 47) pravita, da spolna zloraba uspeva samo zato, ker jo storilec in žrtev zavijata v skrivnost. Prelomiti tišino je najpomembnejši korak, ki pelje na pot osvobajanja izpod teže zlorabe. Ne glede na to, kako težko je storiti ta korak, je vendar najpomembnejše od vsega zlorabo ustaviti. Pogosto se tudi zgodi, da otrok nima komu povedati, saj nima prave osebe, ki ji lahko zaupa in mu verjame, da je do nasilja prišlo. Velikokrat se otrok tudi boji, da bo z razkritjem škodoval storilcu, ki ga ima, kljub zlorabi, še vedno rad. Otrok zato potrebuje čas

in prostor, da pove, kaj se mu je zgodilo. Izbrati mora pravo besedo in pravo osebo. Vendar pa se prepogosto zgodi, da ima otrok po razkritju občutek, da je prevaran, ker je mislil, da ga bo oseba, ki ve za dogajanje oziroma nasilje, zaščitila oziroma storila nekaj, kar ga bo zavarovalo pred slabim ravnanjem. Vendar pa otrokov zaupnik pogosto ne more takoj spremeniti otrokove situacije zaradi objektivnih ali subjektivnih razlogov. Pogosto se tudi dogaja, predvsem v primerih spolne zlorabe in fizičnega nasilja, da otrok pričakuje zaščito pri materi, a ga slednja pogosto razočara in ne stori nič ali pa celo stopi na stran storilca.

Bain in Sanders (1996: 47) v svoji knjigi zato poudarjata, zakaj je tako pomembno povedati:

1. občutje krivde in skrivnost, ki spremlja nasilje, povzroča osamljenost;
2. spregovoriti o nasilju in zlorabi, pomeni zmanjšati krivdo in osamljenost;
3. spregovoriti pomeni, da bodo drugi pomagali zlorabo zaustaviti,
4. spregovoriti o zlorabi pomeni, da bodo razumeli, kaj je vzrok težavam in problemom, ki se kažejo pri otroku - žrtvi;
5. spregovoriti o zlorabi, pomeni preprečiti, da bi bili zlorabljeni tudi drugi;
6. spregovoriti o nasilju in zlorabi, pomeni ponoven nadzor nad svojim življenjem;
7. spregovoriti o nasilju in zlorabi, pomeni vzpostaviti stik z žrtvami, ki so doživele isto izkušnjo;
8. spregovoriti o zlorabi, pomeni spodbuditi tudi druge, ki so vpleteni v zlorabo, da spregovorijo.

Predvsem pri razkritju spolne zlorabe se srečamo s problemom, da o spolnosti nasploh ni lahko govoriti, še posebej pa ne otrokom in še toliko manj o spolni zlorabi, ko žrtev spremlja strah, občutek krivde, sram in dvom o tem, ali ji bodo sploh verjeli. Žrtev se mora, žal prevečkrat sama, odločiti, koliko in kaj želi o zlorabi povedati.

Osnovni in najpomembnejši razlog razkritja in prijave je, da žrtev zaščiti sebe, se razbremeni in občuti olajšanje. Ob tem je zelo pomembno tudi dejstvo, da prijava pomaga preprečiti storilcu nadaljnja dejanja (Bain, Sanders, 1996: 53).

7.2 Ukrepi ob odkritju

Razkritje je prvi korak k razbremenitvi in osvoboditvi žrtve. Ravnanje je odvisno tudi od tega, kje se zloraba odkrije in kdo jo odkrije. Ob razkritju storilec običajno dogajanje zanika, sorodniki kažejo dvom v pripoved, žrtev je zbegana in negotova. Za žrtev pa je ključno spoznanje, da najde osebo, ki ji verjame in travme ne poskuša zanikati ali potlačiti. Od trenutka, ko posumimo, da je otrok žrtev nasilja, do trenutka, ko to z gotovostjo lahko tudi potrdimo, je največkrat mučna, dolga in težavna pot. Najpomembnejše je, da takoj prekinemo z nasiljem. Vendar pa to v praksi žal ni enostavno in hitro izvedljivo. Mnogi primeri fizičnega nasilja in spolne zlorabe namreč lahko trajajo še leto, dve ali celo tri po tem, ko je bil postavljen sum na nasilje nad otrokom. Prekinitev nasilja se lahko zgodi le tako, da žrtvi verjamemo in da takoj posežemo med odnos storilec - žrtev. V primeru, da se je zloraba odvijala znotraj družine, lahko strokovne službe ukrepajo v dveh smereh. Prva je odstranitev otroka iz družine. Namen tega ukrepa je zavarovati življenje in zdravje otroka. Drugi pristop pa se kaže v spreminjanju družinske situacije z nudenjem pomoči staršem, družini in neposredno tudi otroku. Vendar pa je država upravičena in dolžna posredovati, kadar ravnanje staršev resno škoduje otroku, sicer pa je dolžna po svojih najboljših močeh pomagati družini pri njeni vlogi v zvezi z otrokom (Pavlović, 1994: 77).

V okviru programa pomoči staršem je potrebno in pomembno zlasti:

1. zmanjšati pritiske, obremenitve in strese v družini;
2. izboljšati finančni in stanovanjski položaj družine, če je ta neugoden;
3. zmanjšati obremenitve staršev, ki izhajajo iz posebne zahtevnosti otroka (ureditev varstva ali sprejem v vrtec, sosedska pomoč);
4. seznaniti starše z predstavami in znanji o otrokovem vedenju in odzivanju v določeni starosti, z otrokovimi razvojnimi potrebami in možnostmi, da bi se otroci obnašali tako, kot želijo starši;
5. zmanjševanje medosebnih konfliktov znotraj družine in svetovanje staršem, kako obvladovati svoje agresivne vzgibe do otrok (Kos-Mikuš, 1997: 78-79).

Danes so razvite številne terapevtske tehnike (vedenjska terapija, družinska terapija, psihodinamska terapija) za starše, storilce nasilja nad otroki. Pri materah storilkah je terapija usmerjena predvsem k izboljševanju samopodobe in samozavesti. Vrednost specializiranih tehnik za starše pa je navadno majhna, saj starši pogosto nočejo obiskovati ustanov, ki jim

nudijo pomoč in zdravljenje, predvsem pa ne tistih, ki imajo psihiatrični in psihološki naziv. Zato je potrebno vire pomoči iskati v naravnem okolju družine in v drugih strokovnih službah. Pomembno je tudi, da vsi poklici, ki se srečujejo z otroki, razvijejo občutljivost za pojave nasilja nad njimi ter pripravljenost in znanje za pomoč otroku in njegovi družini. Včasih se namreč zgodi, da strokovne službe sploh ne prepoznajo neustreznosti svojih ravnanj in tako ne najdejo vzroka za neučinkovito pomoč otroku. Proces spreminjanja odnosov v družini je dolgotrajen proces. Idealiziranje podobe družine in predstava, da je v kratkem času mogoče vplivati na poteze in lastnosti staršev, ki izvajajo nasilje nad otrokom, lahko vodi tudi do opuščanja ustrezne pomoči otroku. Ob razkritju nasilja nad otrokom znotraj družine se močno zamaje družinski sistem in duševno stanje članov družine, kar lahko vodi do družinskih katastrof ter razpada družine.

Green (1994 v Kos-Mikuš, 1997: 80) pa navaja še splošna načela intervencije v korist otroka. Mednje prišteva:

1. zaščito otroka pred nadaljnjim trpinčenjem (osebo, ki zlorablja je potrebno oddaljiti od otroka ali pa ji preprečiti dostop do njega);
2. vrednotenje in intervencijo v krizi (določiti je treba takojšnje potrebe otroka in družine, oceniti zmožnost roditelja, ki ne zlorablja, da zaščiti otroka in mu nuditi potrebno svetovanje in pomoč);
3. odpravljanje sedanjih zdravstvenih posledic trpinčenja (npr. zdravljenje poškodb);
4. psihološka pomoč otroku (podpora, razumevanje, terapevtski pristopi, usklajeni z otrokovo starostjo);
5. zmanjševanje otrokove težavnosti in drugih karakteristik, ki prispevajo k slabemu ravnanju staršev (npr. zmanjševanje nemirnosti pri hiperaktivnem otroku);
6. praktični nasveti, kaj naj se stori, ko je ogrožen (npr. naslovi, kamor se lahko zateče, telefonske številke, na katere lahko pokliče);
7. potrditev zlorabe in nasilja (v primeru, ko je zloraba dvoumna ali vprašljiva zaradi odsotnosti fizičnih dokazov, mora oseba, ki se z zlorabo ukvarja, pridobiti natančne podatke o začetku, naravi, pogostosti in trajanju zlorabe).

Ob vsem tem je potrebna posebna podpora otroku, saj lahko dogajanje v zvezi z odkrivanjem in intervencijo v primeru nasilja, dodatno travmatizira otroka. Pomembno je tudi dejstvo, da lahko le pozorno opazovanje in ocenjevanje razkrije vrsto in obseg otrokove prizadetosti. To pa hkrati pomeni tudi poseg v najbolj intimno področje žrtve ter hkrati tudi zasebnost družine.

Zato morajo biti strokovne službe ob ukrepanju izjemno poučene, usposobljene ter nevtralne. Petrovičeva (1997: 31-32) pa pravi, da ni nič hudega ali slabega, če je v pogovoru s stranko, storilcem ali žrtvijo, osebna in ne nevtralna, saj lahko to pripelje do boljših rezultatov. Poleg tega je pomembno tudi jasno sporočanje, še posebej v razgovoru z otrokom, saj lahko le-to pripelje do večjega zaupanja.

Ob koncu naj še enkrat poudarim, da je predpogoj za državno intervencijo, da problem nasilja nad otrokom odkrijemo, da torej postane pojav viden ali zaznaven. Proces, ki poteka od dejanja nasilja pa do prijave dejanja ustreznim službam, lahko razdelimo na več stopenj:

1. obstoj ali neobstoj znakov nasilja (telesni, vedenjski, psihološki, situacijski znaki), ki jih lahko zazna oseba, ki sama ni vpletena v nasilje. Vendar pa zaznava teh znakov še ne pomeni, da so tudi pravilno ovrednoteni;
2. pravilna identifikacija simptomov nasilja in zlorabe (zaradi napačne ocene situacije lahko namreč pride do prijave nasilja tam, kjer ga v resnici ni, kar pa lahko pripelje do travmatičnih posledic za otroka in celo družino);
3. prijava dejanja je odvisna od kombinacije več dejavnikov - osebnih, družinskih in okoljskih. Najpogosteje se dejanje prijavi službam za takojšnjo pomoč v stiski - zatočišča in telefoni za pomoč, agencijam za varovanje otrok - centri za socialno delo ali pa organom pregona. Vidnost pojava je odvisna tudi od tega, komu dejanje prijavimo. Za zatočišča in telefonske linije za pomoč je značilna takojšnja intervencija, kar omejuje vidnost pojava samo na agencijo. Za službe socialnega varstva pa intervencija pomeni kombinacijo več kratkoročnih in dolgoročnih ukrepov (Filipčič, 2002: 150).

Principi soočanja s problemi nasilja ter strategije delovanja v smeri pomoči, so torej raznolike ter odvisne od primera do primera. V vsakem primeru posebej se je treba odločiti za tak način delovanja, ki bo najbolj ustrezal družini, še posebej pa otroku - žrtvi nasilja. To pa je mogoče le ob dobrem predhodnem poznavanju dejanja ter ustrezni pripravi na vsak posamezen primer.

V nadaljevanju naloge bom predstavila institucije, ki se ukvarjajo z nasiljem nad otroki oziroma ki prihajajo v stik z žrtvami.

8 MREŽE INSTITUCIJ, KI SE UKVARJAJO Z NASILJEM V DRUŽINI, NJIHOVO SODELOVANJE IN POVEZOVANJE

Z otroki, žrtvami nasilja, se srečuje cela vrsta vladnih in nevladnih organizacij, ki v obravnavo vstopajo različno. Bistvenega pomena pa je seveda njihovo tesno in iskreno sodelovanje - z edinim ciljem - nasilje preprečiti in ustaviti. Potreba po sodelovanju izhaja že iz samega dejstva, da je problem nasilja obširen in kompleksen oziroma da presega meje delovanja zgolj ene institucije. Problem sodi v kriminologijo in sodno sfero, je pa kljub temu psihološki, pedagoški, medicinski in socialni pojav.

V tem poglavju bi rada predstavila ključne ustanove, ki so pri nudenju pomoči in preiskovanju pojava udeležene, opozoriti pa želim tudi na pomen njihovega povezovanja in sodelovanja. V tem okviru ločimo institucionalne ter neinstitucionalne oblike pomoči žrtvam nasilja. Med institucionalne oblike pomoči otroku spadajo: centri za socialno delo, policija, državno tožilstvo, sodišče in zdravstvene ustanove. Med neinstitucionalne oblike pomoči pa sodijo razni zavodi, centri za pomoč otrokom, zaupni telefoni, društva (nevladne organizacije), ki dopolnjujejo institucionalne oblike pomoči. V okviru institucionalnih oblik pomoči pa lahko govorimo o treh vrstah ustanov, ki jih bom v nadaljevanju tudi jasneje prikazala.

Prva vrsta ustanov so tiste, ki jim je država dala javna pooblastila za izvajanje ukrepov za zaščito otrok. To so centri za socialno delo (CSD), ki v primer vstopijo tako, da ga odkrijejo sami ali pa jim ga javi katerakoli druga organizacija ali pa zlorabljen oseb sama. Javno pooblastilo, ki ga ima CSD, je odvzem otroka in namestitev v nadomestno družino ali drugo institucijo. Za ta ukrep se odločijo takrat, ko je prizadeta večina otrokovih pravic in je ogrožen otrokov telesni in duševni razvoj v okolju, v katerem živi (Zaviršek, 1994a: 87). Poleg javnih pooblastil opravljajo CSD še socialno varstvene storitve, kot so: socialna preventiva, socialna prva pomoč, osebna pomoč in pomoč družini. Poseg v družino je upravičen, če gre za varstvo otrokovih koristi in ko so za to izpolnjeni naslednji elementi:

1. neustrezno ravnanje staršev;
2. ogrožanje otrokovih koristi s strani staršev ali tretjih oseb;
3. pomanjkanje odvrčanja nevarnosti od otrok s strani staršev (Selič, 2004: 28).

CSD ima, kot vse druge organizacije in ustanove, ki jih bom še navedla, dolžnost prijaviti nasilje policiji ter sodelovati v kazenskem postopku.

Druga vrsta institucij so policija, tožilstvo in sodišče. To so edina vrsta institucij, ki lahko res zavarujejo otroka pred nasilnežem tudi tako, da ga odstranijo. Policija oziroma policisti so navadno prvi, ki pridejo v stik z žrtvijo nasilja. Dolžni so se odzvati na vsak klic na pomoč, nasilno osebo pa odstranijo iz doma oziroma jo odpeljejo v pripor, sledi lahko tudi prepoved približevanja domu in žrtvi vsaj za 48 ur. O podaljšanju pripora nato odloča sodišče. V Sloveniji je bil v zadnjih letih dosežen velik napredek glede izobraževanja policistov in kriminalistov za problematiko nasilja v družini. Poleg tega pa se kaže tudi lastna angažiranost za usposabljanje in izobraževanje s tega področja, kar je vsekakor spodbudno, saj je zakonito in strokovno ukrepanje v primerih nasilja v družini nujno za učinkovito pomoč žrtvi ter obravnavanje storilca. Pomembna je tudi seznanjenost policije z informacijami o institucijah in društvih, od katerih lahko žrtve pričakujejo psihosocialno in drugo pomoč.

Državno tožilstvo pa je organ, katerega naloga je preganjanje storilcev kaznivih dejanj. Tožilci pridejo v stik z žrtvijo šele po vložitvi kazenske ovadbe. Pregon storilca kaznivega dejanja pa se v vsakem primeru nasilja nad otroki v družini začne po uradni dolžnosti, kar pomeni, da se storilca preganja v imenu države, ne glede na to, ali se žrtev s tem strinja ali ne. Če državni tožilec meni, da zbrani dokazi v konkretnem primeru zadostujejo za vložitev obtožbe, jo pošlje pristojnemu sodišču. Ko obtožba postane pravnomočna, se začnejo priprave na glavno obravnavo, kjer se neposredno izvedejo dokazi. Po končanem dokaznem postopku se nato razglasi in obrazloži sodba.

Tretja vrsta ustanov so razne zdravstvene in psihosocialne javne službe (zdravstveni dom, vrtci, pedopsihiatrični oddelek otroške bolnice, šola), ki pogosto same odkrijejo nasilje nad otrokom. Tak primeri so npr. vrtci, kjer se otrok čudno vede, je zaprt vase, se noče sleči ali se igra spolne igrice. Lahko je to zdravstveni dom oziroma zdravnik v njem, ki ob rednem pregledu otroka ugotovi hujše telesne poškodbe, ki niso slučajne ampak naklepne ali pa analne ali genitalne poškodbe v primeru spolne zlorabe. Ena takih ustanov je tudi šola, ki opazi spremenjeno vedenje ali celo fizične znake spolne zlorabe in telesnega nasilja. Tudi te ustanove so dolžne prijaviti policiji sum na zlorabo ali nasilje, nimajo pa javnih pooblastil za ukrepanje.

Med neinstitucionalne oblike pomoči pa sodijo nevladne organizacije, kamor se navadno obrne žrtev sama. Žrtve se nanje največkrat obrnejo preko anonimnega telefona, poleg tega pa te organizacije ponujajo tudi individualno pomoč. Te ustanove nimajo javnih pooblastil za ukrepanje, so pa dolžne prijaviti nasilje ali zlorabo, če imajo za to ustrezne podatke.

Dejstvo je, da so vse oblike pomoči, tako institucionalne kot tudi neinstitucionalne, učinkovite le, če se med seboj prepletajo in sodelujejo ter so hitre v svojih dejanjih in ukrepih. Tako institucije z javnimi pooblastili veliko sodelujejo z nevladnimi organizacijami, predvsem z vidika nudenja strokovne pomoči pri usposabljanju za delo z žrtvami, spoznavanja vseh oblik trpinčenja otrok, angažiranja za prijavljanje zlorab in trpinčenj otrok prostovoljnim službam ter izmenjave izkušenj, pridobljenih ob stikih z otroki, ki so bili žrtve nasilja. Cilj medsebojnega sodelovanja - preprečiti zlorabo, zagotoviti žrtvi kar se da normalno življenje in doseči, da bo storilec kazensko preiganjan in obsojen - se lahko doseže le, ko vsak sodelujoč posebej prepozna svojo vlogo in naloge, si zgradi lastno doktrino, se strokovno usposobi in tako prepreči prevladovanje mitov o žrtvi in storilcu.

Menim, da je sodelovanje in povezovanje med službami nujna oblika dela v primeru obravnavanja nasilja nad otroki. Problem pri sodelovanju pa predstavlja dejstvo, da taka oblika dela ni uzakonjena in tako pristojnosti in dolžnosti posamezne službe niso jasno določene. Vsak član tima bi moral biti podrobno seznanjen z delom in pravicami ostalih članov. Tudi pogoji za sklic tima, obveznost prijavljanja, obveščanja, preiskovanja, sodelovanja v postopku, obravnavanja in drugega ukrepanja ob zaznavi nasilja nad otrokom bi morala biti točno določena in opredeljena. Vse to bi pripomoglo k temu, da bi se primeri nasilja nad otroki obravnavali bolj strokovno, učinkovito in, kar je najpomembnejše za otroka, hitro.

V Sloveniji se je leta 1995 uveljavil poseben način timskega dela ob zaznavi nasilja nad otroki. Kriminalisti iz skupine za mladoletno prestopništvo so zadolženi, da v primeru vsake prijave ali lastnega zaznanja suma nasilja nad otrokom v družini, o tem takoj obvestijo socialnega delavca na centru za socialno delo, z zaprosilom, da se takoj pristopi k sklicu tima. V timu sodelujejo poleg policistov oziroma kriminalistov ter socialnih delavcev še strokovnjaki s področja pedopsihiatrije, splošne medicine in izobraževanja. Način dela, ki se je uveljavil v timu, je prikazan v shemi 8.1. Kot je razvidno iz sheme, v timu ne nastopajo

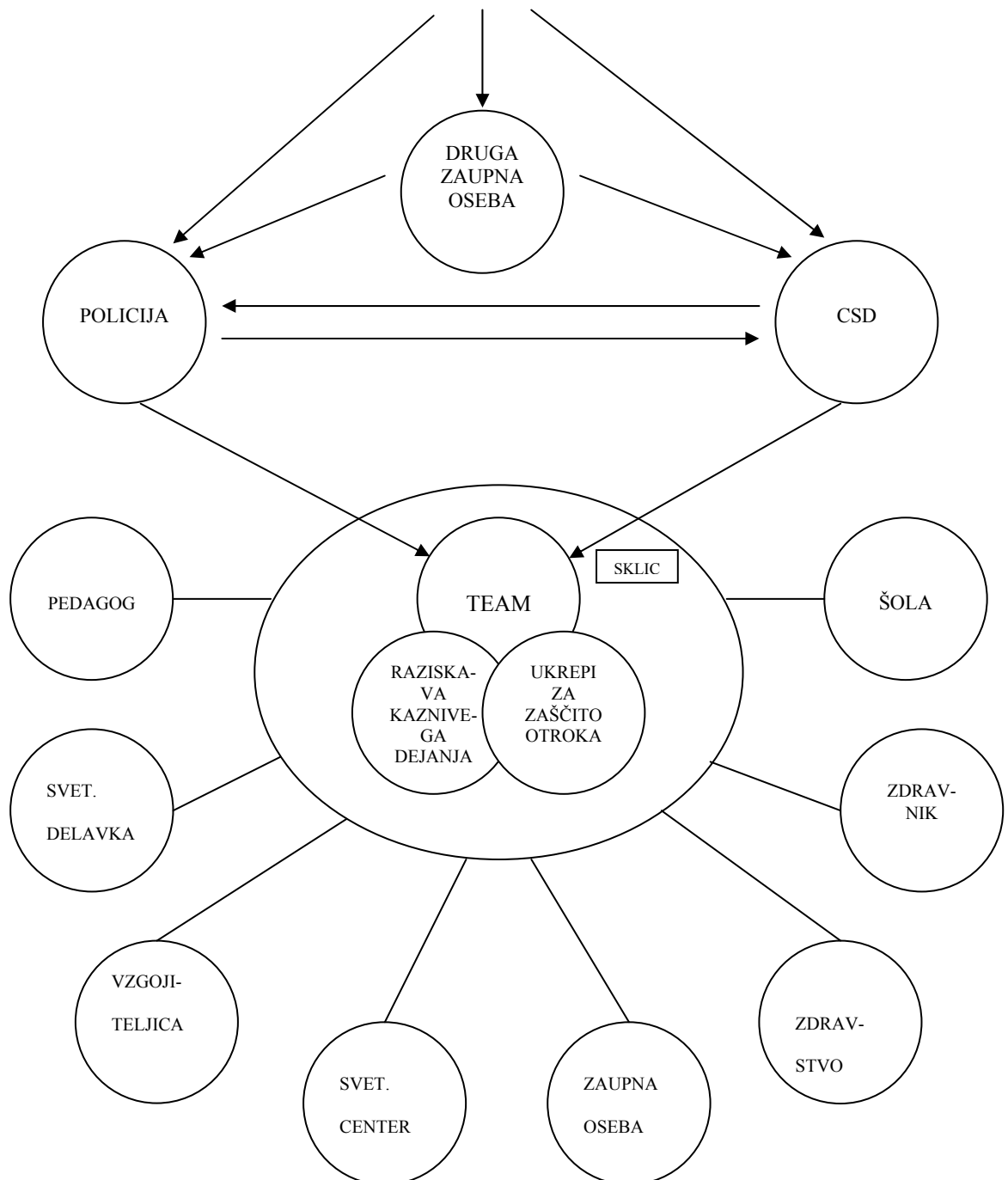
samo delavci, ki so strokovno usposobljeni za pomoč otrokom, ampak tudi osebe, ki jim otrok zaupa in se nanje lahko zanese.

Shema 8.1: Osnovna shema timskega pristopa

PRIJAVA ZLORABE,

TRPINČENJA,

NASILJA V DRUŽINI

Vir: Bašič (1997: 176)

Kot lahko vidimo na shemi 8.1, je pot prijave suma nasilja nad otrokom ali domnevne ogroženosti otroka vedno odprta v vseh smereh. Potrebno pa je tudi poudariti, da je osnova timskega dela medsebojna izmenjava informacij.

Na podlagi tega lahko rečemo, da je sistem reševanja problema nasilja nad otroki v družini lahko učinkovit le takrat, ko vsak člen posebej prepozna svojo vlogo in naloge, si izgradi lastno doktrino, se strokovno usposobi ter tako prepreči prevladovanje mitov in stereotipov o storilcu in žrtvi. Le takrat, ko so vsi člani strokovno avtonomni, z izgrajenimi lastnimi doktrinami in postopki, je mogoče učinkovito sodelovanje v prid žrtev nasilja. Prenašanje krivde in neodgovornosti za nefunkcioniranje sistema na druge je le odraz neprepoznavanja lastnih pomanjkljivosti (Leskošek, 2000: 193).

8.1 Neinstitucionalne oblike pomoči žrtvam nasilja

Država (CSD, policija, tožilstvo, sodišča) žrtvam nasilja, žal prevečkrat, ne zagotavlja celostne in učinkovite oblike pomoči. Žrtve vse prevečkrat v stikih z institucijami naletijo na stereotipno razumevanje nasilja kot zasebne težave. Vrzel v nudenju pomoči tako že nekaj let zapolnjuje nevladni sektor oziroma neprofitne-volonterske organizacije. V okviru tega se otrokom - žrtvam nasilja, zagotavlja varen prostor, zaupnost in anonimnost, da lahko govorijo o nasilju. Pomembne so različne oblike svetovanja, od individualnega, do svetovanja preko telefona. Večina nevladnih organizacij nudi uporabnikom tudi možnost zagovorništva, ki zajema spremljanje na različne institucije, informiranje in predvsem nudenje podpore. S svojim delovanjem tudi obveščajo in izobražujejo strokovno in širšo javnost o problematiki nasilja ter z javnim delovanjem vplivajo na spremembe slabih praks javnih ustanov (Černič v Dobnikar, 2001: 181). Ta vrsta organizacij nima javnih pooblastil za ukrepanje, so pa dolžne prijaviti nasilje, če imajo o tem točne podatke. Pomanjkljivost te oblike pomoči pa je ta, da večina nevladnih organizacij deluje na področju Ljubljane, kar pomeni, da imajo žrtve nasilja iz drugih delov Slovenije manj možnosti, da bi se posluževali te oblike pomoči.

Glavne značilnosti teh organizacij pa so naslednje (Salamon v Čonč, 1997: 200-202):

1. formalna organiziranost: pravo vsaj formalno predpisuje njihovo organiziranost, npr. minimalno število članov, postopek ustanovitve, registracije, davčni režim, prenehanje;

2. nevladni in zasebni status: te organizacije niso del državne strukture in so pravne osebe zasebnega prava. To pa ne izključuje financiranja s strani države oziroma iz proračuna. Postavlja pa se vprašanje obsega podpore s strani države, kar je povezano zlasti z ohranjanjem avtonomije nevladnih organizacij. Zasebni status tudi ne pomeni, da ni delovanje (lahko) javno, še zlasti, če ima organizacija poseben status javnega združenja, ker njeno delovanje presega zgolj interese članov;
3. neprofitnost: to ne izključuje pridobivanja dobička ali profitnega delovanja, pač pa to ne more biti izključna dejavnost in ne namenjena izključno članstvu. Eventuelni dobiček naj bi bil namenjen osnovni dejavnosti organizacije;
4. samoupravnost: vodenje in samostojno upravljanje organizacije po njenih članih oziroma organih, zagotavlja avtonomijo organizacije in doseganje samostojno zastavljenih ciljev. Način delovanja je načeloma prepuščen sami organizaciji, vendar mora biti tudi to v skladu s pravom;
5. prostovoljnost: to pomeni zlasti prostovoljno vključevanje v tovrstne organizacije, po drugi strani pa možnost uresničevanja pravice do svobodnega združevanja. Praviloma je tudi vodenje neprofitno-volonterskih organizacij prostovoljno in načeloma neplačano oziroma častno. To pa ne pomeni, da v neprofitnih oziroma nevladnih organizacijah ne dela za plačilo ali ne more biti zaposleno osebje. Nasprotno, obstajajo celo nevladne organizacije, v katerih izvajajo programe in skrbijo za osnovno dejavnost izključno plačani in zaposleni profesionalci (eksperti za pridobivanje sredstev) ali drugi visoko usposobljeni strokovnjaki za določena dela, npr. terapevtsko delo. Prostovoljno sodelovanje ali volontiranje pomeni tudi delovanje prostovoljcev v določenih vrstah dejavnosti organizacije (npr. pri zbiranju prostovoljnih prispevkov, pridobivanju novih članov) ali v izvajanju določenih programov (npr. delo z ljudmi z določenimi socialnimi potrebami);
6. javna korist: delovanje v splošno korist loči neprofitno-volonterske organizacije od tistih združenj, ki so namenjena izključno interesom svojih članov. Ni nujno, da zagotavljajo vedno neposredne storitve uporabnikom.

V Sloveniji se je v zadnjih letih oblikovalo in ustanovilo mnogo nevladnih organizacij za pomoč žrtvam nasilja. V tem delu naloge bom samo na kratko predstavila nekatere nevladne organizacije, v nadaljevanju pa se bom podrobneje posvetila predstavitvi Društva SOS telefon za ženske in otroke - žrtve nasilja.

DRUŠTVO ŽENSKA SVETOVALNICA

Ženskam in otrokom z izkušnjo katerekoli oblike nasilja nudijo različne oblike individualnega svetovanja, telefonski svetovalni pogovor, svetovanje preko pisma ali po elektronski pošti. Žrtve se lahko vključijo tudi v skupine za samopomoč. Vsem uporabnikom zagotavljajo tudi zagovorništvo. V njegovem okviru deluje tudi Krizni center v Ljubljani.

DRUŠTVO ZA NENASILNO KOMUNIKACIJO

Ženskam in otrokom z izkušnjo katerekoli oblike nasilja nudijo različne oblike individualnega svetovanja, telefonski svetovalni pogovor, svetovanje preko pisma ali po elektronski pošti ter zagovorništvo. So edina nevladna organizacija v Sloveniji, ki nudi pomoč tudi povzročiteljem nasilja.

ZAVOD EMMA (Ljubljana)

Nudijo pomoč predvsem otrokom, mladostnikom ter odraslim v stiski, zlasti tistim z izkušnjo nasilja. Nudijo individualno svetovanje, svetovanje preko telefona ter skupino za samopomoč za mlade ženske, žrtve nasilja. Vsem omogočajo zagovorništvo.

ZDRUŽENJE PROTI SPOLNEMU ZLORABLJANJU (Ljubljana)

Nudijo pomoč otrokom in mladim žrtvam spolnih zlorab, odraslim, ki so preživeli tovrstno zlorabo v otroštvu, ter podporo pri razkrivanju spolno zlorabljenega otroka. V okviru združenja deluje telefon za pomoč žrtvam, skupina za samopomoč za ljudi, ki so preživeli spolno zlorabo v otroštvu in skupina za podporo in pomoč za člane družin, ki so se soočili z zlorabo in/ali so ob razkrivanju zlorabe pripravljeni zaščititi zlorabljenega otroka. Nudijo tudi osebno svetovanje in zagovorništvo.

PAPILOT – CENTER ZA POMOČ ŽRTVAM KAZNIVIH DEJANJ (Ljubljana, Maribor, Kranj, Jesenice, Murska Sobota, Velenje)

Pomoč nudijo žrtvam kaznivih dejanj ali katerekoli oblike nasilja. Na telefonu so dosegljivi 24 ur dnevno, vsak dan. Organizirajo skupino za samopomoč, opravljajo tudi zagovorništvo.

SVETOVALNI CENTER ZA OTROKE, MLADOSTNIKE IN STARŠE (Ljubljana)

Je javni zavod in strokovna ustanova, ki je usmerjena v varovanje duševnega zdravja otrok in mladostnikov. Najpogostejše oblike pomoči, ki jih nudijo so: korekcija specifičnih učnih težav, pedagoški trening, individualna psihoterapija, družinska terapija in druge oblike skupinske terapije. V okviru ambulantne dejavnosti delujejo tri enote. Prva je specializirana za obravnavo psihičnih stresov in travm pri otrocih in mladostnikih, kamor spadajo vse oblike nasilja, različne nesreče, smrt ali zapustitev bližnje osebe. Opravljajo tudi izvedensko dejavnost v zvezi z dodelitvami otrok ob razvezi zakonske zveze, urejanju stikov med otroki in starši po razvezi ter različnih zlorab nad otroki.

ZATOČIŠČE ZA ŽENSKÉ IN OTROKE - ŽRTVE NASILJA (Ljubljana)

Deluje od novembra 1997 v okviru Društva SOS telefon za ženske in otroke - žrtve nasilja. Je prvo nevladno zatočišče v Sloveniji. Namenjeno je ženskam z ali brez otrok, ki doživljajo kakršnokoli obliko nasilja.

KRIZNI CENTRI ZA MLADE

V primeru, ko se zaradi nakopičenih težav (nasilje v družini, alkoholizem, čustvena prizadetost) otroci in mladostniki znajdejo v stiski, iz katere ne vidijo izhoda in se želijo umakniti v varen prostor, kjer so jim na voljo različne oblike pomoči (svetovanje, informiranje), se lahko obrnejo na krizni center. V Sloveniji deluje več kriznih centrov za mlade, vključitev vanje je prostovoljna, v centru pa lahko otroci in mladostniki ostanejo največ 21 dni, dosegljivi pa so 24 ur na dan (Černič v Dobnikar, 2001: 182-189).

Med nevladne organizacije spadajo tudi varne hiše in materinski domovi, ker pa se vanje zatekajo največ ženske, žrtve nasilja, jih nisem posebej predstavila. V nadaljevanju pa bom podrobneje predstavila še Društvo SOS telefon za ženske in otroke - žrtve nasilja.

8.1.1 Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja

Zamisel o ustanovitvi SOS telefona za ženske in otroke - žrtve nasilja je nastala v feministični sekciji LILIT pri ljubljanskem ŠKUC-Forumu. Društvo SOS telefon za ženske in otroke - žrtve nasilja (v nadaljevanju Društvo) je nevladna, neprofitna organizacija, ki deluje od leta 1989, do leta 1990 pa je bilo, poleg Klica v duševni stiski, edina telefonska svetovalna služba pri nas. Društvo deluje na področju socialnega varstva, proti nasilju nad ženskami in otroki, in sicer na nacionalni ravni. Ima status društva, ki deluje v javnem interesu. Sedež Društva je v Ljubljani, enota pa deluje od leta 2000 tudi v Celju. Delo v Društvu opravljajo zaposlene in prostovoljke, slednje opravijo večino telefonskega svetovanja in sodelujejo tudi v drugih dejavnostih Društva. Pred začetkom dela je potrebno strokovno, kvalitetno in obširno usposabljanje, ki temelji na pridobivanju teoretičnega in praktičnega znanja. Društvu SOS telefon nudi ženskam in otrokom z izkušnjo katerokoli oblike nasilja telefonski svetovalni pogovor, svetovanje po elektronski pošti ter preko faksa za gluhe ženske in otroke. Tistim z izkušnjo spolnega nasilja nudijo individualno svetovanje in zagovorništvo, v primeru krizne situacije pa se z njimi sestanejo takoj.

Osnovna programa društva sta:

1. SOS telefon za ženske in otroke - žrtve nasilja, ki deluje od leta 1989 v Ljubljani in od leta 2000 tudi v Celju;
2. Zatočišče za ženske in otroke - žrtve nasilja, ki deluje od leta 1997 v Ljubljani (Horvat v Dobnikar, 2001: 191).

Spremljevalni programi, ki jih v društvu izvajajo pa so sledeči:

1. Skupina za samopomoč za ženske, ki so ali še vedno doživljajo nasilje. Skupina deluje od leta 1996, namenjena pa je ženskam, ki so ali še vedno doživljajo nasilje. Skupina se sestaja enkrat tedensko, vodita pa jo dve koordinatoriki (Horvat v Dobnikar, 2001: 191).

Poleg osnovnih in spremljevalnih programov pa v Društvu izvajajo še preventivne programe:

1. organizacija izobraževanj za strokovno javnost (predavanja, delavnice) in ozaveščanje širše javnosti (okrogle mize, posveti, akcije, sodelovanje z mediji);
2. usposabljanja za prostovoljno svetovalno delo na SOS telefonu od leta 1989;
3. od leta 1999 izvajanje kampanje »Kaj ti je deklica?« skupaj z drugimi nevladnimi organizacijami. Ta kampanja poteka v okviru mednarodnih dni akcij proti nasilju nad ženskami (25.11-10.12), ob tem pa vsako leto organizirajo tudi strokovni posvet zatočišč in varnih hiš (Horvat v Dobnikar, 2001: 191).

Na SOS telefon se žrtve nasilja lahko obrnejo vsak delavnik od 12.00 do 22.00, ob sobotah, nedeljah in praznikih pa od 18.00 do 22.00 na brezplačno telefonsko številko 080-11-55. Društvo je do sedaj izdalo tudi več publikacij ter zloženk o nasilju, ki so jih tekom kampanj, akcij in različnih javnih prireditvev, distribuirali po celotni Sloveniji (Horvat v Dobnikar, 2001: 191-192).

Osnovni cilji programa društva so (Horvat v Dobnikar, 2001: 122):

1. pomoč ženskam, mladostnikom in mladostnicam ter otrokom, ki so ali pa še vedno doživljajo nasilje;
2. pomoč osebam, ki želijo pomagati bližnjim, ki doživljajo nasilje;
3. analiza situacije nasilja (fizično, spolno, psihično nasilje);
4. opogumljanje, podpora in informacije pri iskanju pomoči za izhod iz nasilne situacije;
5. čustvena razbremenitev ob težavah, ki so nastale kot posledica nasilja;

6. razvijanje samospoštovanja, pozitivne samopodobe, samozaupanja, ki jo je žrtev izgubila v odnosu s povzročiteljem/ico nasilja;
7. pomoč pri ponovni izgraditvi življenjskega prostora, ki je pri osebi z izkušnjo nasilja običajno močno zmanjšan zaradi izoliranosti in kontrole, ki jo je povzročitelj/ica nasilja izvajala nad njo;
8. podpora pri spremembi življenjske situacije;
9. intenzivna podpora pri predelovanju izkušenj z nasiljem;
10. pomoč pri iskanju zaupne osebe, ki bi klicalki/cu lahko nudila osebno podporo;
11. posredovanje informacij o obstoječih institucijah, ki lahko pomagajo v primerih nasilja (CSD, policija, pravna pomoč);
12. posredovanje informacij o različnih institucijah in civilnodružbenih projektih pomoči za različne probleme.

Tudi metode dela v programu so raznolike in obsežne (Horvat v Dobnikar, 2001: 122):

1. individualno telefonsko svetovanje ženskam, mladostnicam in otrokom;
2. posredovanje informacij o obstoječih oblikah pomoči v primeru nasilja;
3. ozaveščanje in usposabljanje strokovne in širše javnosti o problematiki nasilja nad ženskami in otroki:
 - usposabljanje vseh zainteresiranih (splošna javnost, strokovni delavci, prostovoljke);
 - informativni material s podatki o oblikah pomoči v primerih nasilja;
 - medijske akcije, ki opozarjajo na problem nasilja nad ženskami in otroki;
 - prirejanje okroglih miz na temo nasilja nad ženskami in otroki;
 - izobraževalni seminarji, delavnice;
 - zbiranje podatkov, izdelava statistike;
4. osebna pomoč žrtvam spolnega nasilja:
 - individualni - osebni svetovalni razgovori;
 - spremstvo in zagovorništvo na institucijah.

SOS telefon je nacionalni program, namenjen uporabnikom in uporabnicam iz cele Slovenije. Strokovno načelo njegovega delovanja je tudi anonimnost, tako da se od klicalk ne zahteva nobenih podatkov. Ker se o nasilju v naši družbi še vedno premalo govori, je taka oblika pomoči nujno potrebna, saj tudi žrtve o nasilju težko spregovorijo in rade ostanejo anonimne.

Žrtve pogosto dobijo prve informacije o tem, kam se lahko v primeru nasilja obrnejo, ravno preko telefona. Prvi klic pa pogosto pomeni tudi začetek prekinitve nasilja.

V nadaljevanju bom prikazala še nekaj statistik v zvezi s številom klicev na SOS telefon.

Tabela 8.1: Primerjava števila klicev na SOS telefon v letih 1999 do 2005

LETO	ŠT. VSEH KLICEV	ŠT. KLICEV / DAN
1999	1292	3,5
2000	5179	14
2001	6291	17
2002	4876	13
2003	4867	13
2004	6372	18
2005	5055	13

Vir: <http://www.drustvo-sos.si>

Iz tabele je razvidno, da je število klicev na SOS telefonu močno naraslo iz leta 1999 do 2000, v naslednjih letih pa število klicev sicer niha, število klicev je sicer malo višje v letih 2001 ter 2004, vendar odstopanja med leti vseeno niso tako velika. Razkorak oziroma povečanje števila klicev med letom 1999 in naslednjimi leti lahko pripišemo vedno večjemu osveščanju glede neformalnih oblik pomoči žrtvam nasilja ter spodbujanju, da žrtve o nasilju spregovorijo ter poiščejo ustrezno obliko pomoči.

Dejstvo je, da se danes o nasilju vedno več govori, veliko se piše tudi o nevladnih organizacijah, ki nudijo pomoč, kar je verjetno tudi spodbudno za žrtve, da se lahko opogumijo in pokličejo na telefon ter se s tem zavedajo, da bodo deležne določene oblike pomoči.

Tabela 8.2: Pregled števila klicev na SOS telefon v letu 2002

MESEC	ŠT. KLICEV	POVPREČNO ŠTEVILO KLICEV/DAN V MESECU	POVPREČNO ŠTEVILO KLICEV/DAN OD 1.1.	ŠTEVILO UR DEŽURSTVA
Januar	392	13	13	250
Februar	479	17	15	226
Marec	507	16	15	250
April	499	17	16	246
Maj	529	17	16	250
Junij	300	10	15	234
Julij	341	11	14	262
Avgust	354	11	14	250
September	323	11	14	246
Oktober	370	12	13	256
November	439	15	13	240
December	343	11	13	244
SKUPAJ	4876	13	13	2954

Vir: <http://www.drustvo-sos.si>

Tabela 8.3: Pregled števila klicev na SOS telefon v letu 2003

MESEC	ŠT. KLICEV	POVPREČNO ŠTEVILO KLICEV/DAN V MESECU	POVPREČNO ŠTEVILO KLICEV/DAN OD 1.1.	ŠTEVILO UR DEŽURSTVA
Januar	413	13	13	210
Februar	330	12	12	232
Marec	332	11	12	250
April	366	12	12	246
Maj	374	12	12	244
Junij	370	12	12	240
Julij	484	16	13	262
Avgust	499	16	13	244
September	393	13	13	252
Oktober	402	13	13	256
November	464	15	13	240
December	440	14	13	250
SKUPAJ	4867	13	13	2926

Vir: <http://www.drustvo-sos.si>

Tabela 8.4: Pregled števila klicev na SOS telefon v letu 2004

MESEC	ŠT. KLICEV	POVPREČNO ŠTEVILO KLICEV/DAN V MESECU	POVPREČNO ŠTEVILO KLICEV/DAN OD 1.1.	ŠTEVILO UR DEŽURSTVA
Januar	560	18	18	244
Februar	540	19	18	236
Marec	590	19	18	262
April	538	18	18	240
Maj	743	24	19	250
Junij	449	15	18	246
Julij	692	22	19	256
Avgust	545	18	19	256
September	399	13	18	252
Oktober	430	13	18	250
November	439	14	17	246
December	447	14	17	262
SKUPAJ	6372	17	18	3000

Vir: <http://www.drustvo-sos.si>

Tabela 8.5: Pregled števila klicev na SOS telefon v letu 2005

MESEC	ŠT. KLICEV	POVPREČNO ŠTEVILO KLICEV/DAN V MESECU	POVPREČNO ŠTEVILO KLICEV/DAN OD 1.1.	ŠTEVILO UR DEŽURSTVA
Januar	487	16	16	250
Februar	355	13	14	226
Marec	427	14	14	256
April	394	13	13	240
Maj	391	13	13	250
Junij	462	14	13	252
Julij	416	13	13	250
Avgust	462	14	13	256
September	392	13	13	252
Oktober	384	12	13	244
November	472	15	13	256
December	413	13	13	250
SKUPAJ	5055	13	13	2982

Vir: <http://www.drustvo-sos.si>

Iz zgornjih tabel je razvidno, da se je število klicev precej povečalo v letu 2004 (glej tabelo 8.4), medtem ko med leti 2002, 2003 in 2005 (glej tabele 8.2, 8.3 in 8.5) ni večjih razlik v številu klicev.

8.1.1.1 TELEFONSKI SVETOVALNI POGOVOR Z OTROKOM, ŽRTVIJO NASILJA

Telefoni za pomoč žrtvam, posebno otrokom, v stiski so pomemben element mreže pomoči. Velikokrat so prvi, ki pridejo v stik z žrtvijo v stiski. V primeru, da pokliče otrok, je ta pomoč še kako dobrodošla in koristna, saj ima otrok tako občutek, da ga vsaj nekdo sliši ter da ni sam s svojo stisko. Pri vseh klicih je zagotovljena anonimnost ter spoštovanje etičnega načela zaupnosti. Svetovalka je pri svojem delu zavezana upoštevati osebne meje klicoče oziroma klicočega, kar pomeni, da klicalec/klicalka pove tisto, kar želi in tako sam postavlja meje, hkrati pa svetovalka tudi ne sme vrednotiti in obsojati njegovih oziroma njenih dejanj.

Ločimo pet osnovnih faz telefonskega svetovalnega pogovora (Horvat v Dobnikar, 2001: 109-121):

1. vzpostavitev stika s klicalko/klicalcem: mnoge žrtve nasilja, še posebej pa otroci, težko začnejo govoriti o svojih problemih, zato jih je treba ob prvem stiku in na začetku pogovora spodbuditi s prijaznim glasom in odprtimi vprašanji. Preveriti je treba, če je klicalec/klicalka na varnem in v primeru, da je ogrožen/a, mu/ji predlagamo, da pokliče policijo. Potrebno je tudi preveriti, koliko časa ima na razpolago za pogovor ter se v skladu s tem osredotočimo na nujne in primerne informacije.
2. ugotavljanje, kaj se je zgodilo: pri tem je potrebno pozorno in zbrano poslušati ter razumeti bistvo sporočila. Pomembna je vzpostavitev dialoga, ki pa se vzpostavi šele, ko je ustvarjen zaupen odnos med klicalcem/klicalko in svetovalko. Pri dialogu je bistvenega pomena aktivno poslušanje. Med pogovorom tudi ne predavamo, glavno besedo ima klicalec/klicalka (70% pogovora), ostali delež pa svetovalka.
3. razumevanje problema: osebi, ki kliče, je treba verjeti. Potrebno je razjasniti dejstva, postavlja se vprašanja, s pomočjo katerih se lahko razčleni in razume situacijo. Pri tem pa klicalec/klicalka ne sme dobiti občutka, da je na zaslišanju ali da gre za sumničavost. Ne sprašuje se »zakaj«, ampak »kako to«. V tem kontekstu se ne sme posploševati klicalčevega/klicalkinega problema, težav se ne sme zmanjševati, preslišati ali jih imeti za nepomembne, pri svetovanju se ne sme moralizirati, se zgražati, izogibati se je treba tudi teoretiziranju ter uporabi strokovnega jezika. Če kaj ni jasno, je potrebno vprašati,

klicalcu/klicalki je treba pomagati, da predstavi celoten problem. Tudi v primeru, da se svetovalka še ni srečala z nekim problemom oziroma situacijo, je klic treba sprejeti in poskušati pomagati. Vedno je treba upoštevati tudi klicalčeva/klicalčina čustva in občutke, ker nam to pomaga pri razbremenitvi klicalčeve/klicalkine čustvene stiske. Pomembno je tudi spodbujanje samozavesti, svetovalka pa ne sme dajati obljub, ki se jih morda ne bo dalo izpolniti.

4. sprejemanje odločitev: klicalcu/klicalki svetovalka pomaga, da sam/a pride do odločitev oziroma spodbudi ga/jo k iskanju možnosti v prihodnosti. Svetovalka pa ne sme ponujati rešitev in receptov ter ne sme vplivati na odločitve klicalca/klicalka, ki bi lahko prehitevale njegovo/njeno razumevanje lastnih problemov. Rešitve mora najti sam/a. Svetovalka skupaj s klicalcem/klicalko razmišlja o alternativah in možnih rešitvah trenutnega problema. Ponudi se tudi informacije o možnih oblikah pomoči, skupaj pa se oblikuje tudi načrt za rešitev problemov. Svetovalka pa ne sme ukrepati namesto klicalca/klicalka.
5. zaokrožitev svetovalnega pogovora: pogovor navadno traja od 20 minut do ene ure. Daljši pogovori so utrujajoči. Ob koncu pogovora se na kratko povzamejo ugotovitve, obnovi se, katere odločitve je klicalec/klicalka sprejel/a in katere cilje si je zadal/a, določi se naslednji svetovalni pogovor.

V primeru, da je klicalec/klicalka otrok, pogovor poteka malo drugače, v osnovi pa ima enako strukturo in enake zakonitosti. Pogovor je treba prilagoditi otrokovi starosti in zrelosti. Pri svetovalnem pogovoru z otrokom veljajo štiri osnovna načela:

1. otroku verjamemo;
2. podpiramo ga v iskanju izhoda iz nasilne situacije;
3. ne dajemo receptov in nasvetov;
4. ne ukrepamo namesto njega.

Pri pogovoru z otrokom se postopa v štirih korakih (Vanček v Dobnikar, 2001: 126-128):

1. vzpostavitev zaupanja: zaupanje se vzpostavi hitreje, če svetovalka pove svoje ime ali vzdevek. Če med pogovorom pove svoje ime tudi otrok, se ga med pogovorom uporablja, saj se na ta način vzpostavi bolj osebni stik. Ta faza je pri otrocih izjemnega pomena. Šele v primeru, če otrok začuti, da se lahko odkrito pogovori, bo svetovalki zaupal svoje težave. Otroci potrebujejo tudi veliko spodbude, da spregovorijo, zato morajo biti svetovalke v pogovoru z njimi še posebno previdne.

2. raziskovanje razloga in konteksta klica: otroka je potrebno zbrano poslušati, mu pokazati razumevanje ter ga spodbujati, da pove, kar želi. V pogovoru z njim je potrebno s pomočjo vprašanj ter s pozornim poslušanjem ugotoviti bistvo problema ter razčleniti njegovo čustveno doživljanje. Tekom pogovora je treba tudi ugotoviti, na koga se lahko otrok še obrne pri iskanju pomoči.
3. prepoznavanje naslednjega koraka: ta faza je prisotna, kadar se otroku svetuje katero od drugih oblik pomoči. Izogibati se je potrebno dajanju receptov, nuditi pa je treba informacije o tem, kam se otrok lahko obrne. Takih informacij se ne daje prezgodaj v pogovoru, ker se lahko zgodi, da je pogovor prehitro zaključen.
4. zaključek pogovora: otroka je potrebno povabiti, naj ponovno pokliče, če bo začutil potrebo po pogovoru. Razložiti mu je treba, da se lahko pogovori z različnimi svetovalkami, saj lahko v pogovorih z njimi dobi potrditve in razumevanje s strani več različnih ljudi, kar mu daje občutek sprejetosti in zaupanja.

Na koncu naj še enkrat povzamem pravila vodenja zaupnih pogovorov z otroki, ki doživljajo nasilje (Vanček v Dobnikar, 2001: 128-129):

1. otroka je treba pozorno poslušati, ne sme se prekinjati njegove pripovedi;
2. pomembno je, da dobi občutek varnosti in zaupanja do svetovalke, ker morda drugim odraslim ne more zaupati;
3. svetovalka otroku se ne sme pokazati, da je šokirana, ko ji otrok zaupa, kaj se mu je zgodilo;
4. povedati mu je treba, da za nasilje ni kriv on, ampak oseba, ki mu nasilje povzroča;
5. izogibati se je treba vprašalnici »zakaj« in namesto te uporabljati »kako to«, saj lahko »zakaj« zveni zasliševalsko in obtožujoče;
6. svetovalka ne sme obsojati osebe, ki nasilje povzroča, saj ima otrok ponavadi rad tudi osebo, ki je do njega nasilna;
7. otroka je treba pohvaliti, da je zbral toliko moči in poklical ter zaupal svoj problem;
8. spoštovati je treba otrokova čustva, povedati mu je treba, da se jih ni potrebno sramovati;
9. otroku se ne sme obljubljati ničesar, kar se ne da izpolniti;
10. svetovalka mu mora povedati, da so mu na voljo, kadar jih potrebuje;
11. otroku se pove oziroma se mu svetuje, kaj naj naredi, če ponovno pride do nasilja - kako se lahko zaščiti, h komu se lahko zateče ali na koga se lahko obrne;
12. povedati mu je treba, da se lahko obrne tudi na policijo in pokliče 113;
13. otroka je treba seznaniti z organizacijami, ki mu lahko pomagajo.

Za konec poglavja navajam še besede Fijolice B., prostovoljke, svetovalke na SOS telefonu:

»Na usposabljanje za svetovalno delo sem prišla v želji, da bi pomagala tistim, ki nas pokličejo, kadar so v stiski. Tistim, ki so obupani, sami, zlorabljeni in ponižani. Ni pomembno ali je to ženska, otrok ali moški. Odprta sem za klic kogarkoli, ki me v tistem trenutku potrebuje. Včasih zadostuje že pogovor. Svoje poslanstvo vidim v tem, da pomagam žrtvi nasilja najti pot iz začaranega kroga. Če lahko nekemu, ki je v stiski, svetujem, mu pokažem pot, odprem možnosti – takrat čutim in vem, da sem veliko naredila. Odločitev o tem, katero odločitev oziroma možnost bo klicalka ali klicalec zbral/a, je vedno v njenih/njegovih rokah. To delo imam rada. Zato sem prostovoljka na SOS telefonu«.

9 EMPIRIČNI DEL

9.1 Opredelitev raziskovalnega problema in metodologija

Za svojo nalogo sem izbrala kvalitativno raziskavo in sicer sem uporabila metodo fokusnih skupin, ki bi jo lahko imenovali tudi skupinski (strukturirani) intervju (Malnar, 2003/2004, 82). V fokusni skupini je sodelovalo 9 izkušenih prostovoljk, ki delajo na SOS telefonu. Za izvedbo fokusne skupine sem sestavila 17 okvirnih vprašanj, sproti pa sem udeleženkam postavljala še dodatna podvprašanja, tako da sem v celoti pridobila tiste informacije in podatke, ki so me zanimali.

Moj namen je bil, da s pomočjo prostovoljk na SOS telefonu ugotovim značilnosti žrtev (spol, starost) in najpogostejše oblike nasilja, ki jih na telefonu beležijo ter značilnosti storilcev nasilniških dejanj (spol, starost, sorodstveno razmerje z žrtvijo). Poleg tega me je zanimalo tudi, koliko časa nasilje v povprečju traja, preden se ga prekine oziroma storilec z njim preneha ter kakšne so posledice nasilja. Ugotoviti sem skušala tudi, kje še (če) žrtve - otroci poiščejo pomoč, zakaj žrtve pomoč iščejo na zaupnem telefonu ter kako poteka pogovor z otrokom, žrtvijo nasilja in ali se žrtve nasilja pogosteje kot včasih obračajo na SOS telefon in če se, zakaj. Zanimalo me je tudi ali Društvo sodeluje tudi z drugimi institucijami, ki se ukvarjajo z nasiljem nad otroki in katerimi ter kako poteka sodelovanje. Moje zanimanje pa je bilo usmerjeno tudi v samo delo prostovoljk, zanimalo me je, zakaj se nekdo sploh odloči postati prostovolec/prostovoljka, kakšno je njihovo delo ter kako pristopajo k pogovoru z otrokom, žrtvijo nasilja.

Po predhodnem dogovoru z vodjo SOS telefona ter določitvi datuma in časa izvedbe sem fokusno skupino izvedla v prostorih Društva, dne 5.12.2005. Prostovoljkam sem na kratko razložila, kaj me zanima, kakšna je tema moje naloge oziroma kateri so tisti podatki, ki bi jih v pogovoru - razpravi z njimi rada pridobila. Zadržanosti ni bilo, saj so prostovoljke na podobna vprašanja že odgovarjale, nikoli pa še niso sodelovale v fokusni skupini. Pogovor sem snemala na diktafon, trajal pa je približno uro in petnajst minut. Prostovoljkam sem zastavljala vnaprej pripravljena vprašanja, sproti pa sem postavljala še podvprašanja, predvsem takrat, ko se mi je zdelo, da bi bilo o določeni tematiki mogoče še kaj povedati. Moram povedati, da so bili vse prostovoljke precej zgovorne, pri nekaterih vprašanjih so se

dopolnjevale, tako da sem lahko pridobila podatke, ki so me zanimali. Ob koncu sem jih povprašala še za njihovo mnenje oziroma pripombe glede izbrane tematike ter se jim zahvalila za sodelovanje in pomoč.

9.2 Empirične ugotovitve

V tem delu naloge bom prikazala podatke in ugotovitve, do katerih sem prišla na podlagi opravljene fokusne skupine s prostovoljkami na SOS telefonu.

STRUKTURA KLICEV NA SOS TELEFON

Na SOS telefonu beležijo dnevno okrog 13, 14 klicev, vendar pa vedno ne kličejo le žrtve nasilja, ampak tudi drugi.

»Obračajo se osamljeni, obračajo se otroci, obračajo se nesrečni, tisti, ki jim je dolgčas. Veliko je tega«.

»Pa tudi veliko ljudi v duševni stiski, ki kličejo. Zdaj, nekateri od teh so pač v duševni stiski pa tudi zato, ker se jim dogaja nasilje ali pa ker se jim je dogajalo«.

»Pa tudi tisti, ki za druge iščejo pomoč, za druge, ki so žrtve nasilja. Predvsem za otroke, mame otrok. Teh je tudi veliko«.

Po izkušnjah prostovoljk je veliko tudi takih, ki kličejo vsak dan.

»Pozitivnih klicev imamo veliko. Vsak večer kličejo, da smo jih umirili. Ogromno je takih, ki kličejo vsak dan«.

KDO SO ŽRTVE

Na SOS telefonu beležijo okrog dva klica otrok - žrtev na dan, včasih tudi več.

»Je mogoče en otrok ali dva taka, ker res rabi pomoč, ki ima kakšne mladostniške ali druge težave...«.

Velikokrat namesto otrok pokličejo njihovi starši, največkrat matere, ki se obrnejo po pomoč za otoka, ki je žrtev nasilja s strani očeta, očima ali pa kakega drugega sorodnika ali znanca.

Otrok, ki se neposredno obračajo na SOS telefon, pa je, po izkušnjah prostovoljk, malo.

»Po mojih izkušnjah relativno malo, v primerjavi z ženskami«.

Med žrtvami prevladujejo na splošno ženske, tem sledijo mladostnice (11-15 let), otroci (do 11 let) ter mladostniki (11-15 let).

»Največ je odraslih žensk, potem so mladostnice, potem so šele otroci in mladostniki. Tako nekako«.

KDO SO STORILCI

Storilci so pa po večini moškega spola, ko gre za nasilje nad otroki prevladujejo sorodniki in znanci, primerov, ko bi bil storilec otroku neznana oseba, pa na telefonu ne beležijo.

»Ja, meni se zdi, da je več žensk žrtev in da je storilec moškega spola, ne. In v bistvu, da so v glavnem znanci ali pa vsaj tudi bližnji sorodniki, ne. Ki so otroku zelo blizu, neposredni sorodniki, so največkrat nasilni. Ni kar en tam ampak se nasilje za zidovi dogaja«.

OBLIKE NASILJA NAD OTROKI

Prostovoljke menijo, da se na podlagi klicev težko razbere ena sama oblika nasilja, ker se ponavadi le-te med seboj prepletajo. Kljub temu pa otroci največkrat kličejo zaradi psihičnega nasilja, med katerim prevladuje maltretiranje, ponižujoče ravnanje z otrokom, nerazumevanje otrokovih potreb, kritiziranje, grožnje. Posebna oblika psihičnega nasilja je tudi neprestano otrokovo prisostvovanje prepirom med staršema, zaradi česar se otrok zapira vase in trpi, starši pa za svoje probleme krivijo otroke in se znašajo nad njimi. Pogosto kličejo tudi zaradi tega, ker jih starši zanemarjajo, medtem ko je klicev zaradi fizičnega nasilja, med katerim prevladuje pretepanje, relativno malo.

»Kličejo tudi, da jih nekdo pretepa, tega je relativno malo«.

V primeru spolne zlorabe se redko zgodi, da se po pomoč obrne žrtev sama, saj je po mnenju prostovoljk to prevelika oziroma prehuda travma, zato v takih primerih najpogosteje pokličejo matere zlorabljenih otrok. Matere otrok se na telefon pogosto obrnejo v primerih, ko odkrijejo sum na spolno zlorabo s strani očeta, očima ali bližnjih sorodnikov.

»Za spolno nasilje jaz se ne spomnim, da bi to otrok klical, ne. To je ena taka huda travma ali pa stiska, da to otrok najbrž ne bi po telefonu. To bolj potem mama, ki je v stiski, da ji otroka nek sorodnik zlorablja, ne. To matere kličejo«.

Včasih zaradi spolnega nasilja, predvsem nadlegovanja, pokličejo mladostnice, ki se že lažje izražajo in povedo, kaj se jim je zgodilo.

TRAJANJE TER POSLEDICE NASILJA

Na podlagi klicev, ki jih na telefonu beležijo, lahko rečemo, da nasilje navadno traja daljši čas, predvsem ko govorimo o spolni zlorabi, saj le ta ponavadi traja »že od vedno«, kot se je izrazila ena od prostovoljk, »že odkar so dojenčki«.

»Spolne zlorabe trajajo ponavadi od majhnega, že ko so dojenčki, 3, 4, 5, let. Po podatkih, ki jih imamo mi«.

»To se ponavadi dogaja že od skozi«.

Po mnenju prostovoljk nasilje še vedno prevečkrat ostaja skrito za štirimi stenami, prav zato pa tudi traja relativno dolgo, da se ga prekine, če sploh. Tudi zato je svetovanje po telefonu koristna oblika pomoči žrtvam, saj je problem še vedno preveč zakoreninjen znotraj družinskega kroga, o njem pa je tudi težko spregovoriti.

V primeru spolne zlorabe otroci pokličejo le neposredno po dogodku, medtem ko v primeru, ko se je to dogajalo v preteklosti, največkrat pokličejo matere. Tudi psihično nasilje traja navadno dlje časa, preden se ga prekine. Zanimivo je, da sta, po podatkih prostovoljk, v primeru psihičnega nasilja, povzročitelja oba starša, predvsem s tem, ko se kregata in otrok to poslušata.

Posledice nasilja so različne, odvisne so od vrste nasilja in časa trajanja. Otroci, žrtve nasilja, imajo veliko težav. Najpogostejši so problemi v šoli, slab uspeh, nespečnost, motnje hranjenja, strahovi, vedenjske motnje, močenje postelje, zaprtost vase, asocialnost, izogibanje stikov z drugimi, pa tudi samomorilnost.

ZAKAJ SE OTROCI OBRAČAJO NA SOS TELEFON

S pomočjo prostovoljk sem spoznala, da je taka oblika pomoči otrokom, žrtvam nasilja, zelo koristna in dobrodošla, predvsem pa dostopna skoraj vsakomur. Po njihovem mnenju otroci radi posegajo po tej obliki pomoči, saj jih ni strah razkritja.

»Jaz mislim, da je tako, ker dobijo nekje cifro. So dostopne, že otroci v šolah jih poznajo«.

»Skoraj vsi imajo doma letake. Sam eni spravijo, drugi pa vržejo stran, ne. Tisti, ki ima doma, pokliče«.

Pomembno je, da lahko otrok, ki doživlja nasilje, pokliče kadarkoli in se pogovori o čemerkoli, ne da bi ga bilo pri tem strah, da ga bo kdo razkril. Prostovoljke menijo, da jih žrtve kličejo po telefonu tudi zato, ker so klici anonimni, zastonj ter ker je že naslov SOS

telefon sam od sebe zvoneč in že to ljudem nakaže, da bodo tu mogoče našli rešitve za svoje težave.

»Ja, ker je tudi zastonj, pa anonimna, ne«.

»Sploh otrokom je zelo pomembno, da je zastonj številka. Ker nimajo na svojih mobitelih ponavadi naročnin, a ne, imajo kartice, pa kličejo recimo z doma, pa se potem starši jezijo, a ne, ker jim pač delajo račun velik. Pol pa na te brezplačne cifre kličejo, a ne«.

»Pa naš naslov je tudi že sam od sebe zvoneč, ne SOS telefon. Pa to že samo po sebi ljudem veliko pove, a ne«.

Kljub temu pa število klicev, v primerjavi z začetki delovanja telefona, v povprečju upada, kar prostovoljke pripisujejo vedno večjemu številu telefonov za pomoč žrtvam (TOM telefon, Samarjan, Sopotnik, Zate).

»Jaz bi rekla, iz svoje prakse, da jih je veliko manj. Zaradi tega, ker je teh telefonov veliko, na začetku je bil pa edini. Edini je bil, zdaj pa imaš Sopotnik, imaš Samarjan, imaš Zate, imaš za otroke. Teh telefonov je zdaj ogromno in zato je klicev manj. Na začetku je bil pa samo ta«.

»Ja, na začetku so tudi nanj klicali, pa tudi ni bilo brezplačno, pa tudi nanj so klicali tisti, ki so vedeli. Zelo redki so vedeli, a ne in je bilo res več klicev prav o nasilju«.

NAČIN RAZGOVORA Z OTROKOM – ŽRTVIJO NASILJA

Pogovori z žrtvami nasilja trajajo navadno od dvajset minut do pol ure, pogovori z otroki pa so navadno krajši, okrog deset minut in potekajo na drugačen način ter so zahtevnejši. Pogosto se tudi zgodi, da otrok med pogovorom odloži slušalko, ker ga je strah. Otroka je treba pozorno poslušati, ker se še ne zna izražati, zato je treba ključne podatke razbrati iz otrokovega pripovedovanja. Otroci navadno povedo veliko podatkov naenkrat, poleg tega pa tudi stvari še ne znajo ali si ne upajo povedati. Zato je pozorno, aktivno poslušanje ključno, da lahko iz pogovora razberemo otrokove probleme.

»Veliko je podatkov in njihova pripovedovanja skrivajo kakšne hude stvari otroka, ki ali ne zna ali ne upa ali pa mu je težko povedat«.

Za pogovore z otroki veljajo drugačna pravila, drugačen je tudi besednjak. Poleg tega je v pogovoru potrebno narediti varno vzdušje, bolj zaprto, pa tudi sam pogovor poteka počasneje in v ritmu, ki ga narekuje otrok. Tudi vprašanja so bolj direktna, pomembna je tudi izbira besed ter vprašanj in način govora. Glavno besedo ima otrok, žrtev nasilja.

»Drugače imamo pravila, da se z otroki na poseben način pogovarjamo, hm. Drugačen besednjak imamo, tikaš jih, ne vem, bolj varno vzdušje moraš naredit, bolj zaprto, bolj počasi gre vse skupaj«.

»Bolj direkt sprašuješ, ja. No, ja, vedeti moraš, s kakšnimi besedami vprašaš, no, na drugačen način«.

»Jaz na primer vse zelo resno jemljem. Jaz se pogovarjam z njimi, tudi če vem, da se norca dela, predvsem s puncami. Da ve, če bo kdaj kasneje rabila pomoč, da bo vedela, da vedno lahko pokliče. To je zelo pomembno. Če bom jaz zdajle z njo nazaj grdo govorila, jo lepo odslovila, ne bo upala več poklicat kadar bo v težavah«.

SODELOVANJE Z DRUGIMI INSTITUCIJAMI ZA ZAŠČITO OTROK

Velikokrat se zgodi, da problemi otrok, žrtev nasilja, presegajo meje delovanja zaupnega telefona, zato se žrtve nasilja skoraj vedno napoti še na druge institucije, ki nudijo pomoč. Ena izmed prostovoljk je celo rekla, da jih v bistvu napotijo na vse možne institucije.

»Ja napotimo jih v bistvu na vse možne institucije, ne. Tudi čisto druga področje. Zdaj, da prav mi sodelujemo z njimi, prav konkretno, največkrat so pa v bistvu te. Napotimo jih pa na vse možne številke«.

»Ker mi največ znamo delat s temi, ker smo tudi usposobljene za žrtve nasilja, ne. S temi najbolj znamo voditi tudi razgovor, tudi v zvezi s tem, v kakšni situacijo so, skupaj z njimi raziščemo, kako iz te situacije ven, kje so ti viri moči, na kakšen način se zdaj lahko tukaj rešuje, na koga obrača in tako, a ne. Za ostale probleme pa mi nismo strokovno usposobljene«.

Dejstvo namreč je, da so prostovoljke usposobljene le za svetovalni pogovor z žrtvijo, ne morejo pa nuditi še ostalih oblik pomoči. Velikokrat se tudi zgodi, da pokličejo žrtve z raznimi hujšimi psihičnimi težavami, pri čemer pa jim prostovoljke ne morejo in tudi ne znajo pomagati, zato jih napotijo še drugam.

»Mi jim pa nudimo pač nasvet, kolikor pač lahko nekomu ponudiš. Ne moremo pa zdaj terapevtsko delat, ker nismo usposobljeni, a ne, zato. To je potem bila tudi druga rešitev, ko jih napotimo«.

Sicer pa Društvo sodeluje tako z vladnimi kot tudi nevladnimi organizacijami za pomoč žrtev. Tako Društvo sodeluje s policijo, centri za socialno delo, z delovno skupino za nenasilje pri Zbornici zdravstvene nege (z medicinskimi sestrami), v glavnem pa bolj z nevladnimi

organizacijami kot so: Zavod Ema, Društvo za nenasilno komunikacijo, Ženska svetovalnica, Združenje proti spolnemu zlorabljanju, Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše na Gotski, Center za pomoč žrtvam kaznivih dejanj, Urad za enake možnosti, Pravno informacijski center, materinski domovi in varne hiše ter razne skupine za samopomoč otrokom, žrtvam in domačim. Prostovoljke se zavedajo, da težko same rešujejo probleme, s katerimi se spopada žrtev nasilja in prav zato se jim zdi sodelovanje z drugimi institucijami tako pomembno. Žrtve vedno seznanijo z institucijami, ki se s določenimi problemi strokovno in terapevtsko ukvarjajo, tako da se lahko žrtev vedno obrne tudi na njih.

SKLEPNE MISLI FOKUSNE SKUPINE

Biti prostovoljka na SOS telefonu je zahtevno in tudi stresno delo, a hkrati je to zelo koristno izrabljen čas, saj pri tem nekemu pomagaš, pomagaš ljudem, otrokom, ki doživljajo stiske in nasilje. Razlogi, zakaj nekdo postane prostovoljec/prostovoljka so različni, bistvena pa je pomoč ljudem v stiski.

»V osnovi da bi pomagali ljudem v stiski, najprej - nato se je pokazalo, da je to obojestransko. Ko delaš, vidiš da je veliko na izkušnjah, ali na stiski drugih še svoje življenjske situacije, dobiš drugi pogled ali kako rešitev, skratka je kar obojestransko, enakovredno je tudi korist zase«.

»Ja jaz sem želela po eni strani svoje strokovno znanje izpopolnit, izgradit, ker me zanimajo situacije ljudi v stiski, ker sem psihologinja in sem se tukaj ogromno, ogromno naučila... po drugi strani sem pa rekla, da se mi zdi to zelo, zelo koristno izrabljen čas, ker vedno veš, da delaš nekaj pozitivnega, ker nekemu nekaj koristiš. Ne, ker res to delaš iz srca, iz nekega notranjega prepričanja, da pač pomagaš ljudem, ki doživljajo nasilje. In je to eno lep delo, sploh ko združim in mal stroko in pa to kar je v meni, da sodelujem in pomagam ljudem«.

Prostovoljke, pa tudi sama sem mnenja, da je njihovo delo zelo koristno, a tudi zahtevno, saj so prav one tiste, ki velikokrat prve stopijo v stik z žrtvijo nasilja. Prav zato je strokovna usposobljenost še kako pomembna.

»Na začetku je bilo zelo naporno, potem sem se pa navadla. Na začetku je bilo zelo naporno, cele noči nisem mogla spat. Ko sem prišla domov sem razmišljala, cele noči nisem spala«.

»Meni je v redu, sicer sem na začetku imela tudi malo problemov, mogoče prvič trikrat, štirikrat sem nosila probleme domov, potem se pa nekako navadiš, in sem potem začela stvari puščat tukaj. Ni mi tako blazno težko, da bi bila utrujena, ali da nebi mogla drugega delat«.

»Pred 14 leti je bil tale telefonu nekaj popolnoma drugega kakor danes, takrat ni bilo nobene pomoči, policija ni nič delala, ni bilo sodelovanja s centrom za socialno delo, svetovalnice nobene, varne hiše nobene, naš telefon je bil prvi ki je začel to delat. In vse kar je danes, to je bil uvod našega telefona, naš telefon je bil uvod v vse to kar se danes dogaja. Zato je bilo delo tako naporno, ker nisi mogel nič ponuditi, edino poslušati, je bil pa ogromen napredek, ker so ženske spregovorile, ker do takrat nobeden ni govoril o tem, to je bilo med štirimi stenami, noben časopis, noben radio, nobeden ni o tem govoril. Zato je bil zelo, zelo velik napredek, da so ženske upale o tem spregovoriti. Če ne zunaj, pa na telefonu«.

Prostovoljke menijo, da je pomembno tudi lastno zadovoljstvo, ko na koncu pogovora začutijo, da so pomagale.

»Na koncu pogovora. Zaznaš, to zaznaš«.

»... da so zelo veseli, ker so poklicali, da smo jih razumeli... Eni rečejo, da bodo pa danes lažje spali, čutiš, čutiš...«.

»Ja, prav zahvalijo se, rečejo hvala lepa, ne. Mislim, tako, da si prav nekako srečen... «.

Tudi že tekom pogovora, ko se žrtev odziva in je komunikacija neprekinjena, je mogoče razbrati, da ji informacije koristijo in pomagajo, kar pripelje do notranjega zadovoljstva, tako za prostovoljke in kar je še najbolj pomembno, za žrtve.

»...da včasih že med pogovorom, ker se on odziva, sprašuje, ne. Vidiš, da ga zanima, to kar mu ti pripoveduješ, da mu te informacije koristijo, ne. In ta komunikacija traja, ni prekinjena, ne. In ni odslovljen. Ker če je pa odslovljen, potem se pa prekinja in reče, to sem že probal, ne bom poslušal, pa tako, ne. Ampak takrat ko pa teče to, ne, neprekinjeno, pa vidiš, da je dober pogovor in imaš en občutek zadovoljstva notranjega, ne. Mislim prav zadovoljen si...«.

»Meni je velikokrat, na primer, kakšna rekla, ja danes sem imela pa srečo, da sem z vami govorila, kako vam naj povem, velikokrat ni prav... In takrat prav vem, da je to tisto, ta pravo«.

10 ZAKLJUČEK

Obdobje zadnjih treh desetletij je čas izginjanja tabujev. Teme, ki so v naši širši kulturi dolgo ostale zastrte, da ne bi vznemirjale našega notranjega ravnotežja, so hkrati tudi teme, ki lahko prinesejo nemir in nepredvidljive spremembe v vedenje ljudi. Zato bi bilo morda lažje tabuje pustiti kar tam, kjer so (Tomori, 1997: 218).

Med tistimi tabuji, ki danes pri ljudeh še vedno vzbujajo nelagodje in odpor, je tudi nasilje nad otroki. Ker je ta problem s strani nekaterih še vedno prikrivan in zanikan, je njegovo pogostost težko ugotavljati - tako za pretekli kot za sedanjí čas. Dejstvo pa je, da je danes več priložnosti, da se o njem spregovori, več je poguma za soočenje z njim, več možnosti, da pridejo do besede tudi otroci sami.

Lasten odnos do nasilja nad otroki je težko oblikovati. Na eni strani se srečujemo s potrebo, da bi upoštevali smiselnost vseh dogajanj, ki na nasilje vplivajo, na drugi strani pa z lastnim ogorčenjem, prizadetostjo in odporom. Če hočemo karkoli storiti, da bi nasilje ustavili ali preprečili, je združevanje obojega nujno.

S problemom nasilja, ki vsem nam povzroča vse več skrbi, razočaranja in strah pri žrtvah ter sram, jezo in prizadetost pri starših, sorodnikih in prijateljih žrtve, sem se v diplomski nalogi podrobneje seznanila tudi sama. Po pogovoru s prostovoljkami ter na podlagi informacij in dejstev, ki sem jih pri pogovoru dobila, pa se mi zdi ta problem še bolj resen in zaskrbljujoč kot prej. Dejstvo namreč je, da nekateri otroci - žrtve ali pa njihovi bližnji sorodniki kličejo na SOS telefon vsak dan, vendar pa po drugih oblikah pomoči ne posežejo, bodisi zaradi straha, sramu ali pa nezavedanja resnosti ter posledic teh dejanj. Prav zato nasilje prevečkrat ostaja skrito za štirimi stenami, poleg tega pa se dejanja ponavljajo relativno dolgo, preden se jih prekine, če sploh. Prostovoljke zato menijo, da se nasilje žrtvam dogaja že odkar so dojenčki, najpogosteje pa je v starostnem obdobju od 11-15 let, žrtve pa so v večini primerov dekleta. Še najbolj zaskrbljujoče pa je dejstvo, da so storilci največkrat očetje ali očimi, torej ljudje, ki naj bi otroku nudili varen dom in toplino ter na katere naj bi se otrok lahko obrnil, ko potrebuje pomoč. Med oblikami nasilja, vsaj po mnenju prostovoljk, ne moremo izpostaviti zgolj ene, prevladujoče, saj se oblike nasilja med seboj navadno prepletajo, vendar pa kljub

temu lahko največkrat ugotovimo sum na psihično nasilje kot najpogostejšo in hkrati tudi najbolj prikrito obliko.

Otroci so še posebej ranljivi, ker so najšibkejši člani družbe. Prav zato jih je potrebno zaščititi pred vsemi oblikami zlorabe in trpljenja. Vsa prizadevanja za preprečevanje zlorab in trpinčenja otrok so v prvi vrsti namenjena preprečevanju trpljenja otrok. Za vsa dogajanja, povezana z otrokom, in posledice pri otroku, ki je žrtev nasilja, so vsekakor vedno odgovorni odrasli. Zato je njihova naloga storiti vse, kar je v njihovi moči, da se nasilje prekine. Ker pa ima preprečevanje nasilja razsežnosti, ki presegajo interes posameznika, je dolžnost nas vseh, da pomoči potrebnemu otroku pomagamo. Preprečevanje nasilja ter pomoč otroku je torej dolžnost nas vseh, ne glede na to, v kakšni vlogi se srečamo s slabim ravnanjem in trpinčenjem otroka: kot mimoidoči, kot sosedje, v lastni družini, kot vzgojitelji, strokovni delavci, politiki ali prostovoljci. Prav vloga slednjih (posebej v primeru anonimnih telefonov) je še posebej pomembna v primeru, ko je otroka strah, da bi ga razkrili. Taka pomoč je po mojem mnenju zelo koristna in dobrodošla, predvsem pa dostopna skoraj vsakomur, hkrati pa je to zelo zahtevno in naporno delo, saj so prav prostovoljke največkrat tiste, ki prve pridejo v stik z žrtvijo, zato je njihova angažiranost ter pripravljenost pomagati še kako pomembna. Menim, da bi naša skupna pomoč ter dejansko zavedanje problema nasilja nad otroki, lahko veliko pripomogla tudi k reševanju teh problemov s strani državnih in strokovnih institucij, policije, sodišča in socialnih služb. Vloga vseh institucij, ki se poklicno ukvarjajo s problemom nasilja nad otroki, ni samo represivna in terapevtska, veliko več je namreč mogoče storiti na preventivnem področju. To bi pripomoglo k temu, da bi se žrtve svojega položaja zavedale, okolica pa bi znala prepoznavati zunanje znake zlorabe, s čimer bi zagotovili tudi večjo prijavljivost tovrstnih dejanj. S tem bi se tudi temno polje, ki je pri tej obliki kriminalitete veliko, bistveno zmanjšalo. Tudi mediji, ki imajo sicer odločilno vlogo pri oblikovanju mitov v družbi, lahko s pravilnim pristopom ogromno storijo, da se bo družba tega problema še bolj zavedala.

Otrokova pravica je biti varen. Naredimo vse, da bo temu res tako.

11 LITERATURA IN VIRI

- Aries, Philippe (1991): *Otrok in družinsko življenje v starem režimu*. Ljubljana, ŠKUC: Znanstveni inštitut.
- Bašič, Katja (1990): »Nasilje v družini in trpinčeni otroci«. *Varnost – strokovni bilten*, 10, 2, str. 183-195.
- Bašič, Katja (1994): »Polijsko delo na področju preprečevanja zlorabe in zanemarjanja otrok«. V: Imperl, Franc: *Zbornik prispevkov delovne konference o delovanju in sodelovanju strokovnih služb na področju preprečevanja zlorab in zanemarjanja otrok*, str. 159-164.
- Bašič, Katja (1997): »Spolni napad na otroka«. V: Satler, Anka, J.: *Trpinčen otrok: kako prepoznavati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok*. Razširjeni zbornik II. cikla seminarjev *Namesto koga roža cveti*, str. 130-179.
- Bašič, Katja (1997): »Trpinčen otrok in delovanje policije«. V: Satler, Anka, J.: *Trpinčen otrok: kako prepoznavati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok*. Razširjeni zbornik II. cikla seminarjev *Namesto koga roža cveti*, str. 102-129.
- Bašič, Katja (2002): *Nasilje v družini: kriki za vrati - železni repertoar*. Ljubljana, Združenje proti spolnemu zlorabljanju.
- Balkestein, Geurt (1994): »Boj proti zlorabi in zanemarjanju otrok«. V: Imperl, Franc: *Zbornik prispevkov delovne konference o delovanju in sodelovanju strokovnih služb na področju preprečevanja zlorab in zanemarjanja otrok*, str. 237-249.
- Bouwkamp, Roel (1994): »Obravnava spolnega nasilja nad otroki«. V: Imperl, Franc: *Zbornik prispevkov delovne konference o delovanju in sodelovanju strokovnih služb na področju preprečevanja zlorab in zanemarjanja otrok*, str. 39-59.
- Bouwkamp, Roel (1996): *Psihosocialna terapija pri spolni zlorabi v družini*. Logatec, Firis.
- Čonč, Marjan (1994): »Otroški telefon«. V: Imperl, Franc: *Zbornik prispevkov delovne konference o delovanju in sodelovanju strokovnih služb na področju preprečevanja zlorab in zanemarjanja otrok*, str. 100-106.
- Čonč, Marjan (1997): »Vloga nevladnih organizacij pri preprečevanju zlorabe otrok«. V: Satler, Anka, J.: *Trpinčen otrok: kako prepoznavati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok*. Razširjeni zbornik II. cikla seminarjev *Namesto koga roža cveti*, str. 198-217.

- Dobnikar, Mojca (1996): SOS telefon: za ženske in otroke - žrtve nasilja. Priročnik za usposabljanje prostovoljk. Ljubljana, Mirovni institut.
- Dobnikar, Mojca (2001): SOS telefon: za ženske in otroke - žrtve nasilja. Priročnik za svetovalno delo z ženskami in otroki, ki so doživeli nasilje. Ljubljana, Društvo SOS telefon.
- Drobnjak, Zoran (1998): Problematika odkrivanja in obravnave zlorabe otrok. Ljubljana, Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
- Filipčič, Katja (2000): »Miti o nasilju v družini«. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 51, 3, str. 197-206.
- Filipčič, Katja (2002): Nasilje v družini. Ljubljana, Bonex.
- Finkelhor, David (ur), Gelles, Richard J. (ur), Hotlaing, Gerhard T. (ur), Straus, Muray A. (ur) (1983): The dark side of families: current family violence research. Beverly Hills, London, New Delhi, Sage.
- Frei, Karin (1996): Spolna zloraba. Z odkrito besedo do varnosti. Ljubljana, Kres.
- Gelles, Richard J., Loseke, Donileen (1993): Current controversies on family violence. Newbury Park, London, New Delhi, SAGE Publications.
- Gorišek, Majda (1999): »Spolna zloraba otrok«. Zdravstveno varstvo, 38, 3/4, str. 112-118.
- Grabner, Aleksandra (1995): Zloraba otrok. Ljubljana, Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
- Hart, Stuart, N. (1990): »Psihološko trpinčenje: poudarek na preprečevanju«. V: Pavlovič, Zoran: Psihološke pravice otrok, str. 99-117.
- Kanduč, Zoran (2001): »Družina in nasilje: nasilje družine in nasilje v družini«. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 52, 1, str. 11-20.
- Kanduč, Zoran (2001): »Vzroki, razlogi in okoliščine družinskega nasilja: viktimološki pogledi«. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 52, 2, str. 109-121.
- Kazenski zakonik Republike Slovenije. Ljubljana, Uradni list RS, št. 63/1994 (70/1994 - popr.), 23/1999, 60/1999 Odl.US: U-I-226/95, 40/2004, 37/2005 Odl.US: U-I-335/02-20, 17/2006 Odl.US: U-I-192/04-16.
- Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah. Generalna skupščina Združenih narodov. Resolucija št. 44/25 z dne 20. novembra 1989.

- Kornhauser, Pavle (1997): »Hude oblike fizičnega trpinčenja otrok«. V: Satler, Anka, J.: Trpinčen otrok: kako prepoznati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok. Razširjeni zbornik II. cikla seminarjev Namesto koga roža cveti, str. 22-51.
- Kos-Mikuš, Anica (1994): »Psihološke determinante dogajanj, ki sopogojujejo trpinčenje otrok in vplivajo na odzivanje strokovnjakov«. V: Imperl, Franc: Zbornik prispevkov delovne konference o delovanju in sodelovanju strokovnih služb na področju preprečevanja zlorab in zanemarjanja otrok, str. 19-38.
- Kos-Mikuš, Anica (1997): »Psihosocialni vidiki trpinčenja otrok«. V: Satler, Anka, J.: Trpinčen otrok: kako prepoznati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok. Razširjeni zbornik II. cikla seminarjev Namesto koga roža cveti, str. 52-90.
- Leskošek, Vesna (2000): »Pomembnost medinstitucionalnega sodelovanja pri obravnavi spolnih zlorab«. Socialno delo, 93, 3, str. 191-205.
- MacKenry, Patrick C., Price, Sharon J. (1994): Families and change: coping with stressful events. Thousand Oaks, London New Delhi, Sage cop.
- Malnar, Brina (2003/2004): Metode in sociološko raziskovanje. Študijsko gradivo (interno), 4. letnik.
- Mezak, Sheia (1994): »Skrivnostno življenje otrok, ki so doživeli fizično nasilje«. Didakta, 3, 16/17, str. 88-100.
- Pavlin, Janja (1997): »Ustanovitev in delovanje multiprofesionalnega kriznega tima za področje spolnih zlorab in nasilja v družini«. Firis, 5, 7/8, str. 35-47.
- Pavlović, Zoran (1990): Psihološke pravice otrok: simbioza in avtonomija: gradiva 10. mednarodne poletne šole Sekcije za skupinsko dinamiko Društva psihologov Slovenije. Ljubljana, Društvo psihologov Slovenije.
- Pavlović, Zoran (1993): Psihološke pravice otroka: otrokove pravice onstran pravnega varstva. Radovljica, Didakta.
- Pavlović, Zoran (1994): »Ali naj trpinčenega otroka obravnava pravna ali terapevtska država«. V: Imperl, Franc: Zbornik prispevkov delovne konference o delovanju in sodelovanju strokovnih služb na področju preprečevanja zlorab in zanemarjanja otrok, str. 69-83.
- Pečar, Janez (1984): »Otroci - žrtve družinskega nasilja (in zanemarjanja)«. Anthropos, 3-4, str. 302-319.
- Pečar, Janez (1984): »Viktimologija družine«. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 35, str. 135-150.

- Petrovič, Ružica (1997): »Zloraba in trpinčenje otrok«. *Firis*, 5, 4, str. 20-32.
- Rus-Makovec, Maja (2003): *Zloraba moči in duševne motnje ter poti iz stiske*. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- Sambolič, Dominika (2002): »Nasilje nad otrokom - star problem v novi preobleki«. *Firis*, 10, 3, str. 10-21.
- Selič, Polona (2004): *Nasilje v družini - poti do rešitev*. Ljubljana, Varuh človekovih pravic.
- Sieder, Reinhard (1998): *Socialna zgodovina družine*. Ljubljana, Studia humanitatis, ZRC.
- Singer, Mladen (1994): *Kriminologija*. Zagreb, Globus: Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Hrvatske.
- SOS telefon za ženske in otroke - žrtve nasilja. Zloženka.
- Šelih, Alenka (1985): *Nekateri vidiki trpinčenja otrok*. Ljubljana, Institut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
- Šelih, Alenka (1988): »Temeljni problemi pojava trpinčenega otroka«. *Trpinčen otrok*. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pravni fakulteti, str. 1-16.
- Šelih, Alenka (1992): *Pravni vidiki otrokovih pravic*. Ljubljana, Uradni list Republike Slovenije.
- Švab, Alenka (2001): *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.
- Tomori, Martina (1997): »Nasilje nad otroki - tabu, ki ga lahko odstremo«. V: Satler, Anka, J.: *Trpinčen otrok: kako prepoznavati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok*. Razširjeni zbornik II. cikla seminarjev Namesto koga roža cveti, str. 218-221.
- Ule, Mirjana, Kuhar, Metka (2003): *Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
- Ustava Republike Slovenije. Ljubljana, Uradni list RS, št. 33/91, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04.
- Valentinčič, Danica (1997): »Izkušnje socialne službe pri obravnavi trpinčenih otrok in njihovih družin«. V: Satler, Anka, J.: *Trpinčen otrok: kako prepoznavati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok*. Razširjeni zbornik II. cikla seminarjev Namesto koga roža cveti, str. 90-101.
- Waiss, Mathias, Gallé, Ingrid (1996): *V labirintu spolnih zlorab: delo z žrtvami, storilci in starši*. Ljubljana, Forma 7.

- Zaviršek, Darja (1993): »Nasilje kot del intimnosti, spolne zlorabe otrok in posilstva: kaj pa socialno delo?« Socialno delo, 23, 5/6, str. 41-70.
- Zaviršek, Darja (1994): »Ranljivejši od ranljivih«. V: Imperl, Franc: Zbornik prispevkov delovne konference o delovanju in sodelovanju strokovnih služb na področju preprečevanja zlorab in zanemarjanja otrok, str. 60-68.
- Zaviršek, Darja (1994): Ženske in duševno zdravje: o novih kulturah skrbi. Ljubljana, Visoka šola za socialno delo.
- Žorž, Bogdan (1997): Stiska je lahko tudi izziv. Kratkotrajna izvendružinska obravnava. Nova Gorica, Educa.
- <http://www.drustvo-sos.si>
- <http://www.policija.si>

PRILOGA: PREPIS FOKUSNE SKUPINE

1. Zakaj so se odločile postati prostovoljke na SOS telefonu?

P1: V osnovi da bi pomagali ljudem v stiski, najprej - nato se je pokazalo da je to obojestransko. Ko delaš, vidiš da je veliko na izkušnjah, ali na stiski drugih še svoje življenjske situacije, dobiš drugi pogled ali kako rešitev, skratka je kar obojestransko, enakovredno je tudi korist zase.

2. Kaj pa še kaka druga?

P2: Ja jaz sem želela po eni strani svoje strokovno znanje izpopolnit, izgradit, ker me zanimajo situacije ljudi v stiski, ker sem psihologinja in sem se tukaj ogromno, ogromno naučila, klicanci so zelo različni in po izobrazbi in v starosti, tako da imaš ogromno zelo, zelo razvejane komunikacije, po drugi strani sem pa rekla, da se mi zdi to zelo, zelo koristno izrabljen čas, ker vedno veš, da delaš nekaj pozitivnega, ker nekemu nekaj koristiš. Ne, ker res to delaš iz srca, iz nekega notranjega prepričanja, da pač pomagaš ljudem, ki doživljajo nasilje. In je to eno lepo delo, sploh ko združim in mal stroko in pa to kar je v meni, da sodelujem in pomagam ljudem.

3. Zdaj me zanima koliko časa ste prostovoljke in se vam zdi to delo naporno in zahtevno in zakaj, kaj je tako napornega?

P3: Jaz sem tukaj že 14 leto, že od začetka.

4. Se vam zdi to naporno delo, zahtevno?

P3: Na začetku je bilo zelo, potem sem se pa navadla. Na začetku je bilo zelo naporno, cele noči nisem mogla spat. Ko sem prišla domov, sem razmišljala, cele noči nisem spala. Potem se navadiš.

5. Koliko časa ste pa kaj druge tukaj?

P4, 5, 6: Mi smo tu od spomladi.

P4: Jaz teh problemov nimam, tok pomagam kot zmorem, se mogoče še na naslednjem sestanku pogovarjamo o dogodkih med tednom, drugače pa jaz lahko, jaz sem tukaj od spomladi.

P3: Če lahko jaz nekaj še dodam. Pred 14 leti je bil tale telefonu nekaj popolnoma drugega kakor danes, takrat ni bilo nobene pomoči, policija ni nič delala, ni bilo sodelovanja s centrom za socialno delo, svetovalnice nobene, varne hiše nobene, naš telefon je bil prvi ki je začel to delat. In vse kar je danes, to je bil uvod našega telefona, naš telefon je bil uvod v vse to kar se danes dogaja. Zato je bilo delo tako naporno, ker nisi mogel nič ponuditi, edino poslušati, je bil pa ogromen napredek, ker so ženske spregovorile, ker do takrat nobeden ni govoril o tem, to je bilo med štirimi stenami, noben časopis, noben radio, nobeden ni o tem govoril. Zato je bil zelo, zelo velik napredek, da so ženske upale o tem spregovoriti. Če ne zunaj, pa na telefonu.

6. Koliko časa ste, vi ste največ časa tukaj?

P3: Ja

7. Kaj pa druge?

P2, 4: Mi smo tretje leto.

P4: Meni je v redu, sicer sem na začetku imela tudi malo problemov, mogoče prvič trikrat, štirikrat sem nosila probleme domov, potem se pa nekako navadiš, pri meni se je to dosti naravno zgodilo in sem potem začela stvari puščati tukaj. Ni mi tako blazno težko, da bi bila utrujena, ali da nebi mogla drugega delati. Ne.

P9: Jaz sem prostovoljka pet let, probam na nek način te težave pustiti tukaj, vedno mi ne rata, ampak dobro, gre pa kaka kolegica na telefon, se s kakim pogovorim, tako da gre.

8. Zdaj me zanima, če se na vas vedno obračajo samo žrtve nasilja ali še kdo drugi poleg žrtev, in če se še kdo drug, kdo so ti ponavadi?

Vse: *smeh...* Pohotneži.

P3: Obračajo se osamljeni, obračajo se otroci, obračajo se nesrečni, tisti, ki jim je dolgčas. Veliko je tega. So tudi taki...

P1: Z močnimi spolnimi potrebami. Tudi to. *Smeh.*

P3: Pozitivnih klicev imamo veliko. Vsak večer kličejo, da smo jih umirili. Ogromno je takih, ki kličejo vsak dan.

P6: Pa tudi veliko ljudi v duševni stiski, ki kličejo. Zdaj, nekateri od teh so pač v duševni stiski pa tudi zato, ker se jim dogaja nasilje ali pa ker se jim je dogajalo.

P7: Pa tudi tisti, ki za druge iščejo pomoč, za druge, ki so žrtve nasilja. Predvsem za otroke, mame otrok. Teh je tudi veliko.

9. Saj to me je zanimalo, če so mogoče tudi taki primeri.

P2: Ja, pa tudi najprej recimo sploh ne pride v ospredje tisto nasilje, ne. Ampak, če potem en čas kliče ne, potem pa malo že po tej preteklosti raziskuješ in vidiš, ali je bil zlorabljen, ali je doma alkoholizem, mislim, vidiš, da izhaja iz enega nasilja, ne. In iz tega tudi potem ena dolgotrajnejša stiska pride v življenju. To se kasneje vidi, kako hitro zapade v ene travme ali pa nepredvidljive krizne situacije, človek, ki je bil soočen v mladosti z nasiljem.

10. No, zdaj me zanima, koliko klicev na dan v povprečju beležite in v koliko primerih je klicalec otrok? Čisto povprečna številka.

P7: 13, 14 imamo na dan, ja. Koliko je otrok pa ne vodimo statistike, lahko samo po občutku povem.

11. Ja, saj približna številka me zanima.

P1, 3,7: Eden, mogoče dva.

P7: Je različno, kakor kdaj. Včasih le eden, včasih pa kar veliko. Ja. Odvisno.

P2: Pa tudi to je, težavni otroci vejo, da je to zastoj številka, ne in potem radi se mal zezajo, ne. Majo kakšno žurko, potem se pa mal smejejo pa kaj pojejo. Potem pa kaka provokativna vprašanja majo, potem pa se kaki od zadaj režijo. Oni imajo to bolj za štos telefon, ne. Mislim. Je mogoče en otrok ali dva taka, ker res rabi pomoč, ki ima kakšne mladostniške ali druge težave ali pa ga kaj o spolnosti zanima, ne ali pa kako osvojiti kakšnega fanta. Kakšna punčka najstnica kliče, ne.

12. Kaj pa to, da bi se obračale prav žrtve nasilja, otroci?

P8: Po mojih izkušnjah relativno malo, v primerjavi z ženskami.

P7: Največ je odraslih žensk, potem so mladostnice, potem so šele otroci in mladostniki. Tako nekako. Ni pa čiste številke. Ampak to je to, po ocenah.

13. Pa je med tistimi, ki kličejo, med otroki in mladostniki, več punc ali več fantov?

P7: Saj pravim, najprej odrasle ženske, potem mladostnice, potem pa otroci in mladostniki.

14. Katere vrste nasilja so pa nad otroci najpogostejše, pač glede na te klice, ki jih sprejmete? Gre to za fizično nasilje, spolno ali psihično ali zanemarjanje?

P4: Saj je v bistvu težko reči, ker se vse prepleta, tako da, zelo težko je reči.

P2: Za spolno nasilje jaz se ne spomnim, da bi to otrok klical, ne. To je ena taka huda travma ali pa stiska, da to otrok najbrž ne bi po telefonu. To bolj potem mama, ki je v stiski, da ji otroka nek sorodnik zlorablja, ne. To matere kličejo. Otroci pa tudi zaradi psihičnega nasilja, da ga doma maltretirajo, da ga ne razumejo, ne. Njegove težave, ga ne poslušajo. Največkrat bolj v tem smislu, ne. Zdaj prav tako, ne vem...

P7: Ko se prepirata starša...

P2: Ja, to ja... Teh primerov je veliko.

P7: Ko se starši prepirajo in otrok to težko posluša, se otrok v svojo sobo zapira, pa se sam zase drži. Kar se tiče spolnega nasilja, mladostnice največ, da imajo probleme z nadlegovanjem, spolnim predvsem. Kličejo tudi, da jih nekdo pretepa, tega je relativno malo, bolj kličejo zaradi psihičnega nasilja, zanemarjanja, kar mi potem razberemo.

15. Kdo so pa, po vaših izkušnjah, storilci nasilja nad otrokom glede na vsebino klicev, ki jih prejimate? Če je spol žrtve povezan s spolom storilca?

P2: Ja, meni se zdi, da je več žensk žrtev in da je storilec moškega spola, ne. In v bistvu, da so v glavnem znanci ali pa vsaj tudi bližnji sorodniki, ne. Ki so otroku zelo blizu, neposredni sorodniki, so največkrat nasilni. Ni kar en tam ampak se nasilje za zidovi dogaja.

P7: Dosti je klicev, ko kličejo mame, recimo, da so odkrile sum spolne zlorabe, da so očetje, očimi pač bili ali pa kaki bližnji sorodniki, no.

P2: Ja, takih je največ.

16. Zdaj me zanima, koliko časa nasilje po vaših podatkih traja, recimo, če se to razve iz vsebine klicev. Če so ti primeri, da bi vam otrok razkril. Koliko časa naj bi trajalo, v povprečju?

Vse: Različno.

P4: Čisto odvisno od primera, ne, zakaj gre.

P7: Spolne zlorabe trajajo ponavadi od majhnega, že ko so dojenčki, 3, 4, 5, let. Po podatkih, ki jih imamo mi.

P3: Ja, pa to ne kličejo otroci...

P7: Ne, to bolj mame kličejo, ne. Otroci sami pa bolj v akutni situaciji pokličejo, takrat, ko se jim dogaja. Ni to, da bi bilo ne vem kako dolgo, razen enim, ki so pač navajeni že. Ko se starši prepirajo, pa se nad njimi znašajo. To se ponavadi dogaja že od skozi.

17. Kaj pa je po vašem mnenju najpomembnejši razlog, da se obrnejo prav na vas?

P1: Jaz mislim, da številko preberejo nekje. Nekje morajo to številko prečitati, a ne.

P3: Jaz mislim, da je tako, ker dobijo nekje cifro. So dostopne, že otroci v šolah jih poznajo. Moj vnuk se je s tem seznanil že zgodaj v šoli.

P2: A res?

P3: Ja, ja. Skoraj vsi imajo doma letake. Sam eni spravijo, drugi pa vržejo stran, ne. Tisti, ki ima doma, pokliče. V glavnem kličejo v petkih, ko jim je dolgčas.

18. Ali potem menite, da vas zato kličejo, ker ste tako dostopni?

P2: Ja, ker je tudi zastonj, pa anonimna, ne.

P7: Sploh otrokom je zelo pomembno, da je zastonj številka. Ker nimajo na svojih mobitelih ponavadi naročnin, a ne, imajo kartice, pa kličejo recimo z doma, pa se potem starši jezijo, a ne, ker jim pač delajo račun velik. Pol pa na te brezplačne cifre kličejo, a ne.

P3: Kličejo pa tudi na TOM telefon, ampak je vedno zaseden... Pravijo, da kličejo na Tom, pa je skozi zaseden. Pol kličejo pa sem.

P9: Pa naš naslov je tudi že sam od sebe zvoneč, ne SOS telefon. Pa to že samo po sebi ljudem veliko pove, a ne.

P1: Meni se pa zdi, da se na ta telefon... zelo radi obračajo vsi, ki bi radi rešitev našli... Se vidijo v tem. Opazijo nas.

19. Zdaj me še zanima, če se iz klicev lahko razbere, kakšne so posledice nasilja. Katere so tiste najbolj travmatične posledice na otrocih, po vaših izkušnjah? Na podlagi klicev.

P7: Otroci imajo veliko različnih težav, ne. V šoli, nespečnost, motnje hranjenja, hm, strahovi, potem...

P1: Vedenjske motnje...

P2: Močenje postelje....

P7: Zaprtost, asocialnost, izogibanje, pa tudi problemi v šoli, slab uspeh,... Pa tudi samomorilnost.

20. Zanima, me, ali menite, da je taka oblika pomoči, se pravi pomoč po telefonu, za otroke dobra ter koristna in zakaj?

P2: Ja, sigurno je koristna. Ta oblika pomoči je dostopna, mislim lahko rečem, vsakomur, a ne. Tako lahko otrok pokliče kadarkoli in se lahko pogovori o čemerkoli, a ne. Telefon oziroma številka je povečini znana, je anonimna, tako da jih ni strah, da jih bo kdo razkril...

P8: Ja, pa brezplačna je. To je še posebej pomembno za otroke. Na nas se lahko obrnejo vedno, nudimo jim pomoč, se z njimi pogovarjamo...

P3: Pa tudi takrat, ko vidim, da se kdo heca, ga ne odslovim, ampak se z njim pogovarjam,... mogoče bo pa še kdaj kaj rabil.

P2: Vsak lahko pokliče, a ne. In že to je prednost. Dobi pomoč, ki mu jo lahko nudimo, ga kam napotimo, a ne, mu pomagamo kar se da. Je koristna, sigurno,... če ne ne bi toliko klicali, a ne.

21. Zdaj me zanima še, kdaj lahko rečete, da ste res zadovoljne s svojim delom, recimo, ko vas en pokliče in si mislite, temu se pa res pomagal. Kdaj imate tak občutek?

P3: Na koncu pogovora. Zaznaš, to zaznaš.

22. Pa vam recimo kdaj rečejo, potem ko vas pokličejo, zdaj ste mi pa pomagali ali pa...

Vse: Ja, velikokrat rečejo...

P3: ...da so zelo veseli, ker so poklicali, da smo jih razumeli... Eni rečejo, da bodo pa danes lažje spali, čutiš, čutiš...

P8: Pa tudi povedo.

P3: Tudi povedo, ja.

P2: Ja, prav zahvalijo se, rečejo hvala lepa, ne. Mislim, tako, da si prav nekako srečen, no. Mislim, ker to se čuti in jaz bi tudi kolegico dopolnila, da včasih že med pogovorom, ker se on odziva, sprašuje, ne. Vidiš, da ga zanima, to kar mu ti pripoveduješ, da mu te informacije koristijo, ne. In ta komunikacija traja, ni prekinjena, ne. In ni odslovil. Ker če je pa odslovil, potem se pa prekinja in reče, to sem že probal, ne bom poslušal, pa tako, ne. Ampak takrat ko pa teče to, ne, neprekinjeno, pa vidiš, da je dober pogovor in imaš en občutek zadovoljstva notranjega, ne. Mislim prav zadovoljen si, ne. Meni se zdi, da se ta energija tudi preko telefona nekako prenaša, čeprav zdaj to malo mistično zveni. Ampak tako je, ne.

P3: Meni je velikokrat, na primer, kakšna rekla, ja danes sem imela pa srečo, da sem z vami govorila, kako vam naj povem, velikokrat ni prav... In takrat prav vem, da je to tisto, ta pravo.

23. Koliko časa pa ti pogovori trajajo v povprečju?

Vse: Različno...

P3: Odvisno... Eni so zelo dolgi. Ene prekinejo, mogoče moške pridejo ali kdo drugi, da ne morejo govorit. Drugače pa....

P7: Od pet minut do eno uro, odvisno. Recimo, dvajset minut do pol ure traja. Za otroke je krajši. Pogovori z otroki so tako, deset minut, recimo.

24. Kako pa poteka, če vas otrok pokliče? Na kakšen način?

P8: Pogovori z otroki so zelo zahtevni, v bistvu. In se velikokrat tudi zgodi, da ti otrok kar odloži slušalko. To so zelo taki, zahtevni pogovori, ga moraš res poslušat, ne. Ključne podatke je treba razbrati iz pripovedovanja, da lahko pomagaš. Veliko je podatkov in njihova

pripovedovanja skrivajo kakšne hude stvari otroka, ki ali ne zna ali ne upa ali pa mu je težko povedat.

P2: Ja, mi smo že o tem debatirale, ne, mislim,... Otrok se lahko čisto nekaj zeza, ampak smo rekli, če je toliko časa tam na telefonu, se tam nekaj zeza, mislim da je v ozadju en dolgčas, ne zna časa razporedit, mogoče je osamljen, da se starši dosti za njega ne zanimajo, ne. In potem kar tako nekaj brez zveze razpreda. To ni čisto tako, dobessedno zastopit, da se on malo zeza, ampak ne ve, kaj bi s sabo počel. Se ne znajde v življenju ali pa karkoli, ne.

P3: So tudi situacije, ko jokajo takrat ko se pogovarjaš z njim, ko vzameš resno, nazadnje ti pa potem zabriše kako tako močno, da ne veš kaj bi.

25. A tudi taki so?

P1: Pa tudi kake svoje fantazije spolne, kaj je vse počel v šoli, z učiteljicami, pa tako, potem na koncu se pa začne smejat.

P8: Drugače imamo pravila, da se z otroki na poseben način pogovarjamo, hm. Drugačen besednjak imamo, tikaš jih, ne vem, bolj varno vzdušje moraš naredit, bolj zaprto, bolj počasi gre vse skupaj.

P3: Bolj direkt sprašuješ...

P8: Bolj direkt sprašuješ, ja. No, ja, vedeti moraš, s kakšnimi besedami vprašaš, no, na drugačen način.

P3: Jaz na primer vse zelo resno jemljem. Jaz se pogovarjam z njimi, tudi če vem, da se norca dela, predvsem s puncami. Da ve, če bo kdaj kasneje rabila pomoč, da bo vedela, da vedno lahko pokliče. To je zelo pomembno. Če bom jaz zdajle z njo nazaj grdo govorila, jo lepo odslovila, ne bo upala več poklicat kadar bo v težavah. Enkrat sem eni rekla, ko se je norca delala, da ji je umrla mama... Sem ji rekla, to si pa zelo grdo rekla, kako bi bila mama žalostna, če bi zdaj to slišala. In je klicala čez pet minut nazaj, pa je rekla, da se opravičuje, da ne bo nikdar več tako klicala. Tako da eni, ki smo dali vse to skozi, pride do nekega razumevanja.

26. Zdaj me zanima, če se žrtve nasilja pogosteje kot na začetku delovanja telefona, obračajo na vas, glede na število klicev. Koliko klicev je bilo na začetku, ali te številke naraščajo, upadajo, so približno enake?

P3: Jaz bi rekla, iz svoje prakse, da jih je veliko manj. Zaradi tega, ker je teh telefonov veliko, na začetku je bil pa edini. Edini je bil, zdaj pa imaš Sopotnik, imaš Samarjan, imaš Zate, imaš za otroke. Teh telefonov je zdaj ogromno in zato je klicev manj. Na začetku je bil pa samo ta.

P8: Ja, na začetku so tudi nanj klicali, pa tudi ni bilo brezplačno, pa tudi nanj so klicali tisti, ki so vedeli. Zelo redki so vedeli, a ne in je bilo res več klicev prav o nasilju, tako da če gledamo statistike, so bile par klicev na dan statistike, a ne. Potem se pa zdaj že par let vrtijo statistike tako, da je pet tisoč klicev na leto v povprečju. Nekako tako.

27. Zdaj me pa še zanima, s katerimi inštitucijami sodelujete in kako to sodelovanje poteka, če prihaja do kakih razhajanj pri nujenju pomoči ali gre za skladnost delovanja?

P3: Ja, sodelujemo z različnimi inštitucijami...

P8: Ja, s centri za socialno delo, s policijo. Prav tako Društvo samo zelo sodeluje z delovno skupino za nenasilje pri Zbornici zdravstvene nege, torej z medicinskimi sestrami, a ne, je zelo dobro, prav redno sodelovanje. Potem če pridejo v okviru izobraževanja še iz kakšne inštitucije, v glavnem pa bolj z nevladnimi organizacijami... Zavod Ema, Društvo za nenasilno komunikacijo, Ženska svetovalnica, Združenje proti spolnemu zlorabljanju, Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše na Gotski, to je v glavnem, ne... Potem, ja še tale Center za pomoč žrtvam kaznivih dejanj. To so v glavnem...

P3: Pa tudi z Uradom za enake možnosti.

P8: Pa z Uradom za enake možnosti tudi dosti sodelujemo, ja.

P2: Pa PIC, ne..

P8: Ja Pravno informacijski center, ja.

P3: In te naslove dajemo tudi našim klicalkam...

P8: To so najbolj uporabni...

P3: Jim svetujemo, naj pokličejo še tam, pa tam, pa tam. Pa tudi materinski domovi in varne hiše.

P8: Ja, to, ja. Varne hiše, predvsem, pa še materinski domovi. To je zelo tesno sodelovanje.

P3: Pa še skupine za samopomoč otrokom, domačim.

P4: Pošljemo jih pa še drugam...

P1: V druge skupine jih napotimo še.

P8: Ja napotimo jih v bistvu na vse možne institucije, ne. Tudi čisto druga področje. Zdaj, da prav mi sodelujemo z njimi, prav konkretno, največkrat so pa v bistvu te. Napotimo jih pa na vse možne številke.

P2: Ker mi največ znamo delat s temi, ker smo tudi usposobljene za žrtve nasilja, ne. S temi najbolj znamo voditi tudi razgovor, tudi v zvezi s tem, v kakšni situacijo so, skupaj z njimi raziščemo, kako iz te situacije ven, kje so ti viri moči, na kakšen način se zdaj lahko tukaj rešuje, na koga obrača in tako, a ne. Za ostale probleme pa mi nismo strokovno usposobljene. Ker veliko ljudi tudi kliče z različnimi psihiatričnimi diagnozami, a ne. In te potem napotimo v te Šent, Paradoks, pa Altro, a ne. Potem... mislim odvisno, a ne, kdo pokliče. Potem zadnjič smo imeli predavanje o teh, alanomi, ne, to so ti svojci alkoholikov, a ne, imajo svoja društva... Jih tudi tja napotimo, potem tudi anonimni alkoholiki, mislim, odvisno pač od problematike. Mi imamo čisto vse številke, iz vseh organizacij, ki so strokovno usposobljene in ki se s tem določenim klicalcem lahko strokovno in terapevtsko ukvarjajo. Mi jim pa nudimo pač nasvet, kolikor pač lahko nekemu ponudiš. Ne moremo pa zdaj terapevtsko delat, ker nismo usposobljeni, a ne, zato. To je potem bila tudi druga rešitev, ko jih napotimo. Ker največ jih kliče z duševnimi stiskami.

No, to je bilo zdaj vse glede vprašanj z moje strani. Zdaj me zanima, če ima še katera kaj za dodati, kaj za dopolnit.

P4: Jaz bi mogoče tebe vprašala, če lahko, zakaj si se ti odločila za to temo.

Jaz: Ja, mene to v bistvu zanima že od zmeraj, bom rekla. Jaz sem tudi prej, ko se hodila na Visoko policijsko-varnostno, sem tudi delala diplomu iz spolne zlorabe otrok in dela policije in kriminalistov pri tem in potem sem se odločila, da grem še naprej študirat in v tej smeri nadaljujem še drugo diplomu.

P8: Bomo dobili eno kopijo diplome.

Jaz: Lahko, seveda, če želite.

P2: Tudi tisto o spolni zlorabi otrok. To je za nas tudi zanimivo, ne, ker se s tem nasiljem toliko srečujemo, kakšne so bile tvoje ugotovitve...

P8: Ja, bi bilo super, da bi obe dobile.

P2: Ja, a ne bi?

Jaz: No, tista je bila bolj teoretična. V bistvu sem imela samo razgovor s kriminalistom in podatke iz Policijske uprave iz Nove Gorice.

P2: Bolj ozka...

Jaz: Ja, ožja kot ta. Recimo, tukaj se osredotočam na vse vrste nasilja. Tako, da sem malo razširila to temo. Zanima me od zmeraj, ker bi rada tudi jaz enkrat delala z otroki, ki so žrtve zlorab ali pa z ženskami, ki so žrtve nasilja.

P3: Boš imela vedno dosti dela...

Jaz: Ja, ja, saj to pa vem...

P2: Lahko tudi k nam prideš, na naš telefon, tukaj boš ogromno prakse dobila za delo.

Jaz: Saj sem že veliko razmišljala o tem in gledal na internetu, tudi glede usposabljanja prostovoljk.

P8: Potem pa najboljše, da pustiš svoje podatke pri nas, ko bojo usposabljanja, pa te pokličemo.

Jaz: OK, super... Zdaj bi sem vam rada še enkrat zahvalila, da ste si vzele čas in za vaš trud. Res hvala, zelo ste mi pomagale še bolj osvetlit problematiko. Res hvala.

P8: Hvala tebi, ker se zanimaš za to problematiko... Pa se slišimo, ne.

Jaz: Hvala še enkrat.